

Thesaurus pathologico-therapeuticus : exhibens scripta rariora et selectiora auctorum et indigenorum et exterorum, quibus natura ac medela morborum tam internorum quam externorum illustrantur atque explicantur / quem collegit et edidit Io. Christ. Traug. Schlegel. Volum. I. Pars III.

Contributors

Schlegel, Johann Christian Traugott, 1746-1824.
Gianella, Carlo, 1696-1759.
Stadt, Henri François Vander, 1717-1797.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Lipsiae : Sumtibus Frider. Schneider, 1791.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/bxqngmsr>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

THESAURUS
PATHOLOGICO-
THERAPEUTICUS:

1472
exhibens

SCRIPTA RARIORA ET SELECTIONIORA
AUCTORUM ET INDIGENORUM ET EXTERORUM
quibus

natura ac medela

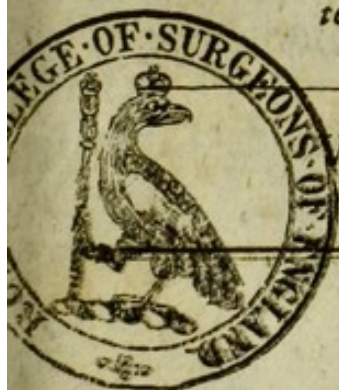
morborum tam internorum quam externorum
illustrantur atque explicantur:

quem

collegit et edidit

Dr. IO. CHRIST. TRAUG. SCHLEGEL

*Cels. Comit. regn. de Schoenburg-Waldenburg Consil.
et Archiater; Dynastiarum Waldenburg et Lich-
tenstein &c. &c. Physic. ordinar.*

Volum. I. Pars III.

L I P S I A E

sumptibus Frider. Schneider 1791.

13.

THESEUS
PATHOLOGICO
THERAPEUTICUS

exhibens

SCRIPTA RATIONA ET SELECTIORA
ALIMENTA ET INDICATA ET EXTERIORA

quibus

habetur et modis

modis et rationibus quibus exteriora

habetur et rationibus quibus exteriora

quibus

modis et rationibus

DE IO. CHRIST. FRACO. SCHNEIDER

Comitatus de ...

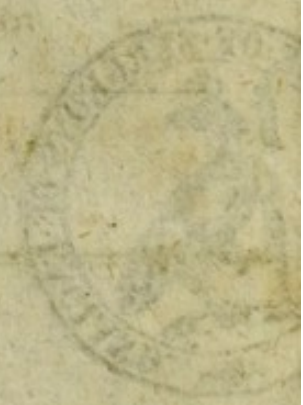
et ...

...

...

...

...

L. B.

S.

Libelli, qui hac parte continentur, ob res,
in illis pertractatas, praestantissimi, & lectu di-
gnissimi, non solum censiti, sed & ob raritatem
exemplorum in tabernis librariis ubique fue-
runt jam diu desiderati: quos spero itaque,
atque confido, hic collectos, & iterum de pre-
lo prodeuntes, fore lecturis gratos atque acce-
ptos Dab-Waldenburgi, d. xx. Maji 1790.

Dr. Schlegel.

L. B.

2

Libelli, qui hac parte continentur, ob
in illis peractis, praestantibus & laudibus
existunt, per omnia tempora, sed et
exceptionibus, in istis libellis, quibus
tunc iam de delectant, quos ipse non
atque contra, hic collectos, de istis de pre-
lo proferunt, fore libellum, quos atque
pro Dab. Woldenberg, & ex. Mai. 1793.

Dr. 30. 1793.

Conspectus contentorum
in parte tertia.

VII. *Carolo Gianella* De Successione Morbo-

rum Libri III. Batavii, 1742. Pag. 541.

VIII. *H. F. van der Stadt*, Tractatus de Sa-

lubritate Febris. Gandavi, 1768. 691.

Conte de la

de la

VII. Conte de la

de la

VIII. Conte de la

de la

1.
—

VII.

DE

SUCCESIONE
MORBORUM LIBRI III.

Auctore

CAROLO GIANELLA

Medic. Dr.

Batavii, 1742.

Tom. I. Pars III.

N n

VII

DE

SUCCESSIONE

MONARCHIAE

LIBRI

CAROLO CANTUARIA

MDCCCLXX

DE
M O R B O R U M
S U C C E S S I O N E
L I B E R P R I M U S.

CAPUT PRIMUM.

De operis utilitate.

Argumentum sane ingens, & Aleae plenum, de
successione nempe morborum, suscipimus per-
tractandum. Id quoque utile, ac plane neces-
sarium esse, ii tantum judicare possunt, qui diu pra-
xi dediti, latentes naturae morbos optime intelligunt.
Cum enim morbis succedentibus vulgus ut plurimum
medicos criminetur, & incuset, tamquam superve-
nientis mali Auctores, si, quae mala malis superveni-
unt, praedicere scient, & ad suam famam tuendam,
augendamque, & ad aegrotantium saluti consulendum

valebunt maxime. Morborum quidem naturas, dicebat Baglivius, & causas tenere est hoc sane aliquid, vel potius multum; at successiones morborum, quo se illi vertant, veluti e Specula praevidere, profecto est Artificis fulgore suo utentis, artesque infra se positas praegravantis. Quamvis tamen idem Baglivius affirmet, Argumentum hoc a nullo Auctore pertractatum fuisse, id tamen verum non est, cum jam sit a Castrensi Lusitano, in suo libello, *quae ex quibus*, tractatum, ut apud nonnullos raros Auctores eum citatum inveni, licet usque adhuc omni adhibita diligentia Auctorem ipsum invenire non potuerim. Ut vero Litterarum cupidi ad tale opus renovandum excitentur, omnes vires, conatusque meos in hoc argumento enucleando intendo. Et, si ea, quae concepi, minus perficere poterō, id sane non est voluntatis vitio adscribendum, sed argumenti magnitudini, atque difficultati. Nam *in magnis voluisse sat est.*

CAPUT II.

De operis divisione.

Cum homo ex duabus praecipue partibus, ex animo scilicet, & corpore constet, cumque pariter suas habeat tum animus, tum corpus peculiares affectiones, mihi in animo est in tres libros praesens argumentum dividere; & primo quidem de morbis animi, qui sibi invicem succedunt; secundo vero de iis, qui ex corporis aegritudinibus propagantur; tertio tandem quaedam veluti Idea generalis tradetur de morborum successione jure vicinitatis, officii, & consensus producta, nec non etiam per metastases translatione morbosae materiae ex uno in alterum corporis locum, vel per epige-

epigeneses majori humorum depravatione, vel mutatione eorundem in alterius generis humorum pravitatem, vel morbidarum particularum ad solidas partes propagatione, breviter ac dilucide, quantum potero, verba faciam. In quibus etiam omnibus, successio ne illa bona, an mala sit, remanente ne primigenio morbo, an illo ex toto sublato, tum ex optimorum Auctorum lectione, tum ex propria observatione, paucis tradetur.

CAPUT III.

De Animi morbis.

Omnes animi Affectiones ad amorem, veluti caeterorum affectuum radicem, reduci possunt, ut Divus Augustinus docet lib. de Civitate Dei 14. cap. 7. *amor enim, inquit, ille, inhians habere quod amatur, cupiditas est; id autem habens, eoque fruens, laetitia est; fugiens, quod ei adversatur, timor est; idque si acciderit sentiens, tristitia est.* Licet tamen haec doctrina rationi respondeat, majoris claritatis gratia, omnes animi perturbationes suo peculiari nomine donandae sunt. Praecipue igitur animi motiones amoris nomine, odii, irae, timoris, metus, gaudii, & tristitiae vocandae sunt, quae si recte rationi respondeant, bonae sunt, virtutesque etiam appellari possunt; si vero rectae rationi adversentur animi vitia sunt, atque aegritudines. Non ut virtutes, sed ut vitia, hae animi motiones sunt considerandae; & qui morbi ex ipsis evenire, & quae damna in corpus importari possunt, est etiam perquirendum.

CAPUT IV.

Quomodo animi motus agant in corpus.

Animi motiones licet animi mala, moraliter loquendo, & vitia dicantur, physice tamen corporis passiones sunt, & motus, quibus maxime animalis aconomia alteratur, & perturbatur. Nam animi passiones ex tribus veluti fontibus ortum suum ducere videntur, ab objecto scilicet sensibili, ab imaginativa potentia, & ab appetitu sensitivo.

Cum enim eandem imaginativa potentia vim habeat appetitus sensitivi respectu, ac habet respectu voluntatis intellectus, si phantasia objectum aliquod aut triste, aut jucundum, aut delectabile, aut sub ratione boni, aut sub ratione mali concipiat, ut tale etiam sensitivo appetitui repraesentat. Cum vero hae duae potentiae in sensu potissimum, & motu consistant, nequeunt tales affectiones fieri absque succi nervei, & cordis commotione, & solidi meningaei & fibrae nerveae, sensitivaeque tam recte, quam obliquae, & transversalis titillatione, & irritatione; unde sanguinis massa, & animales spiritus varie moventur, perturbantur, atque impelluntur; ex qua varia motionem modo lente modo velociter currentes corpusque totum agitant multiplices affectiones modo frigoris, modo caloris, modo tremoris, modo furoris, cum coloris mutatione, & pulsus alteratione, ut saepe videre est, producant. Et licet tam varii, tamque inter se contrarii effectus ab animi pathemate oriantur, omnes tamen ex uno fonte, ab appetitu nempe sensitivo, prout varie in ipso fiunt mutationes, & affection-

fectiones, emanare possunt. Hinc in ira plerumque rubet facies, oculi splendent, cutis exardescit, quia a spirituum animalium accensione & sanguis concitatur, & effervesceat, & fibrae sensitivae irritantur, & commoventur. In moestitia, & timore pallent membra, livescunt, & refrigerantur. Quia, ob spirituum animalium dispendium, a nimia mentis in objectum triste intensione productum, fibrae sensitivae laxantur, & in suo motu sanguis lentescit, concrevit, et quodammodo congelascit. In gaudio vero, & laetitia corpus roseo colore perfunditur, & oculi alacriores observantur, quia nervei succi veluti quadam peculiari elastica vi donantur, & blande afficiuntur, unde sensitivae fibrae intenduntur, sanguisque vividior, atque expansior movetur. Idque de aliis dicendum. Et quia animi mores sequuntur temperamenta, ut Galenus ex Auctoritate etiam Platonis, & Aristotelis conatur ostendere in suo libro, *quod animi mores sequuntur temperamenta*, quo varia quisque corporis constitutione & natura, fluidorum, & organorum dispositione promptius, vel lentius suscipere potest unam, vel alteram ab abjectis impressionem. Quemadmodum enim exteriora sensuum organa in quibusdam aptiora observantur ad audiendum, videndum, gustandum, tangendum, odorandum, aliterque in aliis operandum; ita & interiora organa ad hos, vel alios animi motus sunt procliviora, magisque disposita. Hinc Galli procliviores sunt ad libidinem, Germani ad iram, Hispani ad superbiam, Graeci ad mendacium, pueri, & foeminae ad commiserationem & fletum, ob fibrillarum molliem; viri vero, & senes non item ob contrariam rationem. Immo idem ipse, qui aetate puerili verecundus, placidus, meticulosus, & misericors observabatur, aetatum mutatione saepe ac saepius indolis oppositae differentisque propensionis evadit; non

alia certe de causa, nisi quia per aetatum mutationes a sanguinis, & fluidorum omnium mutatis constitutionibus diversimode construuntur organa, & fibrae compactiores, durioresque redduntur. Hinc ex Anatome compertum est, fortes, & audaces sortitos fuisse Cor mole parvum, textura densum, & non raro etiam pilis stipatum; pusillanimos vero structura laxius; amplius mole, & vasorum, & fibrarum laxitate debilius. Hinc etiam ex colore, & structura capitis, oculorum, & nasi inferre licet, ad quos animi mores quisque inclinet, cum ex sacris paginis habeamus, Esau fuisse colore rufo, oculis parvis, & fimo naso praeditum, quae morum pravitatem, ut vere juxta aliquorum interpretum sententiam scelestissimus fuit, indicant. Contra vero David fuisse colore rufo, & magnis oculis & naribus amplis donatum, quae optimam cerebri temperaturam denunciant, & morum bonitatem, ut vere optimus hic fuit, & Deo acceptissimus. Habemus etiam pulchros illos Martialis versus, qui ex colore, & oculorum, & pedum constructione depravatos Zoili animi mores deducit.

Crine ruber, niger, ore brevis pede, lumine laesus:

Rem magnam praestas, Zoile, si bonus es.

At ista sunt extra pulverem meum. Porro ut ex natura, & constitutione aliiprocliciores sunt ad unam, alii ad alteram passionem contrahendam, ita possunt & constitutionem immutare, & naturam corrigere, & alios animi mores alimento, & iteratis actibus instituere. Alimento, quia ex Alimento fit Chylus, ex Chylo sanguis; ex sanguine nutritio, ex nutritione temperamentum, & ex temperamento mores; apud Justinum extat de Hibide historia, qui cerva nutritus cervae velocitatem habebat. Iteratis actibus, quia ex iis comparatur habitus. Hinc pulchre Horatius.

Nemo

*Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodit aurem.*

Quare etsi quis a nativitate sit iracundus, poterit ex oppositis actibus pluries saepiusque repetitis mitior, ac placidior fieri, & qui pusillanimus erat, audacior evadere: & licet ex natura pendentium vitiorum semina extinguere omnino non possint, eorum tamen vis ita infringi potest, ut nullam valeant in nobis producere alterationem ut lib. 3. cecinit Lucretius:

*Illud in his rebus video firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia lingui
Parvula, quae nequeat ratio depellere dictis,
Ut nihil impediat dignam Dis degere vitam,*

Reputandum est viro prudenti omnem vitam servitium esse, ut monet Seneca, & ideo assuescendum conditioni suae, & quam minimum de illa querendum, & quidquid habet circa se commodi apprehendendum; nihil tam acerbum est, in quo non aequus animus solatium inveniat. Adhibe rationem difficultatibus, possunt & dura molliri, & angusta laxari, & gravia scite ferentes minus premere. Oportet etiam voluntatis, & rationis scire uti imperio, ut unus motus per alium oppositum reprimatur, atque emendetur, ut de Socrate, Hippocrate, aliisque Ethuicis memorant historici, & passim nos legimus in vitis Sanctorum Patrum. Sed ut animi vitia corrigantur, revocandum in usum est nobis illud moralis philosophiae principium nempe nosce te ipsum. Nam quomodo, ut inquit Galenus de curandis animi morbis, quomodo quis ista ejiciat, nisi prius ea se habere cognoverit? quae cognitio difficillima est propter nimium amorem quo quisque se ipsum afficit, unde

merito dicebat Thales Mileſius *noſſe ſe ipſos rem eſſe omnium difficillimam*. Curantur etiam animi morbi per medendi artem atque inter praecipua praefidia, quibus hiſce in morbis utendum eſt, ſunt cantus, & ſymphoniae, quod remediorum genus primum Phaeniciae populi noverunt, inde etiam Ariſtoteles, Aſclepiades, Galenus, Valleſius, Rodericus a Caſtro. & alii plurimi in talium morborum curatione faciebant. Sed quae remediorum genera maxime animi morbis laborantibus proſint, in ſingulis animi affectionibus percenſendis docebo. Tranſeamus ad alia.

CAPUT V.

De Amore, & de morbis, qui ex Amore ſuccedant.

Amor nihil aliud eſt, quam boni, pulchrique poſſidendi, & fruendi deſiderium, quod potius, ut inquit Marſilius Ficinus in commentario ad Platonis Convivium, res ſpirituales reſpicit, quam corporeas, cum bonitas, & pulchritudo ſint res a materia ſejunctae. Amor igitur hoc ſenſu acceptus in ratione, auribus & oculis tantum conſiſtit, cum bonitas tantum in Deo veluti in centro poſita ſit; pulchritudo vero etiam in Angelos, animos hominum, & corporum figuras, & voces veluti divinitus tranſmiſſa ſit, & per rationem, viſum, & auditum animos noſtros moveat, & delectet. Hoc ſenſu acceptus amor, & in uſum a nobis revocatus non damna infert, ſed potius plurima bona. Nam primum mentem exhilarat, cultioresque reddit homines, & gratiam & venuſtatem quodammodo largitur: inde etiam ſolertes reddit ad providendum, acutos ad diſſerendum, facundos ad eloquendum, ad res gerendas magnanimos, ad jocos facetos,

ad

ad ludos promptos, ad feria quaeque fortissimos. Sed cum amor in sensibilibus objectis occupatur, ea-que plus quam par est, expetit, pulchro hoc nomine amoris indignus reputatur a Stoicis, aliamque veluti naturam induit, & libidinis, & cupiditatis nomine indicatur. Quo in sensu cum sit affectus animi procedens ex appetitu concupiscibili in bonum sensibile, cum manifesta cordis agitatione, tunc non amplius a ratione gubernatur & extra proprium fertur centrum, in mentem corpusque damna inferendo quam plurima. Et quidem in Mentem quae infert mala, sunt desperatio, delirium, temeritas, stupiditas desipientia, a qua veluti oestasi abrepti amantes fiunt cogitabundi, & nec vident, nec audiunt, quae iisdem offerantur. Aliquando etiam nimium contristantur, & sibi somnia fingunt, ut refert Georgius Pictorius de quodam Adolescente Atheniensi, qui statuam Fortunae ad Pritaneum stantem deperibat, ac saepe in ejusdem complexum se se insinuans, aestroque percitus, propter cupiditatem, in Senatum venit enixe rogans, ut sibi eam liceret emere: at cum nihil efficeret abnuente senatu, imagine prius coronata, atque oblato sacrificio profusis lacrymis, mortem sibi ipsi conscivit. Et Adolescentula annorum septemdecim, ob nimium amorem, maniaca legitur in Miscel. A. n. c. Decur. 2. anno 10. observat. 126. Edit. Norimbergensis pag. 219. Periander, juxta Herodotum, tantum amore insanivit, ut cum Melissa meretrice mortua jacuerit. De Galeatio quodam Mantuano ait Matthaeus Palma in annotatione amoris, eum tanto amore correptum esse erga adolescentulam, ut cum ista per jocum ei dixisset: vade ad flumen, o stulte, ille hoc audito, statim se misere in Ticinum flumen projece- rit. Vidi & ego quendam senem, qui postquam captus fuit cujusdam puellae amore, non amplius som-
num,

num, & cibum capiebat, semperque aut saltabat, aut canebat. Quae certe deliramenta a nulla alia causa evenire possunt, quam a forti imaginatione in amatum objectum, quod si obtinere possunt, ob nimiam laetitiam, veluti in ecstasim rapiuntur; sin minus, ob summam tristitiam, sunt cogitabundi, & stupiditate, aut furore, aut desperatione corripuntur. Aliquando etiam mala mentis oriuntur ab adustione sanguinis & bilis, quae ob nimium calorem degenerat in atram bilem. Quod vero ad mala corporis attinet, primum ex nimia succi nervei intensione in amati objecti cogitatione, ejusdem concursu ventriculus spoliatur, & ciborum digestio alteratur, chylusque crudus efficitur; unde color pallidus omnibus fere amantibus inest, ut cecinit Ovidius;

Palleat omnis amans, est hic color aptis amanti.

Aliquando etiam ex nimia mentis cogitatione solida membranosa intenduntur, crispanturque, incallescunt spiritus, & motus cordis perturbatur; unde suspiria, anxietas, vigiliae, & inquietudines, & sanguis plus justo extenuatur, & acrior fit, ex quo febris lenta continua, aliquando tabida cum totius corporis macie producitur. Noscuntur autem amantes ex facili coloris mutatione, ex suspiriis, ex silentio, ex oculorum subsultu, ex pulsuum etiam mutatione, & ex eorundem celeritate, frequentia, elatione, & inaequalitate: praesertim si nomen rei amatae audiant, aut objectum amatum videant. Ex Valerio Maximo lib. 5. cap. septimo habetur: Erasistratum cum juxta Antiochum Adolescentem graviter laborantem sederet, & curiosius illius vultum, & totius corporis gestum observaret, tandem cognovisse ad introitum Stratonices, ob defectum vocis, ob ruborem vultus, ob oculorum subsultum, sudores auctos, & motum arteria-

rum

rum incredibilem; & contra ad ejusdem discessum, pallorem, ac liberam respirationem, cognovisse, inquam, illius amore captum esse: & Galenus in libro de praecogn. ad Posthum. cap. 6. deprehendisse se memorat, ex pulsus mutatione, amantis nomine audito, mulierem quandam Pyladem deperire. Narrat Matthias Cornax lib. 1. consultat. Medic. cap. 3. Adolescentem amatae suae assidentem, vena circa tempora sponte disrupta fervidissimi simul, & copiosissimi sanguinis profluvium passum; quod rarum amoris signum ex ebulliente sanguine, & fervido spiritu ortum suis oculis conspexisse refert idem Auctor. Forestus lib. 10. obser. 29. refert de quodam juvene, qui puellae pulcherrimae amore flagrabat, ea cum potiri non posset, miseri amorem in furorem esse versum; adeo ut postea Parentes coacti fuerint illum in vinculis detinere; in quo furore vitam longo tempore trahens perpetuo in carcere, tandem vitam cum insania finiit. & observat 30. lib. eod. narrat de quadam puella, quae juvenis cupiditate vehementer exarserat. Hinc melancholica, morbum quoque uterinum, seu uteri suffocationem incurrerat, adeo intensam, ut in vita graviolem, eique similem non viderit Auctor, cum totius corporis convulsio tanta esset, ut venter colligeretur, mox deprimeretur, ac concideret, idque per multas horas cum rugitu, qui a distantibus etiam exaudiebatur; aderant etiam horribilia symptomata, cum maxima vociferatione, & ululatu, sine loquela, cum brachiorum, ac manuum contorsione, ita ut pro daemoniaca ab adstantibus mulierculis non modo haberetur, sed etiam pro deplorata; quam tamen restituit in sanitatem solertissimus Auctor, suadendo genitoribus eam ut in matrimonium cum amato juvene jungerent. Quod vero attinet ad curationem tot, tamque variarum affectionum amoris, facilius

lius sit amorem vitare, quam implicitum ejus retibus, ab iisdem exire:

Nam vitare, plagas in amoris ne jaciamur,

Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis

Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

Ait Lucretius. Sed qui vitant amorem, sani & prudentes satis sunt, & nostris tantum laudibus egent, non remediis. Quod vero attinet ad illos qui amoribus irretiti plus, quam par est, objectum sensibile amatum cupientes, in mentis vitia cadunt, admonendi primum sunt, ut mentem ab objecto amato statim revocent, neque amplius in illius cogitatione versentur. Nam mora dat vires, & parva recens flamma pauxilla aqua illico extingui potest. *Decet etiam aliis curis traducere vitam, atque alio, ut inquit Lucretius, convertere mentem.* Juvat quoque recessus ab Amante, peregrinatio, blanda amicorum societas, cantus, sonitus, litterarum studium, & aliquando etiam praesertim in summa tristitia generosi vini potio. Aliquando etiam curantur amantes ab ipso amore medico cum amato objecto potiuntur; ut de quodam juvene refert Aretaeus, quo etiam remedio usus est Erasistratus ad sanandum Antiochum. Quod si delirium, aut furor maniacus corripuerit amantes, cum in his solidum meningaeum, indeque totum membranosum systema afficiatur, sanguinis iterata, & ampla missione, frequenti, & largo opiatorum usu, balneis, & jejuno, & aqua curandi sunt; Et licet Propertius canat,

Omnes humanos sanat Medicina dolores,

Solus amor morbi non amat Artificem.

Tamen qui diu, & obstinate in remediis persistit, morbum fugat, ut pluries observare mihi contigit.

Si

Si vero pertinaces vigiliae, & febres amore captis ingruant, cum sanguis ex perenni cordis agitatione, & solidorum meningaeorum nimia tensione, & elastica vi plus iusto extenuetur, & acrior fiat, refrigerantia, humectantia, & incrassantia praecipiuntur: ut sunt sanguinis moderata evacuatio, Gelat. C. C. Aquae Gelidae generosa exhibitio, serum tamarindatum, aut nitratum, emulsiones frequentes cum seminibus papav. albi, & amygd. dulcium, blanda hypnotica, Balneum Aquae dulcis, & similia. Diaeta etiam incrassans, & refrigerans instituenda est, & Aqua Nucerrina pro potu exhibenda. Debet etiam Medicus prudens occasionem sumere virtutem, & continentiam laudandi, opposita vitia damnandi, nec non etiam foeminarum mores, & calliditatem, & turpitudinem describendi, in quibus plurimum valet Rhetoricae vis, & nobilitas. Hisce iisdem diebus, quibus haec scribo, vir quidam (cujus nomen silentio honoris causa praetereo) sanguineae naturae, habitus pletorici, & aetatis circa quinquagesimum, ex inconstantia cujusdam foeminae, cujus amore incensus erat, in delirium incidit; quo cognito ab ipsius domesticis ex eorundem consilio sanguinis missio ad libram usque peracta est; emissio licet sanguine, eadem die iste per vicos, plateasque vagari, neque a delirio suo quicquam resipiscere, post tres dies altera sanguinis missio ad libram pariter ex pede iterari; tunc arcessitus ego, sanguinemque contemplatus, nigerrimum, & fere ex toto coagulatum cum animadvertissem, pulsus vero cum magna febris durum, celerem, & modo humilem, modo elatum (fortasse ex irritatione, & crispatione solidorum membranosorum) deprehendissem, alteram sanguinis missionem ex altero pede generosiores praescribo. Postera die minus deliravit, licet nocturno tempore semper idem esset, & aliquando se indueret vestibus & adstan-

adstantes cubili ejiceret, asseverans, se nihil mali habere, contenderetque cubili & domo egredi. Ad crispata solida laxanda, perturbatosque spiritus sedandos, singulis noctibus praebetur, partitis vicibus, laud. opiatum ad grana duo, nec non etiam pedibus aquae dulcis Balnea adhibentur. Aliquando etiam blanda allocatione, & placido sermone illum hortor ad foeminarum malitiam detestandam. Pariter cum ex febris ardenti lingua esset hiulca, arida, & nigra, exhibentur, emulsiones ad libras sex ex Aq. hordei cum seminibus 4. frigidorum majorum, & papaveris albi paratae, nec non etiam ad aestum compescendum Aqua Nucerrina ad libitum. Quibus tandem remediis post triginta dies febris recessit, & ad priorem mentis statum rediit.

CAPUT VI.

De odio, & de morbis, qui ab odio nascuntur.

Contrarium amoris affectioni est odium, quo si vitia, turpitudines, fraudes, & alia hujusce generis mala prosequimur, non malum est, sed bonum potius, cum rectae rationi minime adversetur. Potest etiam esse veluti Medicina amantium, cum per illud contraria affectio in eorum animos induci possit. Quod si inter inimicos non tantum, verum etiam inter conjuges, propinquos, vicinosque malum hoc oritur, tunc rectae rationi repugnat, neque ulla alia affectio est aequae vilis, turpis, detestanda, ac odium, cum pulchrum naturae ordinem subvertat, societatis leges, & vincula rumpat, & humanum divinumque jus violet. Ubi igitur haec Lues homines inficit, animum, & corpus velut multiplici malorum serie corrum-

rumpit. Et quidem quae in animum redundant mala, sunt displicentia, discordia, ira & aliquando etiam furor. Istis vero animi affectionibus phantasia aliquando, & ratio ipsa alteratur, cum tanta solidarum partium irritatione, & cordis, sanguinisque perturbatione, ut omnes fere corporis operationes immutentur. Quamobrem vultus pallet, riget corpus, albescunt labia, fauces arctantur, lingua titubat, pulsus deprimitur, oculi turbantur, frons corrugatur. Nullo validiori remedio animi affectionibus, quae ex ipso odio proveniunt occurrimus, quam phantasiam avertendo. Quod quidem facile consequemur, si res odio habitas laudabimus, contrariamque affectionem in animo excitare conabimur. Ut enim odium aliquando est medicina amoris, ita etiam amor odio medetur. *Nam contraria contrariis curantur.* Juvat etiam ad displicentiam ex animo ejiciendam felix illorum bonorum omnium recordatio, quae ex reciproco amore proficiunt, ad discordiam vero exterminandam proderit exemplis ostendere, quod est memoriae proditum a Salustio; *Res parvae crescunt concordia: discordia maximae dilabuntur*, ibique semper adesse concordiam, ubi adest timor Dei, divinoque spiritu voluntates nostrae reguntur; ut patet ex Ezechielis curru, qui licet a quatuor diversae speciei, atque indolis animalibus duceretur, ab Angelo nempe, ab Homine, a Leone, & ab Aquila, feliciter tamen progrediebatur. *Spiritus enim vitae erat in iis.* Quod vero attinet ad iram, cum illa potius in bilis exaltatione, & spirituum animalium, & sanguinis accensione consistat, cavendum a rebus calorificis, a saccharo, a vino, & aliis ejusmodi, generosa pariter Aquae gelidae potione in ipso principio extinguenda est, & si degenerat in furorem, blandis etiam, & repetitis lenientibus expurganda, & opiatorum vi subigenda, at damna cor-

poris ex odio emanantia, demptis phantasiae praejudiciis, facile cedunt.

CAPUT VII.

De ira & de morbis, qui ab ira derivantur.

I*ra brevis furor est*, ait Horatius in epistolis & semper habet in se conjunctum sanguinis fervorem, & spirituum animalium accensionem; una cum meningaeorum solidorum irritatione, & valida commotione, estque ex Seneca poenae finiendae, ex Aristotele doloris reponendi cupiditas, & ex communi sententia vindictae desiderium. Ira in quibusdam exercendis muneribus utilis est, ut in Praeceptore, in Patre familias, & in strenuo milite, in quo, (dicebat Plato in Timaeo) duplex veluti natura, ut bene munere fungatur suo, requiritur: irascibilis una, philosophica altera, irascibilis nempe, ut quando opus est, timorem ejiciat, & se se pugnae immisceat, philosophica vero, ut se temperet etiam ab ira & tempore & occasione sciat uti, quae si transeunt, nihil aliud post se relinquunt, quam dolorem, & moestitiam, si tamen hisce in casibus, & tali sensu accepta ira dicenda est, ac non potius rectae rationis usus. Est etiam utilis ira in fugandis quam plurimis morbis, & iis praecipue, qui frigida causa, & ab humoribus tenacibus, pituitosis in humidioribus, & decoloratis, & crasso sanguine scatentibus pendent. Ideo docebat magnus senex in Epidemicorum libris: *diligentia adhibenda est, ut excandescencia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia*. Refert Franciscus Valleriola in suis observationibus, quemdam jamdiu Paralyti ac membrorum contractione aegrotantem repente ex ingenti ira con-

valuisse, quam data opera assidentes prudentis Medici consilio promoverant. Vidi & ego juvenem humidiori natura praeditum, & succi plenum, qui postquam diu febris catharrali lymphatica laborasset, quae lento gradu sub horas serotinas cum molesta tussi, & ingenti alborum sputorum copia eum invadebat, ab una ex sororibus suis, nescio quomodo, ad vehementem iram provocatus, passus est quidem febrem primum diuturniorem, & vehementiorem; at cum sensibili humorum imminutione, quae etiam paucorum dierum cursu omnino cessit, isque perfecte convaleuit. Curabam mulierem quandam decoloratam, & febris lenta continua post abortum laborantem, cui postquam sanguis per iram a marito excitatam magis incaluit, febris aucta quidem est, at statim ex continua periodica est facta, & breve post spatium etiam evanuit. At quantum prodest ira in humidis decoloratis, & frigidis, tantum etiam nocet in siccis calidis, biliosis, sanguineis, & acri humore abundantibus temperamentis. In iis enim sanguinem vehementer perturbat, atque indebite ad fermentescendum disponit, unde etiam membranosa meningaea solida irritantur, & spiritus animales commoti, & accensi, impetu quoquo versus ex impropria compressione feruntur, unde postea mania, & furor proveniunt. Frequentissimi ab ira morbi nascuntur aurigo, & erysipelas. Aliquando vel apoplectici, vel epileptici fiunt; & aliquando etiam iracundi in terram corruunt, veluti quadam repentina cardiaca syncope correpti, ab exoluto spiritu, vel compressio ab irrumpente in cor sanguine, unde frequentissime etiam suboriuntur artuum tremores, & palpitationes. Inter vero tot mala, quae ex ira accidunt, nullum est tam frequens, quam febris ipsa & maxime tertiana intermittens exquisita quae saepe maxime aestivo tempore, obicitur Medicis. In quibus

busdam etiam ad viscerum, partiumque inflammationes, Pleuritim, Phrenitim. Haemoptoen, & alia, nisi robur solidorum prohibeat, magna vi convertitur. Quod ad irae, morborumque, qui ab ira pullulant, curationem attinet, primum in ipso sui principio generoso frigidae aquae potu compescenda ira est. Cum enim ira ex bilis exaltatione, sanguinis, spirituumque animalium accensione primum oriatur, nullum potentius usurpari potest remedium, quam aqua frigida, quae ad fervidum bilis acremque humorem temperandum, deprimendumque, in ipso statim exaltationis principio, etiam ex Averroe plurimum valet. Valet etiam ad iram vincendam speculi intuitus; sic enim legitur apud Stobaeum serm. 99. *ut naves egregiae, non quae sereno Caelo navigant, sed quae tempestati resistunt, sic homines irae, & motui resistentes magni sunt, & fortes cui si resistere nequeat iratus, speculum, dum excandescit, propere inspiciat, summamque sui vultus dissimilitudinem contemplatus vitii eum poenitebit statim.* Pro cura vero irae prophylactica laudanda statim venit omnimoda vini abstinentia, cum summo opere vinum bilem suo sulphure accendat, sanguinemque perturbet; & homo simul iratus, simul vino obrutus non ferinam tantum, sed diabolicam induit naturam. Quidam miles in iram pronus, quoties & mero largius indulisset, & vehementius excanduisset, uxorem, consanguineosque omnes verberabat, verba foeda, ac nefaria proferebat, nec solum in obvios quosque convicia fundebat, verum etiam, quod vix credi potest, sine horrore certe & dolore audiri non potest in Deiparae imaginem qua pugionem, qua evaginatum ensen dirigebat. Debent igitur ii, qui in iram proni sunt, ne talia immania patrent facinora, se a vino abstinere, illudque litterarum divinarum in Proverb. dictum observare. *Ne intuearis vinum, quando flavefcit, cum splenduerit in vitro, color eius ingreditur*

tur blande, sed in novissimo mordebit, ut coluber, & sicut regulus venena diffundet. Valet etiam quam maxime ad iram arcendam Pythagoreae diaeteticae institutio quae cum animalium carnibus vesci prohibeat, ferinos animalium mores, ritusque non imbibimus, sed potius, cum fructus terrae, & olera permittat, talem in sanguinem temperiem, dulcedinem, atque simplicitatem invehimus ut difficulter animi pravae affectiones, iraeque aestus excitentur. Educatio etiam a puero, quae maximam diligentiam, plurimumque profuturam desiderat cum facile sit, ut inquit Seneca, teneros adhuc animos componere, difficulterque recidantur vitia, quae nobiscum creverunt, plurimum valere potest ad docilem reddendum animum, iraque spoliandum; neque ipsa mollis, & blanda esse debet, cum non resistat offensis, cui nihil umquam negatum est. Labor etiam & modica exercitatio, in iram proclivos juvant; ut lusus quoque, & moderata voluptas, quae omnia relaxant animum, & mitigant. Tollenda etiam ex animo suspicio, & conjectura, fallacissima irritamenta; & Caesar imitandus est, qui cum magnam vim epistolarum ad Pompejum missarum deprehendisset ab iis, qui videbantur aut in adversis, aut in neutris fuisse partibus, eas combussit, malens non posse, licet irasci moderatae soleret. Fugiendi pariter sunt ii, quos moturos iracundiam sciemus, & eligendi, qui cum simplices sint, ac faciles, iram non concitant, sed potius concitam patienter ferunt. Valet etiam ad coercendam iram irati hominis descriptio, sicuti etiam malorum omnium, quae ira ferit; uti etiam contra oppositae virtutis, & compositi animi laudatio placidiorem naturam efficere potest. Neque minores habent vires, lyrae, tubae, & quidam cantus, blandimenta habentes in se, quibus mens resolvatur. *Sicut conjusis oculis,* inquit Seneca lib 3.

de ira, profunt virentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundam splendore praestringitur, sic mentes aegras studia laeta permulcent. Est etiam pro coronide animadvertendum, cum calidis, & siccis naturis inimica inedia sit, ut docet Galenus lib. 2. de method. pariter in iracundis ciborum parvitatem damnari; Quippe cum potius calefaciat sanguinem, quam refrigeret; alimentis liberalioribus tales homines nutriendi sunt & numquam fame exercendi. Quod vero attinet ad curationem morborum, qui ex ira nascuntur; furor, & mania tolluntur repetita ad plures vices sanguinis missione, praesertim tamen in calidis, & sanguineis naturis, frequenti, & generoso opiatorum usu, balneo aquae dulcis, humidis fotibus, emulsionibus, diluentibus, & abundanti Aquae Nucerae potu; Apoplexia autem moderata sanguinis missione, & etiam, si opus fuerit, repetita curatur, non vehementibus purgantibus, sed potius blandis lenientibus, non calorificis, & siccis decoctis, sed decoctione herbarum temperatarum, emulsionibus, & Aquae potu; quibus remediis usus est etiam Hippocrates in Androphani cura lib. VII. de morbis popularibus. *Androphani vocis interceptio, ignorantia, delirium, inde etiam addit. Solvit haec venae sectio, aquae potus, aqua malsa, febris vero tandem facillime lenientibus blandis tollitur, feri v. g. caprini potu, refrigerantibus, acidis, & fervorem contemperantibus, cujusmodi est acidum citri, syrup. de Ribes, de limonibus, & aliis ejusmodi, curatur etiam solo corticis peruviani usu, quem pro certo, & indubitato febri-fugo ab experientia primum, inde etiam a ratione edocti omnes nunc temporis proponunt Medici. Quod vero ad diaetae usum attinet, illud in hisce febribus animadvertere volo, non promiscue omnibus febricitantibus in accessione, & ante accessionem uti etiam*
in

in ipsa intensione cibum subtrahi oportere; dummodo tamen calida iidem sint & sicca natura, & florida aetate. Nam licet Praeceptor artis Hippocrates magnus in Aphorismis doceat, *in accessione, & ante accessione abstinere oportet*; Omnis tamen regula suas patitur exceptiones. Ideo docet Zacut. Lusitanus, pag. 660. ex historia Galeni lib. 1. meth. de juvene in ipsa accessione, contra Romanorum Medicorum opinionem cibus refecto, *calida, & sicca corpora in ipso vigore esse cibo humectanda. Nam corpora exarescunt maxime, cum ob meatuum amplitudinem, subtilitatem sanguinis, & continuam spirituum agitationem facile resolvuntur.*

CAPUT VIII.

De Timore; & de Morbis, qui timori succedunt.

Timor nihil aliud est, quam sanguinis refrigeratio, atque ejusdem sanguinis & vitalium spirituum circa cordis partes ob imminens aliquod periculum concursus ob spasmodicam partium externarum contractionem; cumque modicus, & quasi spiritu exhaustus sit ille sanguis, qui in partes extimas excurrit, propterea fit etiam, ut cutis universa rigeat, palleat, ac membra quatiuntur, pulsusque parvus fiat, & frequens, quo in sensu scriptum reliquit Virgilius.

mihi frigidus horror

Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.

Quandoque etiam sudor labitur frigidus, cum scilicet ob ingentem hujus animi pathematis vim, serum e sanguine exprimitur, & effertur in cutim, compressae-

que glandulae tum subcutaneae, tum sebaceae ob nimiam vasorum constrictionem (unde etiam nimio timore perculsis tota cutis crispari videtur) sudorem illum extrudunt. Plura emolumenta corpus nostrum ex timore percipere, docuit etiam Hippocrates, cum in secundo Epidemicorum libro affirmet, aliquando incutiendum esse. Et quidem timor tenuem aestuantemque sanguinem reprimendo, illius fluxui aliquando medetur. Aliquando etiam febres continuas de medio tollit; quartanasque etiam sub ipso horro-
ris principio, & tertianas ex erraticarum ordine fanat. Ego nobilem Adolescentem curabam, qui post fluxum sanguinis e naribus ad duodecim librarum pondus, caetera remedia frustra expertus, tandem subito terrore commotus, pristinam sanitatem recepit. Curabam etiam mulierem, quae postquam foetum mortuum edidit, febris lenta continua, cum pertinaci diarrhaea ad quatuor menses vexata, denique post timorem ex nescio quo strepitu injectum, quem domi, dum esset sola, se audivisse fatebatur, morbo se exsolvit, transacta hepdomade puella quaedam annorum quinque febris tertiana duplici autumnali correpta mihi tradita fuit, quae cum in ignem forte cecidisset repentino timore inde concepto a febre sine ullo alio praesidio liberata est, possem hic, & alios referre quamplurimos, qui subito timore agitati ob immutatam fluidorum crasim, quae arctius constringitur, & quandoque etiam ob maiorem elasticitatem in fibras excitatam, a magnis morbis vindicati sunt, sed hos tantum leviter delibasse sufficiat, ne longius ab instituto discedam. Accedo nunc ad illa referenda incommoda, quae ex timore corpus nostrum adoriuntur; cum enim sanguinem aut dissolvendo, aut condensando ad circuitum ineptum reddat, atque ob crassitiem difficulter admodum capillares arteriolas, ac venulas per-

pervadat spasmodica constrictione angustiores, nihil potentius est ad pestem contrahendam, fovendamque, quam meticulosa Idea: Quot vero ex subito terrore febrim malignam contraxerint, quod vero Asthma, non ita facile dictum est. Alii motibus convulsivis, paralyti alii; & quidam etiam aphonia corripuntur; & quibusdam ex improvise metu canities supervenit, quod singulare, & notatu dignum est. Inter multos, quos ego subito timore percussos vidi, fuit quidem rusticus Adolescens, viginti circiter annorum, qui cum esset a nescio quadam nocturna imagine hominem mortuum paulo ante referente perterritus vocis privationem, aphoniam nempe cum febre lenta statim offendit, & licet sanguis ei pluries missus sit, & alia quam plurima admota remedia, non recepit tamen, nisi post multos dies vocem, at numquam penitus eandem articulatam, & expressam. Apud Forestum observat. 10. cap. 16. legitur, lethalem orthopnaeam ex terrore obortam esse, & ego memini de celebri, & erudito viro Joseph Panzani, quem tamen honoris causa semper nomino, qui cum circa duas noctis horas scalam domus suae ascenderet a quadam imagine (creditur a lunarium radiorum tunc splendentium reflexione) adeo fuit exanimatus, ut magna voce exclamans in auxilium vocaverit Domesticos, eisque post facti narrationem pavens, tremensque silentium imperaverit; quod quidem mandatum magno illius malo ad unguem servatum fuit heroque improvida haec obedientia in perniciem cessit; ille enim sub horas serotinas respirationis difficultatem nactus, inde febrim, tandem mortem occubuit. Quot vero infantes convulsioni obnoxios ob timorem illis imprudenter obiectum curaverim, non expedit, ne nimius sim in relippis, & tonsoribus nota, hic commemorare, ita pariter in morbis acutis, cum post frigus supervenit

nit nimius metus, morbus transit in convulsionem; docebat enim Hippocrates in Prorretico: *ex frigore cum adest metus, & moeror immerito, convulsione finis fit*: nempe, ut explicat Duretus, supervenit convulsio, ut contigit Thasiae, quae cum esset melancholica tandem convulsa facta est, & exinde mortua. Abortus etiam ob timorem gravidis evenit, uti etiam gignitur inflammatio. Mulier quaedam ad Mariae Virginis habitans timore ex quodam strepitu bellici tormenti consternata, statim pleuritide tentata est, & post abortum duorum foetuum obijt. Semper tamen affectus hic spirituum parit confusionem, unde actionum quaedam anomalia oritur: plurimis autem in urinas, aut in alvum descendit hic impetus; aliis etiam sudores, & foeminis quandoque lunares fluxus movet. Diffugiente, aut alio revocato, qui membrorum tonum, nitoremque custodiebat, spiritu tota vita pallescit, & quandoque ita invertitur sanguinis crasis, ut non tantum corporis superficie, solidisque sed & sanguini albedo inducatur extricto omni rubore; quod in Belgio Nicolaus Pechlinus notavit in quadam Virgine, quae adeo venae sectionem formidabat, ut, cum postea urgente necessitate ei sanguinem mittere, oporteret, ita metu exanimata sit, ut ex venae contusione nihil amplius proflueret, quam una, aut altera eaque alba sanguinis gutta. Quod si timor nimium violentus sit, atque repentinus, nedum animi defectionem, & syncopem, verum etiam mortem ipsam parere potest. Quod duabus historiis ex sacris litteris libro primo Regum decerptis potest probari. Et prima quidem est de Heli Hebraeorum Sacerdote, qui capta Arca, & duobus filiis occisis, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis cervicibus mortuus est; altera vero est de Nabal, qui cum David auxilium negasset, intellecta ab uxore eiusdem David indignatione factus est quasi Lapis, & post

& post decem dies periit. Quod vero attinet ad curationem morborum, quorum causa timor est, cum in hisce fere omnibus sanguis veluti coaguletur, neque suum amplius circuitum debita cum celeritate perficiat, statim ad plebotomiam, & quidem larga manu est confugiendum, cum hoc solo remedio opportune praestito experientia edoctus plurimos vano timore prostratos veluti e mortis faucibus eripuerim; neque ab hoc remedio iniungendo nos removeere debeant teneri infantes, & debiles senes, cum in primis, nisi adhuc essent lactentes, substitui possint cucurbitulae natibus applicitae, ut docet Mercurialis, & ego pluries feliciter expertus sum, & in secundis, nempe in senibus, parva exsalvatella, sanguinis missio satis esse possit. Valet etiam plurimum ad crassam sanguinis diathesim solvendam Stib. diaph.; sanguis hircinus praep. cinabar. nativ. camphora, diambra, in spasmodicis vero Affectionibus ungula Alcis, radix Paeoniae, cranium humanum, Sal Volat. C. C. spiritus salis Armon. & similia; institui etiam debet optima victus ratio, & vinum prohiberi, cum hoc sanguinem non solvat, sed potius ad coagulationem disponat, notandum tamen est nimia cibi abstinentia timorem excitari. Ideo dicebat Hippocrates, *qui Omittunt prandere fiunt timidi*, rationemque addit Mercurialis, quia colligitur ingens pravorum humorum colluvies in ventriculo, a quibus roditur os illius, indeque timor suboritur.

CAPUT IX.

De Spe, & desperatione, & de Morbis, qui ex desperatione oriuntur.

Cum spes nihil aliud sit, quam illa animi affectio, quam bonum absens aliqua cum difficultate imprimit, & non aliter nos commoveat, quam si arduum revera non foret, omnis industria adhibenda est, ut conservetur, cum de earum rerum genere sit, quae numquam non profunt, haec etiam a Medico in aegris temperatis, & timidis excitanda, atque fovenda prudenter est, cum & ipsa ad sanitatem consequendam summopere conducat. Quandoque etiam spes, quam aeger in Sanctorum miracula patrantium aliquibus ponit, in causa est, ut morbus, post votum, aut benedictionem, omnino facessat, quamvis nullum miraculum intercedat; & id omne soli nervorum laxationi, velociorique spirituum animalium motui, ob conceptam fiduciam sit acceptum referendum in aegris vero intemperantibus Medicique nutui non parentibus tollenda de medio spes est, & salutaris si fieri possit, timor est ingerendus, ne parvum morbum aspernantes in deteriorem ruant. Quod si spes ipsa eludatur, atque consecutionem illius boni, quod prosequitur, desperet, in desperationem degenerat, & ex illa multa profluunt mala, sed praecipue furor, & delirium melancholicum, volunt furiosi ex desperatione, ut plurimum sibi metipsis mortem ultro accessere; sed illos non raro, ubi ad rem ventum est, sui poenitet erroris; vidi ego adolescentem, qui cum in clericali militia, cui nomen dederat, perseverare se posse diffideret, se projecit in puteum; at statim se recepit, vitamque summopere servare contendit,

tendit, quem morem etiam optime expressit Ludovicus Areostus sub Ariodantis persona cantu sexto:

*Ma come avviene a un disperato spesso,
Che da lontan brama, e desia la Morte,
E l'odia poi, che se la vede appresso,
Tanto gli parve il passo acerbo, e forte:
Ariodante, poichè in Mar fu messo,
Si pentì di morir; e come forte,
È come destro, e più d'ogni altro ardito,
Si mette a nuoto, e ritornossi al lito.*

Morbi ex hoc vitio originem trahentes difficilis sunt curationis, quia maximam habent in cerebro impressionem, & quidem pro furore compescendo sanguinis missio facienda est, opiata partitis vicibus, & saepe in usu revocanda, pedibus, manibus, & hypochondriis humida balnea apponenda, ut crispatio, irritatio, atque solidorum meningaeorum compressio tollatur. Spes etiam addenda est, & optimis Amicorum, hominumque auctoritate praestantium, arrepta prudenter occasione, consiliis, & monitis firmanda. Delirium vero melancholicum generosa sanguinis missione curatur, nec non etiam repetitis purgantibus copiosa sub dio expoñti feri potione ad plures dies suppeditata Balneis etiam universalibus, & repetitis vincitur. Curavi quendam Rusticum, qui cum ex Sacerdotis imprudentia se amplius suorum peccatorum misericordiam a Deo consecuturum esse desperaret, delirio melancholico affectus est; Quod tamen delirium post repetitas sanguinis missiones, purgationes, & feri capri ni usum, Aponi Balneis persanatum est.

CAPUT X.

*De gaudio, & moestitia, & morbis, qui ab siidem pro-
veniunt.*

Quoniam hae duae animi affectiones, gaudium nempe, & moestitia hoc nostrum argumentum claudunt, de iisdem unico tractatu optimum iudico disputare; praesertim cum de gaudio pauca, de moestitia autem plurima dicenda sint; ex primo enim fere semper bona ex secunda vero fere innumerabiles calamitates, & damna in miseros mortales irruunt. Hinc illud in sacris literis: *laetitia aetatem floridam facit; Spiritus tristis exsiccat ossa.* Et Aristotelis lib. 10. ethic. cap. 2. *tristitia*, inquit, *omnes naturae actiones impedit.* Laetitia ut plurimum bonam valetudinem inducit, ex praesentia boni percepti, quia sensus nostri grata affectione extrinsecus oblata, & intrinsecus deinde impressa oblectantur; unde etiam vellicationes, titillationes, atque internae commotiones in sanguine, & partibus solidis percipiuntur, & praecipue in corde, ut patet ex pulsu magno, & elato ob uberiores sanguinis appulsus; sed & septum quoque transversum subinde commovetur, atque amplificatur, quandoquidem facillime consequitur inde risus, & Thoracis amplitudo, simulque una totum corpus exultat, & roseo colore perfunditur, animadvertendum tamen est illud Horatii:

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.*

Ideo laetitia etiam ipsa, si modum excedit, virium jacturam affert, & impedita systole ob nimiam cordis ventriculorum dilatationem ad repentinam mortem homines agit, ut de Sophocle, de Dionisio Tyranno

ramno, de Diagora Rhodio, de Chilone Lacedaemone in amplexu Filii Victoria in Ludis Olympicis exultantis, & de Leone quarto, audito nuntio de recessu Gallici exercitus ex Urbibus Italicis, accepimus. Adeo in omnibus cavendum, ne quid nimis.

Quot vero sint illa mala, quae ex moestitia solent contingere, non ita facile dictu est; cum enim ex tristitia hac affectione mens semper in aliqua molesta cogitatione haereat ac defatigetur, fibrae cerebri, & solidorum meningaeorum plus quam par est, in illo munere exerceri debent, unde ex ventriculo succi nervi distrahuntur, tunicarumque illius visceris tonus elanguescit, ventriculus ipse debilitatur alteraturque digestio, ex quibus rebus omnibus chylus crudus, & falsus generatur, qui postea innumerabilium calamitatum fons est, & origo, ita enim affectus chylus facillime mesenterii glandulas inficit, maioremque falsitudinem, & acritatem stagnando nanciscitur, unde primum obstructions, inde etiam ob spasmodicam in nervosis membranulis irritationem affectus hypochondriaci gignuntur. Quod si chylus ita affectus in universalem sanguinis massam feratur, naturalem illius pervertit crasim, atque pro varia cuiusque affecti hominis natura variaque dispositione, in aliquo dyscrasiam scorbuticam, in altero cachexiam, in nonnullis, praesertim in iis, qui callida, & sicca natura praediti sunt, melancholiam, in aliis menstruorum suppressionem, hydropes, febres lentas, & etiam tabidas, (ut Galenus lib. 10. Meth. cap. 5. narrat de femina, quae autumno ex tristitia febricitare cepit, ac deinceps in tabidam incidit febrim, & icteros, ut narrat Actuarius libro primo de praevidentiis ex urinis de quodam familiari, qui ex moerore incidit in icterum) aliasque similes aegritudines producit. Quod ad moeroris curationem attinet, danda opera primum est, ne hoc animi pa-

pathema suas in animo agat radices, & in ipso fui ortu est funditus, quoad per nos fieri potest, evellendum, si enim tristis illa animi affectio exularet, quam felix vita hominum esset, & ad plures annos incolumis produceretur. Alexander Macoppe celeberrimus ille in Gymnasio Patavino Practicae Medicinae Professor, Praeceptor meus, & Nostrorum temporum Hippocrates jam suam aetatem ad annum octogesimum sine ulla notabili infirmitate dempta una quartana, perduxit, sed nunquam, ut ipse quoque fatetur, ob ullas causas, ob ulla infortunia, licet quamplurima, quamque maxima obversarentur, fuit animus ejus perturbatus. Non igitur animus parvo etiam hujus pathematis vento statim submitendus est, sed potius rectae rationis usu, rectaque cogitatione ejusdem vis, atque impetus retundendus: & talis induenda nobis natura est, ut nunquam, aut saltem parum moestitia afficiamur. Duo semper sunt in rebus adversis cogitanda prudenti viro; ex tristitia damni se plurimum passurum; neque idcirco rebus ipsis, pro quibus angitur, ullum consilium, aut levamen allaturum. Imitari operae pretium sit Regium Prophetam, illiusque exemplum similibus in rebus in usum semper revocare. Huic Regi praeter alia multa incommoda, quae minatus est Nathan, ob ejus peccata, etiam filii mortem nunciavit, quae statim post Prophetae discessum morbus occupavit: in re tam adversa, & lacrymabili David Dominum deprecari, jejunare, humi jacere. Ubi vero infans die septima extinctus est, hoc Rex audito, assurgere, lotus, unctus, mutatis vestibus templum ingredi, adorare, inde Domum reversus cibum capere. Tunc servi: *Quis est sermo, quem fecisti, propter infantem? cum adhuc viveret, jejunasti, & flebas: mortuo autem puero surrexisti, & comedisti panem, qui ait, propter infantem, dum adhuc viveret,*
jeju.

jejunavi, & flevi, dicebam enim, quis scit, si forte donet eum mihi Dominus, & vivat infans? nunc autem quia mortuus est, quare jejunem? nunquid potero revocare eum amplius! Facillime etiam, & vel levi de causa moeror in nos irrepit, tum ob consuetudinem, depravatamque imaginationem, tum ob falsas, quas in mente gerimus rerum Ideas. Si quis enim in rebus adversis dolorem non sentiat atque tristitiam, a vulgo digito notatur, & deridetur.

Quam multa injusta, ac prava sunt moribus. (Terent. in Andria sub persona Chrem.)

Quid plura? dolore quandoque ex iis rebus afficimur, quibus potius esset nobis laetandum; idque ut plurimum evenire solet, quia a pueritia pluribus praejudiciis mens nostra fuit imbuta. Quamobrem ne tristis haec affectio animos nostros inficiat, vulgaris deridendus mos est, & ab eo recedendum, resque, ut vere se habent, ita concipiendae. Adversae enim res, aliae nobis ob quandam naturae necessitatem obveniunt, ut mors, & senectus; aliae autem, ob vicissitudinem, qua humanae res mutantur, quid igitur dolendum, cum earum natura ita ferat? dolendum esset potius, si quid male ob nostram inconsiderationem, negligentiamque nobis caderet. Quod si affectione illa tristi obruatur animus, seque illi subjiciat, tunc remediis uti opus est, quae aut tristis illius ideae extinctione, aut ejusdem distractione animum ipsum exhilarent. Inter primi generis praesidia nullum aliud praestantius inveniri potest, quam vini potus, & aliquando etiam meri, usque tamen ad moderatam hilaritatem, non vero usque ad immoderatam ebrietatem. Nonnunquam, inquit Seneca, & usque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed ut deprimat curas, eluit enim curas, & animo animum movet, ut morbis

quibusdam ita tristitiae medetur. Licet enim ebrietas ipsa plurimum ad tristem illam ideam obliterandam valeret. Nam

*Quid (inquit Horatius lib. 1. Ep. 2.) non
ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in praelia trudit in-
mem,
Sollicitis animis onus eximit:*

numquam tamen laudanda est, neque proponenda, cum malum morale intrinsecus vere sit, hominesque animalibus rationis expertibus similes reddat. Moe-
stitiam vero adimunt tristem idearum distractione, alias imagines in mentem subinde ingerendo, blanda amicorum colloquia, ludus, in aerem rusticanum mi-
gratio, peregrinatio, navigatio, equitatio, cantus symphoniae, & musica; Ait enim Celsus Lib. III. Cap. XVIII. *quorundam discutiendae tristes cogitationes sunt, ad quod symphoniae, & cymbala, strepitusque proficiunt.* Quoniam vero in curandis animi Affectibus pluries de cantu, & musica mentionem fecimus, quae ad curandos plures morbos multum etiam confert, ut docent etiam Socrates, Pythagoras, Caelius Aurelianus, Democritus, & omnes Antiqui, ut videre est apud Mercurialem de Gymnastica lib. 6. cap. 5. non injucundum, fore puto inquirere quomodo musica animi affectus leniat, iisque medeatur. Duplici modo, ni fallor, animi morbis musica succurrit, nervearum partium commotione, & mentis distractione, cum enim, ut inquit Aristoteles, *quidquid movetur ab alio moveatur*, musica non posset nostris calamitatibus mederi, nisi aliquod inter homines, & Musicam corpus intercederet. Quodcum aliud esse non possit, quo sonitus ad aures deferatur, quam Aer, ut etiam Boyleus experimentis in sua machina peractis demonstrat, dicen-

dicendum est, aeris undulatione, & vehementi eiusdem percussione, quae a musicis instrumentis fiunt, atque in partes membranosas incurrunt, blande titillari nervos, eosque praecipue, qui sunt cerebello inditi, cum per cerebellum nervi auditorii, ut docet Willis anatome de Cerebro, transeant, & ab ipso dependeant; cumque illa titillatione, lenique commotione spiritus animales excitentur, mentem quodammodo intendunt ad voluptatem, delectationemque, unde sequitur, ut commotio haec mentem a tristi illa cogitatione, & intentione distrahat. Alii vero facillime, alii difficulter distrahuntur, delectanturque, quia primi tenuiores cerebello sunt, duriores secundi, uti etiam quidam sunt, qui non solum particulari modulamine, verum etiam particulari instrumento, alii scilicet fistula pastoralis, alii tympano parvo, cithara, lyra, cymbalo, fidibus; alii organo, & tibicinibus varii generis, alii muliebri, alii virili cantu magis capiuntur, pro vario cujusque ingenio, quod a varia consuetudine, variaque fibrarum textura aut rariori molliorque; aut compactiori, & duriori effici videtur; cum prima placido, & dulci cantu, aut sonitu: secunda vero duntaxat a pleniore, & vehementiore concentu commoveatur. Haec vero delectatio, qua homines in musica fruuntur, diu non durat; quia in actione solidorum nervosorum, & animalium spirituum consistit; in longe autem actione, & solida, & spiritus, ut docet etiam Aristoteles, defatigantur. Porro singulis ex animi moerore morbis sua apponenda sunt remedia; & primo quidem stomachi imbecillitati, qui caeterorum supervenientium morborum fons est, & origo, succurrendum. Solebat enim magnus Hippocrates Mari stomachum comparare, quia si toti orbi mare communicat aquas, ventriculus toto corpori communicat morbos, ideo Aegyptii exenterare cadavera solebant,

& ventriculum ad solis radios expositum; tamquam Auctorem omnium morborum, percutere. Inter praecipua, quae hoc incommodum respiciunt, remedia est cibi abstinencia, & maxime vespertini, quo semper cruditates, indigestionesque augentur. Docbat enim Sanctorius in sua Statica: *qui animo perturbato coenatum pergit, eum minus digerere, quam si sit laetus, & tranquillus*, loco vero coenae ad stomachi cruditates auferendas substitui potest usus Thè, aut Caffè, aut, si crumena sufficit, Cocolatae, quae est veluti ambrosia, quae exhilarat animum, spiritus reficit, & imbecillo Stomacho succurrit. Cibi vero assumendi sunt frigidi, &, ut Celsus docet lib. 4. cap. 5. qui potius difficulter coquuntur, quam facile vitiantur. Ad potionem pariter aliquibus magis convenit aqua, quam vinum, & praecipue iis, qui sunt calidae, siccaeque naturae, cum ex Hippocrate Aqua vorax sit, quae tamen frigida exhibenda est, aptissimum aliis est vinum frigidum, vel certe bene calidum meracum, potissimum Rheticum, vel Allobrogicum, aliudve, quod & austerum, & resina conditum est. Sunt etiam ex eodem Celso lectiones, & exercitationes superioris partis necessariae; item unctiones, & frictiones, gestationes, & navigationes; uti etiam vociferatio, quod remedii genus, vocem nempe exercendo, magni semper fecerunt Antiqui, qui recentiores in praescribendis diaetae, & exercitationis legibus multum superant. Hac in re legendus est Oribasius Lib. VI. Cap. VIII. Galenus de tuenda valetudine Lib. 11. Cap. 2. & Lib. 8. de Medica. locali. Cap. 4. Aetius Lib. 3. Cap. 5. Et Paulus Aegineta lib. 1. Cap. 19. Blande etiam convenit alvum subducere, quo casu in pilulis potius praebenda ex Marcato Medicina est ex Rhabarbaro, & Aloè confecta, quae stomacho diu detenta eundem simul purgat, & roborat.

Stomacho

Stomacho pariter cruditatibus referto amara apta sunt, ut Absinthium, quod exhiberi etiam potest extractum per tincturam, vel sub alia forma paratum. Quantum vero etiam conferant martialia medicamenta, jam apud omnes in confesso est, essetque jacturam temporis facere, si ea nunc vellem laudare. Constat, nullum praestantius suppetere medicamentum, quod fibrarum tonum excitet, ac firmet, in ipso enim modicum caloris inest (ut tradit Galenus) inest vis abstersionis, & penetrationis. Tandem ut in re tanti momenti nihil intentatum relinquamus, talis diaeta instituenda est, ut legumina, carnes cum adipe, & caetera crassantia, & meatuum cavitates repleantur, edulia vero potius, quae spirationem aperiunt, in usum revocentur, somnus non strato, & porrecto corpore, sed potius contracto capiendus est; viscera enim unita concoctionem adjuvant, facilioremque reddunt, ut probat etiam Sartorius in sua Statica de somno, & vigilia. Dempta ventriculi cruditate, excitatoque fibrarum tono & robore, facillime etiam obstructionibus, & Ictero subvenitur; in quae, praeter pleraque superius enarrata medicamenta, opportune cadunt Aquae Thermales, praesertim ex sale, & chalybe vim habentes, Pilulae tartareae Bontii, Gumma Amoniacum. Rhabarb. pulveres cachectic. Quercetani, sal Absinth. tartarus solubilis, vitriolat. chalybeat. cum decoctione Graminis fragariae, trifolii, cuscutae curcumae, cichorei, marubii, & similium radicum, & herbarum, quae frequenter a me similibus in affectionibus usurpantur, tum quod noxa, ac damno nullo afficiunt, tum quod mirifice laborantes hisce in nostris Regionibus juvant. Debemus etiam in Ictero excitare laetitiam, vinum generosum exhibere, sudores, & labores commendare; & ea omnia proponere, quibus homines dignitate ful-

gentes, & Regii fastigii gaudent. Affectiones hypochondriacae & Melancholia difficulter tolluntur, nec nisi primigeniis, quibuscum cohaerent, funditus extirpatis morbis, moestitia nempe, & ventriculi imbecillitate, & cruditate, eadem igitur remedia, quae in animi moeroribus; & ventriculi cruditatibus supra laudavimus, in hisce etiam affectionibus amplectenda sunt; quibus etiam addi possunt succi herbarum aperientium, ut agrimoniae, boraginis, cichorei, fumariae, betonicae, & feri Caprini depurati, vel nitrati, vel tamarindati, potiones vel per se, vel post usum cassiae, & pulpae Tamarind. est etiam proficuum, praecipue in Melancholia, usus pilularum de tribus de succino Cratonis, de hiera cum Agarico, de mercurio etiam crudo nunc temporis in usum revocatis & mirifice juvantibus, ut saepius expertus sum in iis, quos identidem curandos accepi. Spiratio etiam libera in melancholicis fervanda est, & consolatio aliqua, si fieri potest, inducenda. Unde Sanctorius in sua Statica de Animi affectibus, legem eam sancivit, melancholiam duplici via superari *vel libera spiratione, vel aliqua continua animi consolatione*. Venae etiam sectio in hisce affectibus convenit, & sedalium venalium cum generosa sanguinis missione apertio; *tutius enim, & plenius*, ex Zacuto Lusitano, *in plenitudine melancholica emittitur sanguis, quam in plenitudine biliosa*; & ipsa haemorrhoidum apertio sanguinem directe ex affectis partibus educit, ex hypochondriis nempe, & ex capite, lac quoque prodesse potest, dummodo in stomacho non corrumpatur. Saepe etiam cauteria in brachio imprimuntur. Curabam Corii venditorem magna obrutum Melancholia, qui cum doloribus vagis in Abdominis regione frequenter cruciaretur, macieque extenuari se sentiret, putabat, se toxicum hausisse, deque salute sua prorsus actum esse putabat. Lenienti-

nientibus praestitis, & duabus ex brachio, & ex pede phlebotomiis peractis fedales venae fecantur, inde herbarum succi, cichorei nempe, Betonicae, Fumariae, Agrimoniae ministrantur. Postea Pilulae de tribus cum copiosa feri caprini tamarindati, & sub Dio expositi potione ad tres, & aliquando etiam ad quatuor libras usque adhibentur. Cauteria quoque in brachio inuruntur; Lac item per quadraginta dies exhibetur, ex quo coepit nutriri. Tandem usu pilularum ex crudo mercurio perfecte convaluit. Illustris quidam Civis circa quadragesimum quintum aetatis suae annum naturae calidae, & siccae, & habitus gracilis ex saepius repetito animi moerore in melancholiam hypochondriacam, maximis ructibus ex superiori, & flatibus ex inferiori parte erumpentibus, est delapsus. Huic tum ex praepostero medicamentorum usu, tum ex depravata vivendi ratione spasmus, vertiginosa capitis affectio, vagus per thoracis regionem dolor, obstinata alvi stipticitas, & nocturnae vigiliae accessere, post multa irrita medicamenta, consilio decessoris mei, Aponi bibit aquas, a quibus tamen statim destitit, quia egredi per diuretica vasa minime poterant, altero adveniente anno, consilio etiam celeberrimi Praeceptoris mei Alexandri Macoppe, Doctissimi primarii practicae Medicinae in Gymnasio Patavino Professoris, quem honoris causa nomino, methodicam verno tempore instituit purgationem, urente Canicula Recobaris sumit Aquas, aliisque utitur medicamentis, a quibus levamen aliquod accepisse videbatur. At non ita multo post, iisdem fere incommodis urgetur, altero etiam revertente anno, veris tempore, se fidei meae committit, arreptaque statim occasione purgationem exordior, & post venae ex brachio sectionem, fedales venas aperio cum sanguinis ad libram cum dimidio detractio, ut nimirum etiam vitiosi ex affe-

ctis partibus educerentur humores, inde pilulas de tribus, pilulis de succino Cratonis iunctas, singulis quaternis diebus, per tres vices, cum feri Caprini depurati, & tamarindati, ac sub Dio expositi ad tres, quatuorve libras potione exhibeo. Postea Junio mense, quod vis tum magis herbarum vigeat, per triginta dies lacte Caprino uti jubeo singulis diebus mane, & fero duabus unctionibus: altera nimirum spinali medullae admota ex oleo lumbricorum terrestrium, & viperino parata; altera vero umbilicali regioni totique abdomini ex butyro recenti, & oleo amygd. dulcium composita, tandem Septembri mense, per alios triginta dies, idem lac praescribo, dum rusticatur. Quibus praesidiis alvus lubrica redditur, dolores, & affectiones spasmodicae cedunt, appetitus acuitur, seque homo ab eo, qui fuerat, veluti mutatum fatetur, & licet aliquando aliqua ex illis morbis affectio exsurgat, facillime etiam usu pilularum ex mercurio constantium compescitur. Salutaria etiam in hisce affectionibus sunt Balnea, victus humidus, & inspiratio intra cohibita, & compressa; prima enim illa duo praesidia fibrarum laxitati, & spirationi opitulantur, tertium vero vasa interiora dilatat, partes intimas comprimit, impurosque ex infarctis glandulis humores exprimit. Quod vero ad affectionem scorbuticam, ut appellant, attinet, (sit tamen mihi venia, si superius dispositum ordinem perverto; nunc enim illos jungo morbos, qui in curatione maximam inter se habent affinitatem) cum hoc in casu a vapida, & faeculenta sanguinis diathesi, & a deperdita spirituum animalium substantia morbus hic pendeat, illa suadentur remedia, quae ad sanguinis massam perpurgandam & animalium spirituum reparandam substantiam inque pristinum tonum restituendam maxime valent, pollentque. Inter haec sunt decoctiones ligni Sanct. falsae parillae, visci pomati,

mati, aut quercini C. C. raspat. addendo in ebullitionis fine summitates Pini, aut fumariae, agrimoniae, beccabungiae folia. Inter etiam praecipua remedia ponenda est chalybis tinctura; praeterea lac, The, Theriaca, exercitatio, rusticatio, peregrinatio, & animi hilaritas apto tempore sunt frequentanda. Nobilis quidam Civis, circa sexagesimum aetatis suae annum, naturae sanguineae, & habitus mediocris ex diuturna moestitia affectionem est scorbuticam nactus, quae cum, praeter dentium vacillationem, rheumaticam in pulmones fluxionem produceret, pulmonis tabem portendebat. Verno tempore, prudentissimi etiam Praeceptoris mei, quem saepe laudavi, consilio, per quadraginta dies huic exhibetur decoctum ex falsa parilla, ex C. C. raspat. & visco Pomorum compositum, cum summitatum Pini additione in Decoctionis fine, quo tempore etiam usus sum Pilulis Ricardi Mortonis mediocris magnitudinis ad pulmonis tabem impediendam; post talia praesidia ad Botridis decoctionem cum Balsamo Tolutano julepizato, ut ajunt, sumendam aegrotantem dispono, quibus omnibus peractis sub Julii mensis finem thermale Virginis Aquas, utpote sulphureas, praescribo, a quibus tamen statim cessavit, quia, praeter summam virium imbecillitatem, etiam majorem appetitus prostrationem inducebant, neque libere per ureteres egrediebantur. Augusto mense, post Caloris diminutionem, cum The decoctione lac bibere jubeo, in eoque per quadraginta Dies perseverare. Appetitus tamen semper dejectus manet, viresque fractae, & corporis extenuatio in dies magis se prodit. Nescio tamen quonam fato evenerit, ut post diuturnum Lactis usum alvus fluida, quae semper dura fuerat, etiam plus quam par esset, evaserit, tum ad id avertendum theriacam cum vino generoso ex meo consilio sumens, inde restaurare vires, ap-

appetitum recipere, nutriri aliquantum, & recreari. Sumpta postea autumnī occasione rusticatur, tum per varia loca perigrenatur, praeterque meam expectationem meliusculam valetudinem suam facit, sed hyeme adhuc anorexia suborta consumptis viribus, post duos annos tabe confectus est. Sed de febris tabida ex moerore superveniente duae apud Forestum leguntur historiae. Prima observ. XI. pag. 135. de Topiario quodam, qui factus dives, cum in horto egregiam domum sibi construxisset, & solitarius ibidem viveret prius melancholia affectus, inde ex moerore vehementi, ac longo phthifica febris correptus est. Altera observatio, III. pag. 138. de Magistro Cornelio regio juris perito, qui Delphis in insigni magni speculi habitabat longo tempore vir facetus, & hilaris, at postquam ultra annum in comitiis tum in Flandria, tum in Brabantia apud Principem Auriacum Illustrissimum egisset, melancholiam aliquam concepit, ex qua paulatim macilentior factus, tussicula etiam subinde levi incidente contabuit. Sequitur, ut de cachexia, hydrope, & mensium suppressione verba faciam; & primum de cachexia, & hydrope, qui morbi maximam in sui vel productione, vel curatione affinitatem habere videntur. Impeditis enim ex depravato chylo in glandulis secretionibus, tota sanguinis massa ichoribus in primo morborum genere scatet; unde depravatus cutis color, maius corporis pondus, tumores in corporis circumferentia, & praecipue in pedibus apparent, in hydrope vero praeter haec omnia symptomata etiam universi corporis tumor, cum serosi laticis stagnatione conspicitur; transeundo enim ex arteriis in venas fluidarum massa ob eiusdem motus pigritiem serum ob maiorem gravitatem secernitur, interque membranas corporis circumferentiae, atque intra abdominis cavitates subsedit, has si non vincant, saltem moderantur

rantur affectiones Gummi ammon. Rhab. elect. Tartar. vitriol. Sal. Absinth. Pilul tartareae Bontii, vinum Medicatum chalybeata, Absinthium, pulegium, chamaedrios, decocta pariter sudorifera ex lignis sassaphras, visci quercini, C. C. raspat, fals. parillae, rasur, eboris, santal. citrin., addendo in fine ebullitionis radic. calam. aromat. cum foliis salviae, & chamaedrios, grana etiam juniperi contusa, & in vino generoso cocta optima sunt, uti etiam proficua sunt spiritus salis, armoniaci, tinctura tartari, & essentia Absinthii, aliaque huiusmodi, quae ad infarctas humoribus vitiosis glandulas expediendas, ad fluidorum massam depurandam, & ad fibrarum tonum roborandum mire faciunt. Quod vero ad menstruorum suppressionem spectat, vena in prima secetur; per epicrasin corpora etiam purgentur, inde aperientia tandem specifica menses moventia praecipiantur. Inter caetera validissimum extat remedium, quod pluries expertus sum, maximeque in duabus virginibus omnino prospere; quarum altera in Xenodochio ad viginti duos annos citra ullum florem decumbebat. Altera vero, mihi sanguine juncta, in Divi Bartholomaei Cenobio cum educaretur, decimum nonum aetatis suae annum agens, feбри alba continuo, ob menstruorum absentiam conflictabatur: hoc vero remedium paratur ex radic. Assar. & Agaric. alb. a. ʒ iii., ex rhab. elect. ʒ i. s. ex herb. fab. M. S. ex croc. ʒi. ex mac. ʒs. infus. per noctem in Vin. alb. lib. ii. cujus ʒ vi mane, & vesperi sumendae sunt, atque aegra calido in lecto detinenda, in pristinam quoque laetitiam revocandae mulieres sunt, quod si fieri potest, sine ullo praesidio alio statim morbus depellitur, ut nuper mihi contigit in honesta illa puella; quae ad Salvatoris templum in vico Divi Petri degebat, cui plura cum essent in cassum ad menstruorum suppressionem tol-

tollendam remedia remediis cumulata, demum in Patriam cum reversa esset, & agi de nuptiis suis audisset, ob conceptam laetitiam in pristinum statum redacta est.

Plura adhuc de animi morbis dicenda sint, ni verear, ne Lectoribus meis forte fastidium creetur. Illud tantum in hujus primi Libri fine animadverti velim, quod etiam Sanctorius in sua statica de Animi affectibus aphor. quadragesimo septimo edocuit: bona valetudine magis gaudere homines, spirationemque magis salutarem habere, qui nunc hilares, nunc moesti, nunc iracundi, nunc timidi, quam qui unico, licet bono, semper afficiuntur animi pathemate.

D E
M O R B O R U M
S U C C E S S I O N E
L I B E R S E C U N D U S.

C A P U T P R I M U M.

De Febris.

Cum febris gravissimus, difficillimus, idemque frequentissimus morborum nobis occurrentium sit, de illa in primis verba facere opportunum duxi, ut statim quae a me in earum curatione observata sunt, lectorum oculis subjiciantur. Non hic febrium essentiam, naturam, differentias, proprietates, modosque referam; cum hoc satis erudite a pluribus omni tempore ab Hippocrate usque ad Aetatem nostram sit praestitum. Solum, quae praesentis instituti sunt, referam, tripliciter febrem considerando, vel ut aliis morbis succedit, vel ut ideam mutat, vel ut in alios tandem degenerat morbos. De singulis hisce mutationibus breviter, & perspicue differendum.

CAPUT II.

De febre aliis morbis succedente.

Febris quae ex aliis supervenit morbis, aliquando

quando bona, aliquando mala est, bona dicitur, quando morbis frigidis incidit, ut pituitae, rheumati, fluxionibus, doloribus articularibus, apoplexiae, jecioris, & hypochondriorum sine inflammatione doloribus, ebrietati, & aphoniae; docente enim Hippocrate, *si quis ebrius repente obmutescat, repente moritur, nisi superveniente febre vocem recipiat*; nervorum etiam distentioni, & rigori, aliisque similibus morbis febris succurrit: hic tamen exclamaret Seneca, abominandum remedii genus, quo sanitatem debemus morbo. Hoc loco animadvertendum ab industriis Medicis est, febrim tunc tantum praesidio illis, quos superius enumeravi, morbis esse, quando tales morbi a frigida, non autem calida causa producuntur, tum quando, quae hisce frigidis morbi supervenit febris, non lenta, non parva, sed magna, & vehemens est, ut viscidam; lentamque materiem morbos gignentem bene dissolvat, bene agitet, & consumat; scripsit enim in Proreptico Hippocrates, *convulsionem sanat exorta febris acuta, quae prius non fuit, quod si prius fuerit, exacerbata*. Quae verba intelligenda esse, inquit Duretus, non de febre, quae ciet humores, sed quae excludit, ac dissipat, exemplum in Numenio filio habemus, cujus Apoplexia repente suborta, superveniente lenta febre, licet prius sanabilis, facta est omnino funesta. Id etiam vidimus nos in Bagaroto, & Baldo ietis Apoplexia, quibus ingruens lenta febris, licet aliis salutaris videbatur, attamen funestissima fuit. Porro adeo verum est, febrim frigidis morbis suppetias ferre, ut Magnus Hippocrates doceat, quandoque eam esse excitandam. Ideo in sexto epidemicorum libro sic habet, *si puerperis spasmus fiat, ignem fac*, docet enim in eiusdem loci explicatione doctissimus Mercurialis, per ignem febrim intelligi debere. Quantum autem utilis appareat febris, frigidis morbis super-

perveniens, ex historia pueri Canetti clare unusquisque intelligere potest. Post febrim Puer iste tertianam duplicem per *acrisiam* sanatam, intolerabilibus doloribus, & cruciatibus in brachiis, & cruribus cum duris partium tumoribus, & motus impotentia aggressus est: ad tales fugandos morbos plura incassum adhibentur remedia, & paucorum mensium intercedente mora febris iterum, & quidem acuta corripitur, & nullis aliis adhibitis remediis post paucos dies perfecte convaluit. Pessima vero febris est, quae inflammatoriis, ut vocant Renum, vesicae, articulorum, intestinorum, hepatis, Lienis, ventriculi, Gutturis, oculorum, aurium, Capitis doloribus supervenit; item pessima est, quae haemorrhoidum, lochiorum, menstruorum suppressionem consequitur; in quibus venae sectio, & refrigeratio convenit. Nec minus funesta etiam est si sanguinis sputo succedit, vel etiam si alvi fluxum comitatur; uti etiam Aerysipelata, ulcera, vulnera, & alia hujus generis mala, quorum curatio, prout se occasio offert, aliis in locis proponitur, ne igitur jacturam temporis hic faciam, ad alia transeamus.

CAPUT III.

De Febri Ideam mutante.

Febres Ideam mutantes dicuntur illae, quae ex acutis in chronicas, & ex longioribus in breviores migrant, ex quo genere praecipue sunt illae tertianae febres, quae vel aestivo, vel autumnali tempore oriuntur, de quibus statim nonnulla, & jucunda, & scitu digna scribere aggredior, cum enim observaverim, hasce febres, vel ex quacumque levi occasione, vel etiam ex natura sua facile recrudesce, & recidivas fieri, & ex acutis in chronicas verti, non sine medicae artis dedecore aliquo, cum aegri in Medici culpam perti-

pertinaces talium febrium insidias conferentes, Medico suo dimisso, ad alios, atque alios confugiant (quod non solum mihi aliquando, verum etiam decessoribus meis, & aliis saepius accidit.) cogitavi maturius de earundem curatione, eandemque saepe, ut magis existimationi meae, & aegrotantium saluti consulerem, semper nova praesidia, novamque methodum experiundo immutavi. Primum in vulgi deveni opinionem, febres ex corticis peruviani usu recurrere, quippe qui tantum febrilia fermenta sopire, non autem omnino extinguere, ac dissipare posset. Coepi itaque hasce febres sine eiusdem corticis usu curare. At plures, & fortasse etiam majores recidivas offendi, nam cum febres absque febrifugi ut ajunt, usu longiores sint, magis magisque aegrotantium vires prosteruntur, succi digestivi alterantur, nec non etiam ventriculi tonus debilitatur; ut vel ex levissima occasione ingravescant febres, atque aegrotos rursus aggrediantur. Inii rationem aliam, & post primam febrium expulsi-
onem curavi, ut aegri decoctiones chamaedrios, centaureae minoris, & Florum chamomaeli, hasque per plures etiam dies fusciperent. Attamen neque hac methodo potui tam malignam harum febrium indolem expugnare. Cogitavi tandem, remedium hoc esse ejusmodi, quo naturae diu oppressae, & attritae quoties libuerit subvenire, & fatalem, ut cum Ricardo Mortone loquar, harum febrium exitum praecavere possimus, corticisque peruviani usum per quadraginta dies meis aegrotis, minime interea temporis fructuum esui indulgendo, imperavi. Verum ne his quidem armis vim harum febrium intus delitescentem velut eruere potui atque opprimere, quin etiam cum se se in pristinam sanitatem restitutos judicarent infirmi, ecce tibi febris incurfus novus. At post varios casus invehimur feliciter portum, methodumque facilem,
& ut

& ut mihi videtur, tutam dies *en attulit ultro*, in febribus igitur, quae facile recrudescent, cuius generis, ut plurimum sunt continuae continentes, tritaepheae, tifodes, uti etiam nonnullae intermissionis participes, quarum, ut inquit Hippocrates, *enormes sunt accessiones*, scilicet, ut explicat Duretus pagin. 79., quae typo regulari carent, idque autumno, degenerant in quaternas; quas saepe vigiliae, sitis, ventriculi, aut capitis dolores, nausea, inquietudines, & internus calor comitantur, duplices ut plurimum ignes, alterum in primis viis, in sanguine alterum habentes; Medici primum, ut suae existimationi prospiciant, aegrotantibus praedicere debent, illius generis has febres esse, quae facile, vel ex sui natura, vel ex quacunque levi occasione ingravescentes, cum semel coeperint, iterum atque iterum ad plures menses pergunt, qui ita se gerit, obsequentiores medicis nutibus reddit aegrotantes, & si forte fortuna in novas incidant febres, omnem fiduciam in Medico ponunt, non amplius de alio quaerendo cogitantes. Illis deinde Medicus spondere debet, se operam esse, ne tales recidivae fiant, daturum, dummodo velint remedia, quae sunt ab ipso praescribenda, libenter sumere. In hisce igitur febribus, prout saepius observavi ad aliquam in solidis, & fluidis laxitatem inducendam primum venae sectio, praemisso clystere, facienda est, indeque sanguis attente examinandus: nam si ex salvatella frige facta coaguletur; vel si ex brachio, rubicundam habeat crustam, repetenda venae sectio etiam ex pede, est & uberius sanguis mittendus; inde Blanda ad alvum subducendam, ex tartar. ex cassia, cum lignis confractis, ex epith. cum additione, aut syrup. Rosa, aut de cichore, cum rhab. potio exhibenda, hinc observandum est, cum proficiscantur hae febres a putrida humorum cachochilia in primis viis, mesenterii que

glandulis coacervata, quod intelligitur ex dorsi dolore, ut notat Duretus in illo Hippocratico dicto in Coac. praenotionibus, *quae ex dolore dorsi principia morborum ducuntur, difficilia sunt*, observandum, inquam, non (ut notat etiam Baglivius) ad emulsiones, aliasque similes potiones, sed potius ad decoctiones herbarum, malvarum scilicet, boraginis, cichorei intubi, vulgo *endiviae*, & agrimoniae, esse confugiendum. Quibus etiam iungi possunt Aq. Graminis copiose exhibita, & Tartarus solubilis aut vitriolatus cum Absinthii sale, post vero repetitionem lenientium superius memoratorum alia facienda est observatio, & quidem utilissima, nam cum in hisce febribus, ut plurimum, urina sit pauca, & cum sedimine lateritio, inservire videntur diuretica medicamenta, cum morbi, ut notat Zacutus Lusitanus, qui ex urina cognoscuntur, per diuretica eliminantur, at per diuretica urina potius diminuitur quam augetur, ex quo, credo, objectam Baglivio illam esse dubitationem, unde affirmet, se diureticis quidem credere, at minus quam caeteros medicos omnes. Cum enim hisce in febribus Chyliviae, & mesenterii glandulae infarctae sint, per diuretica medicamenta veluti comprimuntur vasa, & magis magisque humoribus putridis inficiuntur; quod non ita contingit, si pro diureticis, medicamenta adhibeamus, quae epicraticae in Alvum coactos humores eliciunt. Nam his opibus paulatim urina copiosior redditur, & sedimine minore obsita, haec vero remedia sunt Gumm. Ammon. Rhabarb. elect. & tartar. vitriolat ad ʒ f. vel ad ʒ i. cum aliquo liquid. in formam Boli parata, & cum jusculis herbarum superius descriptarum alteratis exhibita, quibus ad plures dies insistere Lectores meos rogo, cum eventus felices & in me ipso, & in aegrotis meis pluries aspexerim. Quibus remediis fugata febre studendum est, ne iterum

rum chylus in stomacho corrumpatur, novaeque fe-
bri pabulum praebat, quod fit usu maxime testaceo-
rum, & praecipue oculorum Cancrorum praeparato-
rum ad ʒ. f. singulis diebus mane apprime ad acorem
stomachi, instaurationemque morbi removendam uti-
lium. Quod si haec remedia deludat morbus, vires-
que suas resumens iterum laborantem invadat aut et-
iam ex toto non evellatur, tunc exhibenda sunt ʒ i.
corticis peruviani, & ʒ i. rhabarbari electi in copiosa
foliorum boraginis, cichorei, & fumariae decoctione,
diebus intermediis in ea decoctione exhibendo stip.
diaphor. sal. Absinth. & ocul. Canc. a ʒ. f. per dies
quadraginta; cum febrilia fermenta intra fere hoc
spatium ingravescentia soleant exterminari, ad itera-
tos istos morborum casus impediendos pluries etiam
expertus sum, praecipue tamen in lienosis, pulverem
hermodactilatum ad ʒ ii. viscidum enim pituitesum,
& melancholicum in infarctis visceribus redundantem
ex longinquis partibus educit, & per secessum elimi-
nat. Animadvertendum, febres autumnales non om-
nes tertianas esse, sed ut plurimum etiam quotidia-
nas, quae facile dignoscuntur ex repetitione periodo-
rum, quae singulis diebus eadem hora recurrant, &
noctu aegri valde jactantur; in quo casu mihi Kinae
Kinarum usus suspectus est.

Febris haec cum soleat ad quadraginta dies ex-
tendi, nulla alia ratione breviorē reddere illam po-
tui, quam vesicantium, ut vulgo dictitant, usu, quae
tenacem, rebellemque materiem segregant, distra-
hantque, ut mihi in Lucina Brixiana, & nobili Ma-
trona Roccata praeterito anno usuvenit. Mutant
etiam Ideam fere semper erraticae febres, quae tan-
dem aliquando in quartanas degenerant, ut saepe
praedicere mihi contigit aegrotis meis ex nigris nu-
beculis in urinis existentibus, dicebat enim Hippocra-

tes in Prorretico, quae in erraticis febribus sunt nigrae nubeculae quartanas denunciant. Nam cum erraticae febres, ut docet Mercurialis, in diversis partibus fomitem habeant, modo a bile, modo a pituita, modo a sanguine faeculento originem suam trahentes, lata, & transmissa materia a diversis locis diversos quoque insultus parit, cumque in his tardius consumatur humor melancholicus, is aliis consumptis, solus relictus, & sane copiosus quartanam producit. Contra has febres quartanas nullum magis herculeum inveni praesidium, quam pulverem hermodactilatum, eiusque post usum, minime cedente febre, decoctionem exhibere Florum Chamocentaureae minor, cum uncia cortic. peruviani, & ℥ iiii. salis armoniaci addit. lib. i. vini albi generosi ad ℥ viii. vesperi, & mane per dies quadraginta. Ad hoc album reducuntur etiam ardentes, & acutae febres, quae non recte curatae, ut inquit Galenus, in phthysicas mutantur. Haec enim febris ardens, & acuta, καύσων πυρετός dicta, repetita, & generosa sanguinis missione, & copioso aquae frigidae potu curari debet, quod nisi opportune a medico fiat, ideam mutat, & ex breviori in longiorem transmutatur, dissolutis enim, & accensis continuo, & mordaci calore solidis partibus phthysica suboritur febris. Laborabat ardenti febre tribus ab hinc annis adolescentula quaedam in Divi Francisci Vico, de qua jam omnino Medicus desperabat, eamque ego reperi oculis concavis, naribus acutis, collapsis temporibus, lingua arida & hiulca, voce etiam exili admodum, supinam. fere veterno torpentem, cibumque omnem recusantem: ei tamen pulsus non ita submissus erat, ut tota spes praecisa videretur, adstantibus jubeo aquam frigidam agrae dare, & altera die nactus paululum expergefactam, iterum aquam, & quidem copiosius exhibeo. Inde coepit
ado-

adoleſcentula lentes poſtulare, neque me invito ap-
ponuntur. Poſt tamen nonnullos dies intolerabili do-
lore in inguine dextro vexatur: ſectionem ſaphenae
impero, dolor cedit, febris minuitur, & intra quin-
decim dies convaluit, ex qua obſervatione patere
clariffime poteſt, ſi quando ob medicorum imperi-
tiam, ea defuerint aegrotantibus auxilia, quae morbi
natura poſtulaverat, etiam progreſſu temporis eſſe
adminiſtranda, adſtantibus tamen praedicendo, non
poſſe ſine illis ſe ſe egros in priſtinam ſanitatē re-
ſtituere. Narrat Foreſtus obſ. IV. pag. 140. de ju-
vene triginta duorum annorum macilento, atque bi-
lioſo, qui per aeſtatem, adhuc ſaeviente canicula,
febri continua correptus, cum principio apta reme-
dia non adhiberet, atque empiricorum opera tantum
uteretur, poſtea in phthiſicam febrim incidit; va-
riisq; tentatis remediis, cum tuſſis inſuper augeve-
tur, calida eclegmata empirici eidem praefcripſerunt,
unde febris ſemper acuta; tum putantibus illis pe-
ctus frigidis obſtructum eſſe, neque victus rationem
obſervantique, ad tabem denique perventum. Caete-
rum id ſi ex voto non evenerit, dilationem, non re-
media eſſe culpanda. Tertianā febris aliquando dege-
nerat in ſemitertianā, ut vocant, ob vitiatā ſan-
guinis craſſim, vitio in eam a primario tertianae fe-
bris igni introducto, ut de juvene quodam narrat
Foreſtus obſ. 16. pag. 174. cui poſt exhibitionem
ſyrupi de Betonica dolor capitis ceſſavit, in quem
frequenter incurrebat. At poſt aliquos dies incidit in
febrim tertianā, quae poſtea in ſemitertianā, pe-
riculoſam tranſmutata eſt. Ex obſervatione Dodonei
in phthiſicam etiam, & hydropem degenerant febres
ſemitertianae, unde caute diligenterque tales febres
curandae ſunt, ne inſanabiles poſtea, ideam mutan-
do, ſiant.

In intermittentem praeterea, continentem, aut malignam, & quandoque in phthificam ephemera, ut dicitur, febris converti potest, ut synocha, quae vocatur fermentativa in putridam, putrida in malignam, intermittens in continuam, tertiana simplex in duplicem, duplex in semitertianam, in lypiriam, ardens in Epialam, & lypiriam, quotidiana in phthificam, maligna in intermittentem transmutantur, quae omnia cum nota sint etiam iis, qui primoribus tantum labris medicinam degustarunt, nihil attinet de singulis verba facere. Non solum vero mutant ideam febres illae, quae ex brevioribus longiores evadunt, verum etiam quae contra. Hujusmodi censendae febres lentae, quotidianae, quae vel coorta curantur bile irascentibus aegris, quia magis agitantur humores, dissolvunturque, unde docebat Hippocrates, *diligentiam adhibendam esse, ut excalescentia inducatur: vel etiam vesicantium, ut ajunt, uti pluries egomet sum expertus.* Quartana quoque aliquando in acutum degenerat morbum, aliaeque nonnullae febres hyeme facile migrant in alias. Quocirca hippocrates lib. vi. epidem, *quaecunque vero aliae febres hyeme fiunt, sive ex vino, sive ex lassitudine, sive ex alia aliqua re, eas observare oportet; transeunt enim aliquando in morbos acutos, quo in casu ob febrim vehementiorem melancholici crassi, & visceri humores commoventur magis, citiusque dissipantur.* Febres pariter omnes, in quibus sunt fluxiones, rheumata, frigidarum partium dolores, & similes ex lymphae, pituitaeque copia, & hujusmodi frigidis, tenacibusque humoribus originem suam trahentes contrahi facile possunt, si aut ira, aut remediorum vi vehementius indendantur. Quippe cum facilius noxius humor pertinax, & rebellis a magna, quam a parva febre disiiciatur, atque vincatur; febres hujusmodi aut medicamentorum vi magis com-

commorae facilius dissolvuntur. Neque solum febres mutant ideam, verum etiam mutant tempus; cum saepenumero observaverim febres autumnii tempore sanatas verno adhuc ingravescere; idque praecipue accidit, cum sicca hyems, & frigida autumnum excipit, cum enim superveniente frigore, cutis meatus constringantur, claudanturque, morbida febrilis materies omnino obstructa spiratione vinci nequit, quae tamen intra vasa sanguinaria delitescit: attamen febrilem calorem ea minime excitare valet, quia solida ob maiorem, ut nuncupant, elasticitatem, qua in sicco, frigidoque aere sunt praedita, ad repellendum ex capillaribus arteriis, quidquid heterogeneum in ipsis insedit, sufficiunt. Cum autem veris tempore ob ingruentem humoris vim, & aeris inaequalitatem, vim elasticam haud perinde vegetam fibrae obtineant, febrilis materiae reliquiae capillaribus inclusae arteriis ob contractam debilitatem a solidis vinci nequeunt, unde necessario, ut ita dicam, febris denuo ingravescit, & autumnales vere repullulant.

CAPUT IV.

De febris in alios se se mutante morbos.

Febbris non solum ex aliis provenit morbis, neque solummodo ideam vertendo in aliam deflectit febrim, verum etiam in alios alterius generis morbos quam saepissime transit. Morbi in quos transmigrat febris aliquando cum ipso spasmo fiunt, & pro crisi inserviunt; tum praecedentem malam sanguinis diathesim corrigunt. Aliquando pessimi habentur, & praecedentia sanguinis vitia magis, magisque acuunt, redduntque insanabilia. Morbi vero, quos transit febris,

sunt convulsio, Hydrops, scorbutica, ut vocatur, affectio, pleuritis, tumor pubis, fluxus dysentericus, hepaticus, menstruorum, & similes alii morbi, quos vel lethales esse, vel saltem periculi plenos omnes vident; uti etiam viscerum obstructio, abscessus in partibus internis, in externis tumores; ptyalismus, tussis, stupiditas, catoche, & alii quam plurimi de quibus omnibus cum alii boni, alii mali sint, singillatim pauca scribere aggredior, ut eorumdem natura funditus noscatur. Et quidem convulsio, quae febribus succedit, aliquando a repletionem, aliquando ab evacuatione pendet, ut vult Hippocrates: Quandoque etiam a vi frigida, nempe a vi frigida, nempe a humoribus lentis, viscidis, & glutinosis; quandoque ab affectione calida, nempe ab affectione calida, nempe a biliosis, acris, falsisque particulis proficiscitur. In hoc autem morborum genere sunt tetanus, aphonia, anandia, paralyfis, apoplexia, & similes morbi, quorum causa penitus a Medico noscenda est, ut eos valeat strenue profligare, si enim a viscidia, tenacique materia hi morbi pendeant, tunc vesicantia, castoreum, Viscum quercinum, Salsa parilla, pilulae de Succino Cratonis, unctionesque calidae spinali medullae, de oleo castoreei scilicet, Vulpin, & Ruta ce, pulchrae ad rem faciunt, si vero ab acris, calida, biliosa, falsaque materia originem suam trahant, tunc cane peius, & angue ab his remediis cavendum est, & sanguinis missio, lactis serum: decoctiones Primulae veris, aliarumque herbarum, testacea medicamenta, Aqua Nucarina, emulsionem seminum violarum, papaver, albi, pcon, quatuor, frigidorum maiorum, frigidorum minorum, inunctiones pariter spinali medullae, olei viperini, lumbricor, terrestrium & pinguedinis humanae adhibenda, abstinendo a castorei compositionibus, quae ex Galeno lib. de simplicibus

cibus medicamentis, *subtilium sunt partium, & penetrant nerveacea; ubi vero ex siccitate nimia obvenerit convulsio, scito custorem illic esse adversissimum.* Hac methodo, repetita nempe sanguinis missione, decoct. herbar., feri caprini usu, Gelatin. C. C. pulveribus ex cranio, ut vocant, humano, & oculis cancrorum confectis feliciter curavi Clarissimam Civem Antistiam Pecudariam, quae ex febris maligna conclusa ad *Tetanus* gradum fecerat. Hydrops, qui febribus succedit distinctione indiget, nam aliquando est verus et solum apparens aliquando. Verus hydrops fere insanabilis censetur, cum a dissoluta sanguinis crasi, vel a viscerum laesione oriatur: is contingit in febribus longis, vel male curatis in picrocholis, in cachecticis, & in illis, qui crasso sub aere nati, humidis in locis degunt. Narrat Forestus lib. I. obser. XXXIV. pag. 121. de Isbrando Delpheni annorum viginti quinque, cui, cum quartana intermittente legitima aliquamdiu autumnis laborasset, & ab ea expediri non posset, suavit Medicus, ut pulverem calidissimum ex pipere, cardamomo, sinapi, & similibus cum aqua vitae, ut ajunt, in ipsa accessione fumeret; evasit ille quidem statim, sed mox corpus intumescere coepit, inque hydropem incidit, quo explicari numquam potuit. Siqua remedia hisce in casibus profunt, sunt chalybe temperata; hydrops vero apparens pro crisi saepenumero habetur, & tunc accidit, cum per evacuationes sensibiles depravati humores non omnino eliminantur, sed residua eorum pars vel inter lienis cellulas, vel inter musculorum abdominis interstitia, vel inter universam cutem per crisin quandam imperfectam subsidet, illique inhaeret. Inter caeteros, quos ita affectos vidi, historia dignus est Donatus quidam Libratorum Praefectus, qui quatuor ab hinc annis post diuturnam autumnalem febrem, neque sudore, neque urina, neque alia sensibili evacuatione

unquam perfecte judicatam, tumorem totius corporis, Leucophlegmatiam dictam, nactus est talem atque tantum, ut insanabilis vulgo videretur. Verumtamen sola optima victus institutione, abstinencia ab humidis, diureticis, frictione cum panno lini rudiore facta, & calidarum stupparum cannabis appositione repetita intra duos fere Menses sanitati est restitutus. Vidi etiam, puerum Nobilem, qui apud Divi Petri Archipresbyterum educabatur, cui post febrem continuam continentem autumnalem, haud mediocriter abdomen, facies, scrotumque cum intumisset hoc ille morbo sola exercitatione, & labore est exolutus. Hoc etiam anno, quo scribo, alterum puerum habui Viviani Zojae, quem post trimestrem febrim continuam tumor adortus est maximus manuum, & abdominis; ac tum febris quidem visa nonnihil diminui, postea sola exercitatione una cum tumore evanuit. Etiam illustris Civis Joannis Pellizari filium ex febre continua tantus circa ventriculi regionem tumor incessit, ut ventriculus ipse inflatus praeter naturae leges, ac normam appareret; at cum inter musculorum interstitia tumor esset, solo fotu calido Florum chamo, melil. sambuc. & faeni graeci, atque cerat. de Ammo. appositione excessit.

Desinunt etiam febres in pubis tumores cum urinae prohibitione, ut non semel in aegrotis meis vidisse memini, quibus neque humidus fatus, neque unctiones, neque clysteres, neque alia praesidia succurrere potuerunt; ut proinde inter insanabiles morbos hunc tumorem propemodum referre oporteat. Huc spectat illud Hippocratis in Proreptico. *Vesicae durae, quas dolor praegrandis occupat, graves omnino sunt, atque pestiferae.* Fortasse enim a convulsione musculi sphincteris hi vesicae urinariae tumores ortum ducunt. Quid quod febres exeunt, praecipue longe
autum-

autumnales, *Acrisiam* in schirrhos internarum partium, praecipueque mesenterii. Passus nobilis Civis ad Divum Petrum ex febris longa dirum id morbi genus in mesenterio; quo postea, veluti tabe confectus periit. Accedere his illud potest, quod desinunt etiam Quartanae febres quandoque in collicam ventriculi passionem, ut nuper mihi contigit in Virgine Deo dicata intueri; cui post longam quartanam, toto autumno, & hyeme toleratam verno tempore dolores ingentes ventriculi supervenere, a quibus venae sectione, ut & a quartana liberata est.

Desinunt adhuc febres, praecipue acutae, graves, & longae in tumores pedum aedematosos, qui tamen boni sunt, cum indicent ad partes longinquas materiem morbosam esse recessuram.

Nec tacendae febres, quae in externarum partium abscessus erumpunt quo in genere sunt illae febres, quae a crudis, crassisque humoribus pendent, & in quibus summam imbecillitatem sentiunt aegri. Accedere his illud potest. *Quando morbus ex calidis humoribus concitatur, & vires constant, tunc speratur crisis per excretionem, quando humores sunt crudi, crassi, & virtus languet, tunc vel paulatim morbus finitur, vel per abscessum*, ait Galenus. Hi porro abscessus melius per suppurationem, quam per dissolutionem sanantur. Quoniam melius per suppurationem reliquae febrilis materiae a praecedenti morbo relictæ segregantur.

Inter tumores vero maxima dignos animadversione debent erysipelata, aut simplicia, aut cum phlegmone suppuratoria recenseri. Quae cum frequentissime febribus malignis successerint anno praeterito millesimo septingentesimo trigesimo quinto, contagionis ritu, pervagatis, ea de re fert animus pauca, & quidem non inutilia obiter hic mandare litteris. Saeviente undique Marte,
jam

jam ferro, flammaque ab Gallis - Sardis Infubria depopulata, accedente magno ad Mantuanam regionem exercitu, ecce undique gentes timore percussae intra moenia Liniaci ad se se recipiendum confugiunt, hinc etiam aggregati plurimi a Republica Milites ad loci tutelam intra Fortilitatem reponuntur, unde veluti nova civitas brevi temporis spatio visus est locus, iam domibus, locisque omnibus ab imo usque ad ultimum tectum aut a militibus, aut ab exteris familiis repletis. Hinc ex gentium multitudine coepit urbs nostra pluribus sordibus, & sterquiliniis foedari, unde in quibusdam locis foetor tantus oriebatur, ut accessus ipse impediretur, ex istis pessimis exhalationibus in quibusdam pauperculis, praecipue humidis in locis degentibus, febris quaedam putrida castrensis maligna vagari coepit, quae primis quidem diebus cum frigore periodico modo invadens benigna videbatur, veluti tristes illa Scylla, quae speciosae virginis vultum referebat, at circa uterum mostra latrantia succingebantur, cum statim continua evadens delirio, motibus convulsivis, affectibus soporosis, virium fractione, maculis peticularibus, veluti tot monstris comitabatur: primo morbi tam ferini ingressu alii intereunt, alii vero post tempora longa difficiles causas, & sero
potuere altas superare tenebras.

Inter illos, quos in ipso sui ortus principio haec ferina labes aggressa fuit, Medicus decessor meus vir omni laude dignus repertus est, qui primum a febre periodica torquebatur, inde a continua, quae statim malignissima facta omnes ejusdem vires cum lassitudine ulcerosa confregit, & quod mihi magis dolendum est, profundo lethargo de medio sustulit. Hinc fere omnes civitatis nostrae aegri me accersiri jubent, ex quo factum est, ut supra quinquaginta intra paucos dies habuerim aegros invisendos, quorum major pars
 ma-

maligna febris laborabat, interpride tamen tam magnum, & quidem formidandum onus suscipio, omnesque vires, animumque intendo ad tantam pestem profligandam, primum mecum ipse cogito, quod etiam Hippocrates dicere solebat, scilicet communem morbum habere communem causam, causam vero communem aliam esse non posse, quam aerem, aer enim, quo respiramus, quoque circumdamur, & vivimus, communis omnibus est, & eorum omnium, quae in corpore contingunt, est auctor, & dominus. Fluxibus & refluxibus continuo, ut notat Boylaeus experimento decimo octavo, agitur aer, & magnas, repentinasque secundum suam densitatem patitur mutationes. Hae vero aeris mutationes a putridis effluviis, & pessimis exhalationibus quandoque etiam dependent, unde morbi oriuntur fere innumerabiles, inde legitur in Deuteron. ad pessimas exhalationes impediendas, militibus ita imperatum esse, *habebis locum extra castra ad requisita naturae, & habebis paxillum cum armis tuis, cumque federis per circuitum, ea egesta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Castrorum*, inde adjuvante etiam Rectoris Balbi vigilantia primum omnes Militum domos, omnesque locos, ex quibus suscipio erat, pessima effluvia aerem co inquinantia emanare, detergere, pulire, & sordibus liberari jubeo, eumque pro fumigiis, aliisque bene olentibus rebus puriorem, quantum ex nobis fieri potest, reddere curo, quo facto statim in tanti, & tam pestiferi morbi curatione totus sum, & primum cum jam observaverim extremum obiisse diem omnes fere illos, qui absque sanguinis missione curabantur, ad phlebotomiam tamquam ad sacram ancoram confugio, interim genium, moremque pestiferi morbi funditus observo, brevique temporis spatio talem febrem duplicis generis esse clare dedu-

deduco, aliam nempe putridam verminosam, aliam vero putridam inflammatoriam, duplicique methodo in earum curatione incedendum, prima ut plurimum in pauperibus observabatur, & in iis omnibus, qui pravo cibo, & succis impuris, praesertim piscibus aquarum non se moventium utuntur. Altera vero in iis, qui bono cibo, optimoque pane, & carne vescuntur, qui pariter bono succo nutriti, aut aetate floridi aut sanguinea praediti erant natura, lente prima periodico modo miseros mortales invadebat, statim continua facta dolore capitis, nausea, jactatione, vigilia, pulsuque aspero, & parvo, celerique eosdem torquebat; postea in soporosos affectus transibat, cui accedebant urinae ab hipostasi divulsae, lingua pallida, & ut plurimum absque siti sensibili; aderant etiam saepe peticulae puncticulares in rubeum, ac violaceum colorem consistentes, circa septimum, aut circa nonum, secessus fiebant copiosi, & lumbrici teretes egrediebantur cum maleolentibus faecibus, circa decimam quartam, aut vigesimam surdi evadebant, aliis vero tussis cum sputo copioso, aliis etiam parotides ad aures insurgebant, at quibus insurgebant tussis cum sputo copioso, numquam visae sunt parotides, ita ut inde deduci posset, tussis in fine febrium aliquando criticas esse, & parotidum vices supplere, tam uno, quam altero morborum genere laborantibus ventris solutio pro maximo praesidio erat, ut notavit etiam Hippocrates in Calzomenio. Experientia, & ratione edoctus hac methodo hisce febribus laborantes in pristinam sanitatem restituere conabar. Primum emeticum ut plurimum exhibebam, aut purgans aliquod medicamentum, deinde cucurbitas dorso apponebam cum sanguinis detractione, postea inunctiones dorso ex unctione Aetii, & Aq. Reginae Ungaricae praescribebam, & vesicatoria brachiis, & coxis

coxis apponebam: Alexipharmaca etiam cum pulvere Bezoartico Ponae jubebam, necnon etiam Theriacam cum croco, & vino malvatico dissolutam cordi apponebam, potus erat Aq. hordaacea cum C. C. aut cum radice scorzonerae parata cum spiritus vitrioli ad guttas aliquot additione, tandem post undecimum exhibebam Disagridium cum mercurio dulci aliquibus olei Mattioli guttulis junctum in formam boli cum electuarii dioscordii Fracastorii redactum, quod remedii genus bis, terque magno cum aegrotantium fructu repetebam in hisce febribus a putrida, malignaque chachochilia pendentibus. Quis vero genius, quisque mos fuerit inflammatoriae febris, operosum nimium esset enarrare, pulsus aderat frequens, elatus, & aliquando etiam dicrotus: aliquibus aderat durus, humilis, frequens, & parvus: aliquibus aderat sitis, aliquibus minime; deglutiendi autem difficultas, & dolor faucium pene omnibus inerat; lingua arida, & hiulca aliquando aderat, aliquando etiam humida: vigiliae nocturnae, membrorum jactatio, litigationes, motus convulsivi, urinae subjugales, punctulares maculae rubae fere omnes hujusce generis febres comitabantur, ut plurimum sine signis criticis Morbus hic finiebat, sed cum ex Galeno, quae *sine signis finiuntur malignius retrocedunt*, ita post paucos dies redibat, & aliquando etiam vehementius, quo cum vires aegrorum essent diu attritae, non criticis evacuationibus debilitata virtute solvebantur febres, sed in abscessus desinebant, qui ut plurimum erant Erysipelata, aut phlegmones Erysipelatosi. Intimius inspecta sanguinis diathesi, inflammatoria nempe, & ad coagulum vergente, venae sectione ex brachio, & inde ex pede appposito prius clystere intrepide curationem aggrediebar, deinde ut a centro ad circumferentiam venenatum febrilis materiae fomitem educerem, cucurbitulas

tulas dorso apponebam, cum hoc in casu semper cucurbitulae post venae sectionem, non autem ante, ut vulgares medici facere solent, sint apponendae, venae enim sectio universalis evacuatio est, cucurbitularum appositio particularis. Accedit, quod fluida semper moveantur secundum ultimam impressionem, cum autem ultima fluidorum impressio sit a centro ad circumferentiam per cucurbitulas excitata, sequitur, quod fluida illam facilius sequantur, medicusque intentionem suam magis obtineat, post vero cucurbitulas inunctiones dorso oleo Aetio & Aq. Regin. ungaricae bis in die faciendas impetrabam, cumque vere meo animo semper inhaereat illud Baglivii dictum aphoristicae Sanctorianae doctrinae additum, nempe, *Ex staticis Sanctorianis experimentis vomitus summopere impedit spirationem, quia retrahit ad interiora spirabile: si facit id potens oscillatio fibrarum stomaticharum per vomitum, evacuando foris materiem, quanto magis idem efficiet oscillatio vehemens, vel inflammatoria, vel dolorifica aliorum viscerum cum febre, vel sine ea, ad quas oscillationes non succedunt evacuationes materiei, ut in vomitu? imo a corporis habitu retractis ad interiora liquidis, & ad oscillantem locum vim facientibus con- crescent ibidem, ardent, aestuant, atque ad tumores, scirrhus, inflammationesque disponunt aegrotantem. Ars tamen ab affectis in oscillatione locis, evacuando potest divertere materiem per vesicantia, cauteria, sinapismos, scarificationes, & stimulos omnis generis; quae quidem non sunt Galenistarum figmenta, aut somnia, ut Helmontistae arbitrantur, sed naturae docentis, ac praemonentis oracula, & voces. Vesicatoria & cruribus, & brachiis ad internos decubitus impediendos, materiae quae morbificae ad cerebrum ap- pulsum intercipiendum, motusque ipsos convulsivos,*
sopo.

soporososque affectus compescendos, apponebam. Aquam vero Graminis cum C. C. paratam, aut hordeaceam copiose sumendam imperabam, nec non etiam Gelatinam C. C. cum radic. scorzonerae paratam quatuor singulis diebus vicibus praescribebam, serum destillatum, emulsiones frequentes, nitrata, cinabarina, succinata, hypnotica, unctiones etiam spinali medullae ex oleo lumbricorum terrestrium, & pinguedinis humanae paratae apto tempore pro remediis mihi usui erant, clysteres autem, aut in debilibus suppositoria alternis etiam diebus, pro ut necessitas egerendi alvum postulabat, adhibebam, postque decimam tertiam diem sequens leniens cum fructu exhibebam. 24. Decoct. pulpaе Tamarindorum ʒ iiiii. pulveris Cornachin. ʒ ii. symp. Rosar. solut. ʒ ii. Flor. Nitri Mynsich. ʒ i. hocque bis, terque post quatuor, aut quinque dies repetebam. Quidni etiam in affectibus soporosis sacculos cum betonica capiti, & Erhinna medicamenta naribus apponebam, quae erant ex decoctione Nicozianae, Betonicae, Majoranae, serpilli parata. Quod si vero medio harum febrium cursu, aut etiam aliis temporibus peticulae rubeae apparebant cum maxima corporis iactatione, & vigiliis, sanguinem etiam ex salvatella moderata quantitate imperabam, febremque pro certo jam experientia edoctus aegris brevi cessuram esse praedicebam, quod verissimum a me observatum fuit, in eamque deveni opinionem a Mercato edoctus in suo libro de indicationibus sumendis pag. 256. inquit enim ille, *experientia compertum habeo, scissionem salvatellae, praemissa copiosioris sanguinis detractione, maximi esse momenti in malignis febribus, & in his, quibus maculae illae vulgares apparent, quibus vero maculae non apparebant, febres longiores erant, acutae fiebant ex decidentia, & post vigesimum, aut trigesimum diem ob debilita-*

tam virtutem non per criticas sensibiles evacuationes definebant, sed in Erysipelata, aut tumores erysipelatosos transmutabantur, qui sanati bis, terque ingravescabant, iterumque suppurabantur. Unicam hic referam historiam, ut horum tumorum natura penitus intelligatur. Dominus Ioannes Sordina vir prudens, & Sacerdos pietate, & religione praeditus, circa primum, & trigessimum aetatis suae annum, temperamenti melancholici, habitus gracilis, & debilis, calvi capitis, studiisque deditus, & fere picrocholos, cum diu, noctuque periclitantibus adesset, ipse quoque eodem morbo corripitur, arcessitus ego invenio laborantem acuta feбри, capitis dolore, cum carnibus fere frigidis, & pulsu humili, frequenti, & debili, urinisque rubeis, statim sanguinem ad uncias sex ex manus dexteræ salvatella, & postea cucurbitulas impero, noctu erat vigil, jactabundus, pulsus semper parvus, & frequens, corporis circumferentia ad tactum fere frigida, lingua humida, & absque siti, septima fit garrulus, animusque ad insueta appellat, brachiis, & coxis vesicatoria apponere jubeo ex quibus per plures dies materia viscida, glutinosa magna in copia emanabat, interim cum jectigationes in pulsibus, & manibus observassem, emulsiones, cinabarina, succinata, & alexipharmaca medicamenta cum pulvere Bezoartic. Ponae singulis diebus praescribo, jectigationes, delirium, pulsus semper eodem modo humilis & frequens, vigiliae, appetitus prostratus, faeces tenues, biliosae, vires ita perfractae, ut ne manum quidem per se absque alterius auxilio movere posset, aliaque saevissima symptomata totum morbi cursum comitabantur. Gelat. etiam C. C. aq. scorz. & scabios. extract. quater in die generose exhibetur, circa decimam excitatur sitis, spes etiam in nobis tunc coepit excitari, occulta enim malignitas fit manifesta, in copiosa aquae portio-

tione, aliisque supramemoratis medicamentis interpreti-
de infesto: post vigesimam a febris, sed sine critica eva-
cuatione liber evasit, attamen vigesima octava iterum
febris Sacerdos arripitur, postridie dolor ingens cum
rubeo colore in genu sinistro suboritur, qui postea
ex genu ad Tibiam, & ex tibia ad talum descendit, quo
in loco permanet obstinate, pars intumescit, rubescit,
exacerbatur, cruciaturque dolore acerrimo, ac tan-
dem suppuratur, methodo chirurgica curatur, at sa-
natus denuo ingravescit tumor, iterumque ex alia par-
te exulceratur hinc sinus, hinc febris, hinc ulcus pro-
fundum, & summa difficultate sanandum, interim
gingivae a scorbutica, & hypochondriaca affectione
intumescunt, sumit singulis diebus decoctum salsae pa-
rillae, vini quercini. C. C. cum carne vitulina, &
antiscorbuticis herbis secundum artem compositum,
tandem post multos dies deducto ad cicatricem ulce-
re liberum invenio a febris, post paucos dies ecce
nova febris, novoque dolore aggressus, novus tumor
excitatur, qui post paucos dies denuo suppuratur, ad
lac caprinum Aprilis mense ad carnes reparandas con-
fugio, idque tepide ad uncias septem singulo mane su-
mendas jubeo, attamen neque hoc praesidio sanare
potui patientem; post enim novam sanationem denuo
intumescit pes, iterumque tumor ingravescens vergit
in suppurationem, tunc fonticulum coxae affectae
partis inuri jubeo, ut nimirum recrementis vitiosis
tamquam ex cloaca derivatis non amplius ad extre-
mum pedem nova illa tamque rebellis fluxio excitetur,
quod etiam ex voto successit, sanatur enim ulcus, non
amplius de dolore conqueritur, e lecto surgit, & cir-
ca mensis Maji finem ad celebrandam Sacram Missam
in templum confertur; uti in posterum semper fecit,
sed e diverticulo in viam.

In affectus Hypochondriacos sepiissime etiam febres transeunt praecipue autumnales, & longae, quorum ignis aliquando in praefervida viscerum intemperie consistit, & tunc serum lactis, aqua Nucerina, optima remedia sunt; aliquando vero in lienis, mesenterii, & aliarum viscerum infarctione & in hoc casu cichoracea, tartarea, chalybeata, atque inter alia praesidia equitatio optima sunt, ut doctissimus Sydenam, & etiam Scheyne Medicus Regiae Societatis Londinensis celeberrimus observarunt.

Quandoque febres sanguinem, succumque nervorum conquinantes, salium, & sulphurum exaltatione discrasiam scorbuticam inducunt, ex qua affectiones spasmodicae, cordis oppressio, musculorum subsultus, respirationis constrictio, venarum pulsatio, & alia hujusmodi symptomata excitantur, quae antiscorbuticis, antispasmodicis, & asinino lacte facillime curantur.

Definit febris non raro in pleuritidem, vitiosa nempe febrili materia inter pleuram, aut inter musculorum Thoracis interstitia transducta. Quod in nobili quodam Patavino, Guerra dicto, his praeteritis diebus vidi, qui postquam diu a febre quadam lenta aggressus fuit, in pleuritidem spuriam incidit, a qua postea repetita sanguinis missione ex brachio, & ex pede liber evasit. Quod si vero methaesti facta intra pulmonis substantiam oriatur inflammatio, tunc fere semper lethalis est, & siqua praesidia juvant, sunt sanguinis missio, dummodo vires id permittant, & oleum amygd. dulcium cum Bezoar. orientale sumptum, potusque calidus copiose sumptus. Desinunt praeterea febres in alvi fluxus, diarrhaeam nempe, dysenteriam, lenteriam, & hepaticum fluxum. Sed animadvertendum est, hic me non loqui de illis fluxibus, qui phthisicis, tabidis, aut marasmodicis superveniunt, cum hi sint ob relaxatum fibrarum tonum, obque

obque dissolutam sanguinis crassim lethales, sed de iis loqui, qui acutis, aut chronicis febribus supervenientes funesti non semper sunt; quin imo aliquando boni, & critici; cum per hasce evacuationes febrilis, & peccans humor facile exorneretur. Fluxus dysenterici quandoque febribus superveniunt, quia febres tota, ut ita dicam, sua vi inter intestina transferuntur, & tunc curari iis fere remediis debent, quibus febres ipsae curantur, ut sunt lenientia medicamenta, emulsiones, potiones frigidae, cortex peruvianus, ac similia. Aliquando vero fluxus dysenterici ex universali Rheumate, atque ex nimio acri calore humores colligante suboriuntur; tunc Aqua frigida magna in copia sumpta, ejusdem etiam Aquae clysmata, Gelat. C. C. & alia refrigerantia, acremque calorem temperantia praesidia mihi usui sunt. Notatu dignum est, fluxum dysentericum lypiriae supervenientem bonum aliquando esse posse, uti ego notavi hoc anno in Francisco Ughene, qui malignissima lypiria correptus jam morte ipsa ad ostium pulsante, attamen superveniente dysenteria, ex ipsius mortis faucibus erreptus fuit. Diarrhaea vero, quae supervenit febribus, semper bona dummodo in lenteriam non transeat; quod si fiat, lentericus fluxus, quem saepissime vidi in acutis febribus ex decidentia, tunc roborantia medicamenta adhibenda sunt, uti theriaca mane, & sero vino dissoluta, vini etiam potio in parva copia praesertim scopuli, cyprii, & hispanici. Quod si etiam obstinatus persistat at aquam falsam marinam, aut tetutianam confugiendum est, inde vero ad saccharum rosatum cum Aqua nucerina, ut nimirum falsedo illa nimia ab aqua falsa producta temperetur.

Supervenit etiam aliquando febribus hepaticus fluxus, qui tamen fere semper lethalis est, cum vel ex nimium acris salinisque particulis dissolutaque san-

guinis crassi, vel ex obstinatis hepatis indurationibus, & obstructionibus dependeat. Juvenem temperamenti sanguinei, plethorici habitus, & vino deditum febris acuta continua, cum pulsibus, magnis, celeribus, & frequentibus laborantem curabam, hic tantum in visceribus incendium habebat, ut continuo ex sui corporis circumferentia fumus quidam male olens emanarent, huic post nonam hepaticus ad heminam usque supervenit sanguinis nigerrimi fluxus, undecima mortuus est, curabam etiam alteram mulierem prope Divi Antonii templum febris quotidiana correptam cum hypochondriorum duritie, & lividis, ac turgidis circa angulos oculis, quae postea fluxu hepatico correpta post duos menses mortua est.

Desinunt febres & quidem frequenter in menstruum vel in hemorrhoidum fluxus, qui, ut plurimum, nisi sint praeter naturae ordinem abundantes, vel etiam colliquativi, boni, & critici sunt licet post hemorrhoidum fluxum nonnullos intolerabili sedalium venarum dolore male vexatos viderim, quem tamen per butyrum recens, & pluries aqua lotum vel unguentum Rosae. malvin. Populeum, & opium oleo Rosaceo solutum facile profligavi. Succedit etiam febribus aliquando Icterus, qui aliquando criticus, aliquando symptomaticus est, febres desinunt primum in Icteros periodicae singulis suis circuitibus, & sicuti periodus omnis est veluti morbus integer, qui suum habet principium, suum augmentum, statum, & declinationem, ita icterus talibus febribus superveniens est indicatorius singulorum circuituum, biliosa nempe febrili materia a sanguine secreta, & ad cutim singulis periodis demandata; ut saepius in praxi observavi, hac in febre singulis periodis in Icterus degenerante optimum remedium est chin. chin. cum Rhabarb. mixta, serum destillatum, vel depuratum, & decoctum

ctum radicum graminis cichorei, fragariae, trifolii, aliarumque herbarum copiose sumptum. Secundo loco febribus acutis continuïs Icterus supervenit, tali que in casu observandum est, an superveniat ante diem sextum, vel post; si ante diem sextum supervenit, pessimus est, cum etiam in suis aphorismis Hippocrates dixerit, *Icterus ante septimum malus*: uti etiam in prorretico docet, *qui sextum morbi diem agentibus fiunt rigores, judicii sunt plane sinistri*. Ratio vero est, inquit Duretus, quia fit a bilis ante septimum exclusio semper mala, quamvis non semper sit funesta, ut ex epidemicis historiis colligi potest, nam Hermocrates sexta die factus Ictericus mortuus est, Virgo vero Larissaea sexta die ab horrore aggressa sanata est, aliquando vero aut septimo aut nono, aut aliis criticis diebus supervenit febribus icterus, & tunc criticus est, & bonus, ut notat etiam Hippocrates, nisi hepar indruerit hepar, est etiam malus considerandus, omni que applicatione curandus, omni que applicatione curandus; quae curatio institui potest frigidis, & humidis unctionibus, fero Caprino tamarindato, decoct. herbarum, aperientium, marubii etiam, & curcumae, & cuscutae; & si dolor adsit, etiam sanguinis missione, hic tamen animadvertendum est, quod in historia de Theagene Cynico admonet Galenus, nimirum in morbis hepatis esse modice adstringendum, ideoque damnat Attalum, quia Mel, & Panem adhibebat. Supervenit tandem icterus in fine febrium, desinentibus febribus ipsis, qui aliquando sola exercitatione, & labore consumitur, aliquando vero ad plures menses obstinatus persistit, praesertim si sit niger, & quartanis superveniat; quo in casu magno cum fructu usus sum Aqua Tetutiana, & thermalibus etiam Aquis Recobarii, praesertim cum ab obstructione viscerum hepatis, & lienis, aut etiam cholidoci ductus talis Icterus

dependeat, succedunt febribus & quidem frequenter convulsiones, tremores, vocis interceptio, aut inarticulatio, quibus omnibus fomentis humidis, & largis emulsionibus medemur, cum ex inanitione, & siccitate dependeant.

Definit etiam febris aliquando in fortem Apoplexiam, quae brevi temporis spatio jugulat aegrotos. Quod praecipue a Medico practico notandum est, ut omni attentione adhibita tam funestus eventus arceatur, per fere viginti annos, quibus arti medicae incumbo, duos vidi & quidem senes, qui tali pacto e medio sublati sunt, ambo tamen erant senes habitus plethorici, temperamenti sanguinei, & vitae sedentariae; laborabant vero feбри lenta continua, quae singulis diebus sub horis serotinis accendebatur, insensibiliter per noctem vires suas augens, caput gravando, soporemque inducendo cum urinis albis, & crudis, horum alter brevi temporis spatio Apoplexia corripitur, & jugulatur, alter vero tantum post vigesimam secundam diem, ad tantam vero calamitatem fugiendam vesicatoria brachiis talibus in casibus apponenda opportunum judico.

CAPUT V.

De morbis, qui Anginae superveniunt.

Anginae gravi, & statim jugulanti morbo graviores morbi non raro succedunt, & quidem aliquando pulmonum inflammatio, aliquando pleuritis: de quibus dicebat Hippocrates in suis aphorismis, *quibus ex angina ad pulmonem mali fit conversio, intra septem dies intereunt, si vero hos effugerint, purulenti evadunt*, quod ne fiat, debet Medicus totam suam

am

am vigilantiam impendere considerando primum, an anginae, quae sibi curandae demandantur, talis naturae sint, ut in pejora mala mutari possint; postea vero ea adhibere remedia, quae talem successionem, si tamen fieri possit, tollere valeant. Elapsis annis civis nobilis indolis adolescentula Ioannis Castrazaghi filia, interno gutturis dolore, absque visibili tumore corripitur cum acuta febre continua, & pulsu parvo, celeri, frequenti, & duro, huic a Chirurgo vena brachii secatur, & pedis, exhibetur cassia, externaeque parti unguentum de Althea, cum Butyro recenti, nido hirundinis, oleoque amygdalarum dulcium, & liliorum alborum commixtum apponitur, nullum sentiente ex adhibitis praesidiis Puella levamen arcessitus ego sanguinem ex sublingualibus mitto, cassiam externae parti appono, lac tepidum, emulsiones copiosas in usum revoco, omnia tamen incassum, tandem decima quarta absque ullo sputo, sensibili que evacuatione a dolore, febrique ipsa liberatur, postridie surgit e lectulo, ambulat per domum, & se se etiam ad sacram audiendam missam confert, post quinque dies febre acuta continua cum pulsu parvo, celeri, frequenti, & duro corripitur; adest respirandi difficultas, tumescunt brachia, oculi, & manus, atque intra dies quinque adolescentula a morbo sublata est, quo exemplo, ut etiam alias observavi, edoctus sum, quod anginae illae facile in pulmones descendunt, quae siccae sunt, quae a materia calida, & acri dependent, quae aestate, & autumno magis fiunt, ut notat Hippocrates in libro de ratione victus; & quae sunt absque tumore glandularum, & partium externarum, & sine sputo, quae semper pessimae sunt, ut etiam Hippocrates notat in Proreptico, *Anginosi cum aequalitate faucium sputa subarida, malum*, hisce in dubiis

vesicatoria brachiis ad malignae materiae derivationem sunt apponenda. Definit etiam, ut dixi, Angina in Pleuritidem, & hoc duplici modo fit, nam aliquando tota anginae materia, methastasi facta, se defert ad pleuram, nullo anginae vestigio relicto, aliquando vero pleuritis anginae, ipsa etiam angina permanente, supervenit, vidi plures ex simili angina ad pleuram delata interiisse, sed plures etiam breviter, & facile repetita sanguinis missione ex brachio, & ex pede ex parte directa usque ad animi deliquium in ipso transductionis principio, servatos notavi, vesicantibus etiam brachiis apposis, idque observavi in Sutoris Veronensis filio, & in Reverendo Patre Benedicto Cappuccino, cui ex vento, & pluviis, & magno, longoque itinere mortalissima Angina suborta erat, certum tamen est, quod ex hisce duobus morbis peior est ille, qui ab evanescente ex toto tumore anginoso producitur, quam ille, qui ex propagatione, & extensione materiae morbificae per consensum laryngis cum thoracis visceribus remanente adhuc primaria affectione suboritur. Dicebat enim Hippocrates in Prorret. *anginosi in lingua tumores. clam evanescentes, mortiferi.*

Non solum vero Anginae in Pectoris morbos, verum etiam aliquando in ventris, hypochondriorum, Capitis, & crurum morbos transmutantur, ut Magnus Hippocrates ipse, artis Magister, pluribus in locis in Prorret. adnotavit. *In Angina qui abs re prorepunt dolores ad caput cum febre, sunt desperatae salutis: in Angina qui abs re prorepunt ad crura dolores cum febre, mortiferi. Ex Anginosis Hypochondrii dolor irrita crisi cum infirmitate summa, & exsolutione abortus, clam necat, tametsi admodum videantur esse in tuto, & alibi, ex Anginosis immerito adaequatis dolor praegravatis cum ad pectus, & ad ventrem transierit,*

erit, excretionem puriformem molitur, si quidem aliter non exsolvatur, ex Anginosi mortifera omnia, quae dolorificum malum foras non edunt, quin etiam ad crura procedunt diuturna mala, quae difficulter, & moleste in pus vertuntur.

CAPUT VI.

De Morbis, qui a Pleuritide proveniunt.

Magna, & gravissima mala gravissimo Pleuritidis morbo succedunt; pleuripneumonia, enpiema, vomica, phraenitis, aurium, & pedum tumores, febres continuæ acutæ, & diarrhæa, de Pleuritide transeunte in pleuripneumoniam jam in suis aphoride sticis sententiis Hippocrates scripsit: *si pleuritidi pleuripneumonia superveniat, malum; uti etiam dixit in Proreth pleuripneumonia pleuritidi succedanea gravior est primigenia*, neque aliter evenire potest, cum a nobili loco ad nobiliorem translatio fiat, pluresque ita affectos jam vidi, qui vitam cum morte commutarunt. Noscitur vero talis maligna mutatio, quando dolor pleuriticus diminuitur, rubores ingentes in genis excitantur, & oculi veluti igniuntur, pulsusque ex duro mollis fit, quæ omnia attente a Medico animadvertenda sunt, ut in tanti morbi successione parem se reddat ad aegrum salvandum: quod potissimum consequitur cavendo, ne aegrorum vires nimia sanguis evacuatione confringantur, cum enim materia jam amplius dissolvi nequeat, sed in suppurationem transeat, ut præcipue observatur in Pleuripneumonia succedanea, vel a pleuritide, vel ab angina, tunc venæ sectio parvi emolumenti esse potest, quin imo maximi detrimenti tollendo vires. Quas animad-

ver-

versio mihi feliciter cessit in nobili quadam Vidua prope divae Mariae Templum, cui cum dolor pungitivus primum cepisset fieri gravativus, & pulsus ex duro mollis, ad alteram venae sectionem non deveni, ex quo inde factum est, ut eam suppuratam feliciter servaverim: Transit in Empiema Pleuritis, cum intra 14. dies non expurgatur, quod etiam Hippocrates notavit illis verbis, *qui pleuritide laborant, nisi intra dies quatuordecim superne repurgentur, iis in empiema fit mali translatio.* Hoc ut plurimum fit, quando initio pleuritidis variae sunt expuitiones; scripsit enim Hippocrates in Proorret. *inter pleuriticos, quibus initio variae sunt expuitiones, ii tertio moriuntur, quos si evaserint, nec dum multum illis sit melius septimo, aut nono, aut undecimo, incipiunt suppurari, non autem omnes suppurationes statim post quatuordecim dies rampuntur, nam ex eodem Hippocrate, aliae quidem sunt vicenum dierum, aliae vero quidraginta, nonnullae etiam sexaginta; Quibus vero initio dolor est fixus, & contumax, unaque difficilis respiratio, ac tussis cum ptyalismo, ad vigesimum diem, eoque celerius ruptionem expecta, haec autem mali translatio noscitur ex doloris acerbitate, qui in gravitatem vertitur, ex febris mutatione, quae facile nocturno tempore recrudescebat, nam dicebat Hippocrates quod *purlenti febres habent interdum leves, de nocte fortiores*, hocque fit non propter incadescen-
tiam, quam inducit cibus, ut vult Galenus, sed quia fumidus vapor non tam libere habet exitum noctis tempore, ut notat Duretus pag. 277. ex dyphnaea, & ptyalimo, qui ante ruptionem accedunt, ex sputo mutato ex falso in dulce; primum enim expuunt *falsa* mox *dulciora*, dicebat magnus senex: ex rigore, qui crebro citatur; dicebat enim idem artis Magister, *qui perhorrescunt crebro**

bro ad suppurationem deveniunt, noscitur etiam ex syncope, ex cardialgia, ex collapsa appetentia, & ex sudore cum facie rubicunda, quae ut plurimum etiam tanti morbi successione comitantur. Inter specifica huius morbi remedia enumeranda sunt decoct. flor. papav. errat. & hederæ terrestris, sympus de Erysimo Lobelli, Pilulae Mediocris magnitudinis Ricardi Mortonis, & Balsamum sulphuris threbentinatum, quibus non paucos suppuratos servavi. Transit etiam Pleuritis in Vomica, sed rarius, & tunc cessat sitis, tussis minuitur, pulsus in aequalis fit, aeger veluti tremore quodam concutitur, & expuit cruda nullo juvante medicamento. Curabam famulum illustris Civis Joseph. Toninetti utriusque juris Doctoris qui pleuritide magna correptus erat, tussi acerrima, siti inextinguibili, vigiliis, deliriis nocturnis, & maxima anhelitus difficultate comitatus, videbatur nullo modo posse ex tam vehemente inflammatione evadere, evasit tamen cessante febre, siti, delirio absque ullo coctionis signo, sputo semper tenui, & crudo existente, febricula tamen sub horis serotinis accenditur, & tussis sicca semper comitatur; neque tamen per tres menses ab domesticis Domini negotiis agendis impeditur, at post illos maxima, & nova respirationis difficultate aggreditur, & dirupta vomica moritur. Pleuritidem in causam permutari docet Hippocrates primo de morbis; & ratio est, docet Mercurialis, quia materia biliosa, quae jam caeperat colligi in lateribus, retrocedit in venas cordi proximas, atque ibi putrescens facit ardentem febrem, transit etiam, & quidem frequenter, Pleuritis in febrem acutam continuam, licet enim febris semper comitetur inflammationem, aliquando etiam inflammatione sublata ex illa materia stabulante intra Thoracis cavitatem, atque per sanguifera vasa delata, veluti nova febris excitatur, quae
ali-

aliquando benigni, aliquando maligni synochis morem sequitur, de hac pleuritidis specie se se in febrem continuam commutante plures, atque plures in praxi vidi, quorum etiam majorem partem emulsionibus, medicamentis paragoricis, vesicatoriis, & plandis diaphoretis servavi.

Pleuritis quandoque etiam in phraenitidem transit nullo primarii morbi vestigio relicto, tota nempe per methastasin morbosa antecedentis morbi ad cerebrum delata materia, alteraque in meningibus inflammatione excitata, quae ut plurimum funesta est, cum dixerit Hippocrates in Procrat. *phraenitis pleuritidi succedanea malum*, noscitur haec morbi transmutatio ex pulsu celeriori, & frequentiori facto, ex respirazione rara & gravi, & ex urinis clavis tenuibus, hisce diebus, quibus haec scribo, aggressi sunt duo homines lateris dolore non tam acuto, at feбри acutissima & anhelitus constrictione, absque siti, & tussi continuis tamen vigiliis cum urinis albis tenuibus agitati; hi ambo post repetitam venae sectionem ex praechio nempe, & ex pede, videbantur praeter spem levare, mitiori nempe absque sensibili vacuatione, & sputo redita feбри, at post tres dies respiratio gravior, & rarior fit, pulsus frequentior, & celerior, feбри ardentissima jam excitata, & delirio correpti ambo intra quinque dies nullo juvante praesidio moriuntur, adeo verum est, quod dixit Hippocrates, *quod iis, qui absque ratione bene se habent, non oportet fidere*. Succedit aliquando pleuritidi lethargus, quod aperte cognoscitur ab insueta pulsus raritate, quod notandum diligenter a Medicis est, ut propriam existimationem in tam lethali morbi successionem tueantur.

Succedunt etiam pleuritidi affectus soporosi, qui pariter ex raro pulsu praedici possunt, at hic notandum diligenter a Medico est, quod hi affectus aliquan-

quando succedunt pleuritidi ex aliqua in pulmone, & thoracis membranulis stabulande materia ad caput delata, & tunc ut plurimum eveniunt, quando primarius morbus adhuc viget, & exitiales ut plurimum sunt; aliquando vero eveniunt, in fine primarii morbi; ac veluti per crism iam pulmonum morbi ad consumptionem redacti capitis morbos soporosos producant, qui morbi non ita exitiales sunt, neque curatu difficiles, uti in sene Benaglia, aliisque pluries observavi. Pleuritidi paralyfis nonnunquam supervenit, quae tamen repetitis venae sectionibus mihi contigit sanare in muliere quinquaginta annorum naturae calidae, & siccae frigidis, & humidis praestitis perseveranter medicamentis.

Transit praeterea Pleuritis in tumores vel sub auribus, vel pedibus, qui ab ipso Hippocrate in Prorretico boni habentur, & judicantur, inquit enim, *quibus ex peripneumonia sub auribus, vel infernis partibus nascuntur abscessus, ibique suppurant, & fistulantur, hi defunguntur morbo.* Quo etiam in loco nos admonet, de signis talem praemonstrantibus eventum subjiciens: *exoriuntur vero ad infernas partes, quibus hypochondria excandescunt; ad supernas autem, quibus hypochondrium quidem molle est, dolorisque expers, ipsi vero paulisper suspiriosi quiescunt sine causa, at vero, qui ad crura descendunt Abscessus in peripneumonia multum periculosa utiles quidem omnes, sed optimi demum illi, qui purulento jam sputo pro flavo abscedunt; sin autem sputo non edito convenienter, nec urina hypostasim bonam habente, periculum est, ne vel homo claudicat, vel multum faceffat negotii, cavendum tamen est, ne talis abscessus recursus fiat ad dictas partes, cum doceat idem Hippocrates, sin autem recurrant abscessus, & febris consecutaria sit, nec sputum foras exeat, hinc mortis, & delirii metus adfertur.*

Succedit Pleuritidi aliquando etiam diarrhaea, quae

quae distinguenda est, an sit critica, vel symptommatika; si critica sit, quae fere semper in biliosa pleuritide evenit, bona etiam in pleuritide diarrhaea est, si vero symptommatika, mala ut plurimum est, cum ab ipsa supernae partes exsiccentur, & sputi purgatio amplius prodire non possit, de hac diarrhaea locutus est Hippocrates in Proreptico illis verbis; *quibus autem pleuriticis illud accedit etiam, ut multum rubeat dorsum, incandescent humeri, & ipsi residendo graventur, alvus autem perturbata viridi, & multum foetida bile feratur, ii sane propter eam subductionem vigesimo die intereunt, quos si effugerint, periculo defunguntur.*

Succedit etiam pleuritidi pleuritis, & pleuripneumonia pleuripneumoniae ipsi, & tunc evenit quando ex una pleurae parte ad alteram, & ex uno pulmonis globulo ad alterum globulum transfertur morbosa materia, quo in casu animadvertendum est, pejorem esse pleuritidem, quae ex latere ad dorsum defertur, quam quae ex dorso ad latus, quia pleura in parte posteriore ad dorsum spectante est durior, quam in anteriori, sicuti pariter peior est pleuritis, quae ex latere sinistro fertur ad dextrum, quam quae ex dextro ad sinistram, cum pars dextera ob majorem exercitationem densior sit. Elapsis diebus in Vico, qui vulgo dicitur, Disciplinae, curabam mulierem, cui ex dorsali dolore pleuritico subortus est dolor lateris dextri, inde post duos dies alter excitatus est sub latere sinistro, accedente maxima corporis gravitate, & respirationis, ita ut neque in unum, neque in alterum latus se amplius movere posset, sed semper supina jacens siti, vigiliis, molestaque tussi concitabatur; at tamen pulsus erat semper elatus, expansus, durus, & fortis, huic septies vena secta, & post copiosam sputorum, & urinarum excretionem restituta sanitas est.

CAPUT VII.

De morbis ab hepatis morbis supervenientibus.

Cum hepar viscus sit Glandulosus acinis, & pluribus furculis a Vena Portae, a Vena Cavae, & Pori Biliarii constructum, variis, & quidem gravissimis morbis, neque raro afficitur, a quibus postea alii fere innumerabiles suboriuntur, ut enim est corpus glandulosum, ita indurationibus, obstructionibus, & tumoribus subiacet, quibus hydrops, Icterus, cachexia, & febres Fernelianae succedunt, ut vero venosam corpus est, intemperiei calidae, dolori, inflammationi, & calori est obnoxium, quibus superveniunt dolor capitis, colliquationes, biliosi vomitus, scirrhi, & morbosae fere omnes cutaneae affectiones. De hydropemorbis hepatis superveniente jam loquitur Hippocrates aph. 55. lib. 7. illis verbis: *quibus hepar aqua plenum in omentum eruperit, iis venter aqua repletur, & moriuntur*, repletur autem hepar aqua ex vasis lymphaticis illuc confluentibus, & plerumque hydatides innumeras ob glandulosorum acinorum obstructorum compressionem excitantibus, quae ubi nimium distentae amplius expandi non possunt, neque aquam gravescentem continere, in omentum, quod hepati, & ventriculo superincumbit, illam exonerant, unde omentum ipsum sua natura adiposum ab ejusdem salilagine acri, ut docet Tozzi, & erodente dirumpitur, atque universam aquam in ventrem, idest in abdominis cavum effundit, & hydropem ascitem dictum excitat. De Ictero obstructionibus, & hepatis indurationibus superveniente dicetur inferius cap. 8. de Ictero. Cachexia autem succedit ob impeditam a tali obstructione biliosarum particularum secretionem, un-

de sanguinis crassis vitiatur, febris vero illa Fernessiana aliquando solas obstructions in hepatis canaliculis subsequitur, quandoque vero humores excrementitios in Paranchymate ipso detentos, substantiamque ejusdem visceris labefactantes, & quodammodo corrumpentes.

Inter vero illas aegritudines, quae intemperiei, calori, dolori, & hepatariae inflammationi superveniunt, dolor capitis, colliquationes, biliosi vomitus, scirrhi, & omnes fere morbidae cutaneae depravationes enumerantur, de dolore capitis morbosae hepatis affectioni superveniente habetur historia apud Forestum observat. 48. lib. 9. de uxore sua, quae dolore capitis in parte dextra detinebatur, cum tensione, ac dolore hypochondrii dextri, hunc dolorem ab hepatis calefactione, & oppilatione originem habuisse indicavimus, urinam tenuem subcitrinam, rubram, & claram mingebat. Quod autem dolor capitis a vitio hepatis dextram partem magis occupet, fit ratione rectitudinis; natura enim partium servat directionem, si vero hepar immodice calet, & veluti ignescit, majorem biliosarum acrium salinarum particularum copiam gignit, unde colliquativi fluxus, ardentissima febres, quibus colliquantur nutritivi humores, & vomitus biliosi subsequuntur, scirrhus autem succedit quandoque inflammationi; caloris enim vitenuioribus crassioris sanguinis partibus facile exolutis, crassioribus vero terreis relictis in scirrhum inflammatio hepatis mutatur, tandem a jecore calidam intemperiem patiente omnes repullulant cutanei affectus, & tamquam a sua primaria origine scateriunt, quos tamen omnes recenset Zacutus Lusitanus quaest. 52. pag. 369. lib. 2. in quorum curatione debet medicus primigeniam morbidam hepatis affectionem respicere, ut facile sanationem consequatur.

CAPUT VIII.

De Morbis, qui ex Ictero derivantur.

Ex Ictero tam accidentali ab obstructione scilicet cholidici ductus dependente, vel a viscida bile, vel a felleae vesicae calculo producto; quam originario, ab hepatis scilicet obstructione, vel scirrho orto duo statim effectus morborum oriuntur, bilis scilicet sanguinis Balsami, & condimenti intra intestinorum cavitates defectus, quo chylus ob imperfectam secretionem fecibus commixtus non in fluidorum, succorumque digestivorum reparationem in cruoris massam ingreditur, sed cum ipsis per intestina descendens foras excluditur, unde feces ut plurimum cineritiae esse solent, una cum manifesto aegri, vel ab ipsis morbi primordiis, languore, & imbecillitate. Alter vero est nimia eiusdem bilis in fluidorum massa congestio, a qua postea color cutis deturpatur, urina crocea redditur, alique effectus producuntur, quibus aperte noscitur, cruoris massam biliosis impuritatibus scatere. Ex effectu prius memorato per continuam novi chyli detractionem, ut plurimum succedit Atrophia. Ab effectu vero posteriori sanguinis massa alterata, & morbide affecta, utpote particulis biliosis, acribus, & pungentibus nimis saturata in calorem phthisicum degenerat, unde quandoque etiam ex Ictero succedit febris tabida & quandoque etiam ex ipsa febre tabida pulmones calefiunt, inflammantur, & putrescunt, unde etiam ob tonum sanguinis sensim eversum phthisis pulmonaria cronica ex Ictero succedere solet.

Ictero etiam ab hepatis duritie orto hydrops asciticus frequenter supervenit, ob vasorum lymphaticorum per hepatis substantiam reptantium constrictionem, a qua constrictione ita comprimuntur vasorum extremitates, ut ad tantam dilatationem ob impedi-

tam in illis partibus circulationem deveniant, donec earum ruptura sequatur; cui etiam frequens narium haemorrhagia a circulatione in aliis partibus impedita ab hepatis obstructionibus orta, uti etiam a nimia sanguinis acritate, fere semper adjungi solet. Forestus lib. 19. Obser. 40. pag. 393. T. 2. narrat historiam de Ascite ab ictero originem habente, pro cujus curatione adhibet celeberrimus Auctor fotum cum spongia paratum ex radice Altheae, malvar. & violar. foliis chamom., & Melil. floribus, rosis rubeis, & Absinthii summitatibus cum seminibus malvae coctis in Aq. com. addit. acet. Rosac. & Aq. Rosarum cum specie, ut aiunt, Dyarrhodon Abbatis, inter vero morbos, qui frequentius ictero superveniunt, sunt intestinorum, hypochondriorumque dolores, qui, cum duplex icterus sit, accidentalis scilicet, & originarius, duplici pariter, & admodum differentimodo excitantur; nam fiat si Icterus a Ductus fellei obstructione, ob maximum, quem habent inter se choledochus & intestina consensum, a bilis scilicet acri visciditate, ejusdem ductus spasmodice affectus, intestina pariter in consensum trahit, unde primum spasmodici dolores excitantur, qui subinde etiam ventriculum invadunt, colicamque ventriculi propriam excitant, nec non etiam quandoque augmentum sortiuntur ab ipsarum fecum visciditate, & glutinositate, quae nimis arcte internis intestinorum cavitatibus adhaerent, unde ingens colicus dolor aliquando oritur, ut de Muliere Alemariana asserit Forestus observ. 21. lib. 19. pag. 363. Alter vero modus, quo hypochondriorum dolores fiunt, est, quando Icterus ab induratione, obstructione, vel scirrho hepatis oritur; ubi enim primum hepatis Parenchima in tantum constringi, seu condensari contingit, ut naturali sua laxitate iam privatum sanguinis trajectionem difficulter admodum per se admittat,

mittat, necesse est per venam Portae atque ejus ramulos, qui sanguinem huc referunt, a continuo novi sanguinis appulsu propter hic positum obicem multum denuo tumefieri, & varicosos reddi, quo facto ob distensionem, irritationemque continuo in membranis factam, quas vasa haec varicosa perreptant, horrendus hic, & spasmodicus dolor oritur, qui usu solum chalybeatorum, & diureticorum partibus subtilibus, & penetrantibus praeditorum, eoque satis longo & pertinaci, qui quidem obstructionum hepatis reserationi par sit, tolli potest.

Quod vero ad horum morborum curationem attinget, sicuti hi non oriuntur nisi primario adhuc permanente morbo Ictero scilicet, a quacunque demum causa orto, ita successio morborum ab Ictero emanantium, quaecunque tandem ea sit, tolli non potest, nisi pariter primarius morbus rescindatur. Itaque quicumque talem successione curandam aggreditur, is semper mentem suam ad illum scopum dirigere debet, ut & primigenium morbum curet, & secundariis eodem tempore, & succedentibus morbis succurrat, quod certe fiet, si medicamenta hepatica, & destruentia iis medicamentis, quae peculiarem, & secundarium morbum respiciunt, optime commiscere sciat, itaque si atrophia curanda veniat, reparanda substantia nutritiva est, eodemque tempore choledochi obstructio tollenda. Quod fit infus. C. C. raspat. Rasurae Eboris cum ranarum, & vituli carnibus addendo in fine decoctionis radices Petroselini Feniculi, cicchorei & curcum, si febris phthisica, indicantur statim Gelat. C. C. serum lactis radicibus aperientibus alteratum, infusiones Rhabarbari & similia si tabes pulmonaria, adhibenda remedia sunt pectoralia hepaticis commixta, uti decoctum Pectorale, & radicum aperientium cum cro-

co in nodulo ligato, & Pilulae Balsamicae Riccardi Mortonis. Si hydrops, deobstruentia, & chalybeata, & diuretica, sed hanc semper lethalem vidi, utpote ab exulceratione hepatis & lymphaticorum ruptura dependentem, si tandem intestinorum, & hypochondriorum dolores curandi sint, iis diureticis, & chalybeatis succurrere debemus. Illud tamen semper animadvertendum est, quod in omnibus hisce morboris affectionibus, utpote vel a choledoci ductus, vel ab hepatis obstructione pendentibus, semper sapo venetus, & thermale Aquae, & quidem salinae, sulphureae, aut chalybeatae, uti sunt illae Fontis Divae Virginis, atque illae Recubarii optimae sunt, & in usum revocandae. Hepatis autem regioni si morbus ab obstructione bilis ductus oriatur, fodus ex radicibus aperientibus, seminibus lini, & fenugraeci, & ex floribus chamomaeli, & meliloti paratus apponendus, at si ab hepatis induratione, & obstructione, aut oxycratum, aut ceratum santalinum, aut unguentum rosaceum, aut alia huiusmodi styptica, & infrigidantia eaque frigide applicata scopum multo magis attingunt, quam fodus, & lenimenta calida, quibus potius sanguinis varicibus contentus agitur magis & excandescit. Reverendissimus Archipresbyter Nicoletti ob vehemens animi pathema, & ob longam in loco clauso, & humido moram Ictero nigro recidivante corripitur, inde post duos annos febris lenta continua aggreditur, ex qua postea tussis sicca circa Septembris finem, hyemis medio mortuus est. Admodum Reverendus Caspar Scartazzi Ictero flavo recidivante, cui etiam multoties celeberrimus Macoppe succurrit, per plures annos correptus, tandem dolore, hepatis, hypochondriorum tensione, febris atbida continua, pulsu debili, & parvo, siti inestinguibili, manentibus partibus exterioribus, ut plurimum frigidis, Decembris

bris mense aggreditur, & intra viginti dies mortuus est. Non disecui eorum cadavera, quia Domestici & Consanguinei abnuerunt. In nobili quodam Alae Graecorum militum Praefecto ex Ictero flavo recidivante dolores ventriculi, & hypochondriorum excitantur, qui quandoque usque ad dextrum latus propagabantur; curatur aestivo tempore aquis thermalibus, & chalibeatis, at hyemis medio iterum recidivat, & mortuus est; ex quibus observationibus facillime deduci potest, quod ut plurimum morbi illi Ictero superveniunt, qui in recedivam prolabi solent.

CAPUT IX.

De morbis qui ex doloribus Intestinorum fiunt.

Intestinorum dolores frequentissime homines adoriuntur, & quandoque in alios etiam morbos transire solent; & quidem praecipue in Passionem iliacam, in Abscessum, in dolorem dorsi, & Capitis, in epilepsiam, in Paralytim, in Arthritidem, in Synocham, in Tabem, atque in hydropem, & urinae difficultatem. Intestinorum dolores in Ileos transeunt, cum scilicet dolores ipsi intestinorum, nullo adhibito remedio cedentes talem, ac tantam fibrarum crispaturam, irritationemque producunt, ut suspensa in his partibus fluidorum, & praecipue sanguinis circulatione inflammationem excitent, unde restricto intestinorum diametro feces amplius descendere nequeunt, subversoque sistaltico, ac vermiculari eorumdem motu totus excernendorum excrementorum ordo cadit, & febris lypiria excitatur, cui morbo utpote ab inflammatione excitato nullum remedium satis est,

quotque aegros ego vidi ita affectos, totque orci faucibus vidi traditos, quamobrem debet prudens Medicus in pertinaci, & vehementi intestinorum dolore ad inflammationem impediendam opportuna sanguinis missione uti, oleum amygd. dul. exhibere, frequentes clysteres, unctiones, embrocationes, & fottus abdomini adhibere, omentum vervecinum apponere, refrigerantia, & diluentia administrare, atque in pertinaci opiatorum usu persistere, dummodo tamen dolores a materia acri calida oriantur, quod si vero a materia crassa, & viscida producti sint, tunc purgantibus, & laxantibus medicamentis utendum est. Intestinorum dolori succedit aliquando Abscessus, quod praecipue fit, cum morbus negligitur, aut male curatur, refert Guilhelmus Fabricius centu. 2. observ. 74. feminam quamdam gravissimo dolore colico cum ventris constipatione, ac vomitu correptam fuisse, indeque febrem exortam, neglectoque morbo dolorem ita auctum, praecipue in sinistro latere sub costis notis, ut per octiduum nullum somnum capessere potuerit, ventrem fuisse tumidum instar tympani extensum, & neque flatum, neque excrementa, toto octiduo ejecisse, tandemque ruptum esse abscessum in sinistro hypochondrio, ea scilicet coli parte, ubi est angustius (id quod Fabricius inde cognovit, quod non parum puris per alvum excrevit) & superveniente sudore frigido, ac syncope aegram mortuam esse. Dolor Dorsi intestinorum dolores aliquando consequitur, & tunc fit quando intestinorum dolor, aut in consensum mesenterium trahit, aut per ipsum mesenterium materiae vitiosae propagatione ad dorsum usque extenditur, quod utroque modo facillime evenire potest, cum mesenterium dorso alligetur, haec morborum successio frequenter evenire solebat in nobili Cive, admodum Reverendo Dominico Pecudario adhuc

adhuc vivente; is enim primum doloribus intestino-
rum vehementibus excruciabatur, inde ad dorsum
usque extendebantur dolores, flexionisque motum
ita impediabant, ut nisi erectus decumbere nequiret,
adhibitis per multos annos incallum multis remediis,
tandem usu Aquae dulcis Balnei, in meliorem valetu-
dinem redactus est. Succedit etiam intestinorum do-
lori capitis dolor, ut observatione 47. lib. 9. notat
Forestus de Puella Delphia viginti duorum annorum,
quae in Flandrica Platea vulgo dicta commorabatur
anno 1566. mense Octobris circa intestina vexabatur,
biliosa dejiciebat non sine febre, & capitis dolore ve-
hementiore. Tormina tunc circa ventrem experie-
batur, & dolorem illum insignem capitis ab intestinis
oriri putabam.

In epilepsiam, & in artuum resolutionem intesti-
norum dolores quandoque transmutantur, delata nem-
pe ex intestinis mediante sanguinis circulatione, vel
ad caput vitiosa materia, vel etiam ad nervorum prin-
cipia, unde vel epilepsia, vel paralytis producitur,
legendus est Paulus libro 3. cap. 45., ubi narrat, sub
ditione Romana ita vagatum esse tempore suo mor-
bum quendam colicum, qui aliquibus in comitalem
morbum, aliquibus in artuum resolutionem verte-
batur.

Quod si in articulos ex intestinis deferatur mate-
ries morbosa, tunc doloribus intestinorum dolores
artuum succedunt, quibus lac, & Balnea mederi ma-
xime valent, ut observavi in aegrotantibus meis.

At aliquando intestinorum dolores, praecipue co-
lici, & qui oriuntur a materia calida, transeunt in fe-
brim synocham, translata nempe ex intestinis intra
sanguifera vasa vitiosa materia, quae febris curatur
refrigerantibus, emulsionibus, & blandis diaphoreti-
cis, ut pluries, & pluries observavi praecipue in mu-

liere hujus nostri Vici Sancti Christofori, quae frequenter doloribus colicis aggreditur, qui postea in talem febrim tandem transeunt intra septem, vel quatuordecim dies discedentem. Oritur praeterea febris tabida intestinorum doloribus, & praecipue iliatis, qui a phlegmone quodam originem suam trahunt, quod postea intestinorum substantiam laedit, & febrim lentam continuam producit, quae tabido modo fibrosam nempe solidorum substantiam consumendo aegrotos de medio tollit, ut observavi in Pozzoboni conjugē, quae a doloribus intestinorum marasmodica facta tandem mortua est. Sunt etiam dolores quidam circa umbilicum, qui nullo medicamento solvuntur, & hi facile in ascitem transeunt, ut Hippocrates Magnus illis verbis docuit, *quibuscunque tormina, partiumque circumcirca umbilicum sunt labores, unaque lumborum dolor, qui neque a pharmacia, neque aliter solvitur, in hydropem siccum finitur, rationemque reddit Duretus*, dicens id evenire ob flatulenti spiritus perennitatem ab intemperie tabida tenuium intestinorum, quibus mederi non potis est Medicus, transeunt tandem intestinorum dolores in urinae difficultatem, translata nempe materia morbifica ex intestinis in vesicam urinariam, ut etiam Hippocrates notavit.

CAPUT X.

De morbis ex Dysenteria fluentibus.

Dysenteria longus, lethalis, & laboriosus morbus in alios quandoque non minoris momenti morbos transire solet: praecipue vero in abscessum, pleuritidem, in pustulas, lenteriam, in hydropem; in deglutiendi
diff.

difficultatem, in melancholiam, in epilepsiam, in sca-
 biem, in opthalmiam, in insaniam, aliosque morbos.
 At quoniam de dysenteria mentionem fecimus, oppor-
 tunum duco, nonnulla de epidemica anni praeteriti
 1736. dysenteriarum constitutione recensere, quae
 lectoribus meis non inutilia esse spero futura, calida
 jam nimis, & sicce aestate praedominante circa Men-
 sis Julii medietatem hic morbus saevire cepit, ac pri-
 mum in eos se se exercere, qui aetate erant prove-
 ctiores, temperamento calido, & sicco, aut calido,
 & humido praediti, & mentis, vel corporis agitationi-
 bus dediti, inde etiam in juvenes, & pueros, atque
 infantes, atque in eos praecipue, qui minus fructi-
 bus fugacibus indulgebant, quorum copia tunc tem-
 poris frequens erat, in aliquibus febris aut continuae,
 aut primum intermittenti fluxus superveniebat, in ali-
 is vero fluxibus ipsis febris, dolores quandoque in
 quibusdam totum abdomen, in aliis circa umbilicum
 tantum, & in aliis circa hypostragium sinistrum inva-
 debant, egestio ut plurimum, erat cruenta, quando-
 que excoriativa, & mucosa; quandoque etiam cum
 carunculis saniosa, & craenta aderant premitus, &
 quandoque etiam inanis egerendi cupiditas, vigiliae,
 sitis, nausea, atque appetitus prostratio, nec non
 etiam intolerabiles dolores, & cruciatus, quibus ad
 ejulandum, & exclamandum aegroti cogeabantur,
 nullam dysenteriam illis temporibus viginti diebus
 breviorē vidi, omnes fere ad quadraginta usque di-
 es, vel etiam ad duos menses extendebantur, harum
 dysenteriarum nonnullae ad septimum usque diem
 mucosae, & sanguineae erant, caeterum biliosae, vi-
 rides, & croceae aut etiam stercoraceae, & varii co-
 loris reddebantur, inter hos fuit quaedam nobilis
 Claustralis aetatis viginti circiter annorum naturae
 sanguineae, quae postquam plus quam par erat, pa-
 nem-

nem comedisset, incidit in dysenteriam, quae primis quidem diebus mucosa, & cruenta erat, at post septimam diem stercorea facta est tanta cum copia, ut ne cogitari quidem possit, quomodo intra intestinorum cavitatem tota illa materia contineri posset; huic per totum morbum abdomen durum, & elevatum erat, & intra feces fluidas identidem moles quaedam ad castaneae, magnitudinem reperiatur, quae lapidis duritiem aemulabatur, haec non nisi saepius repetitis purgantibus potionibus sanata est, dysenteriarum principio ita aegrotantium vires prosternebantur, ut opportunum duxerim eos in lectulo ad egerendum detinere, quod si consequi non potuerim ob aegri impotentiam, excrementa qualibet vice exportare a cubiculo faciebam, ne ab eorum malitia foveretur morbus, semperque vas aqua frigida abluere, & detergere. Porro, ut horum morborum curationem ea diligentia, quae tanto morbo par erat, susciperem, cogitavi primo statim, cum haec affectio in iis potissimum, qui exercitationibus, & laboribus dediti erant, quique natura sanguinea, aut biliosa erant praediti, se se exerceretur, atque eo anni tempore, quo maxime calor, & siccitas vigeant, cogitavi, inquam, dysenterias illas a specifico aliquo humore, qui caliditatem, & siccitatem redolleret, produci, quemque alio modo mente concipere nequibam, quam sub nomine, & idea biliosi, salini, acris calidi humoris, malignam naturam habentis, & intestinorum villos, atque internas membranas ita crispantis, atque irritantis, ut ad eorum exulcerationem, & dissolutionem morbus deveniret, tali hujusce morbidi affectus concepta Idea statim abluendi, refrigerandi, acridinem temperandi, humores vitiosos educendi, ac tandem affectas partes roborandi indicationes ultro se obtulerunt, quibus ut satisfacerem in remediorum praescrip

scriptione magno cum aegrotantium fructu ita me gessi quibus dysentericis nausea praecipue jungebatur, statim Radicem hippecuacannae, vel ad drachmam semis, vel ad duos scrupulos, vel etiam ad unam drachmam, vel per duos, vel etiam per tres dies cum Aquae frigida magna superpotatione exhibebam, inde ad uncias quatuor, vel quinque amygd. dul. recens oleum exhibebam, nec non etiam eodem tempore parvos, & frequentes clysteres injiciebam, totoque abdomini ex unguent. Rosc. malvino, cum oleo hypericon, & violaceo unctionem adhibebam, atque vervecinum omentum recens oleisque liliorum alborum, & amygd. dul. imbutum apponebam; quandoque etiam in progressu morbi oleum cydoniorum, & myrtilorum cum theriaca unguento ipso addebam, interim totus eram in observatione, an aliquod Rheuma universale excitaretur, & colliquatio aliqua in humoribus esset, quod ex febre acuta, & humoribus tenuibus biliosis maxime deducebam; quod si suspicio aliqua hujusmodi affectus in animum caderet, vel ferrum depuratum mane singulis diebus exhibebam, cum eodem etiam Hippocrates in Erotolai filii dysenterico fluxu usus sit, vel Doctissimi Mercurialis sententiam in commentario in libro de diaeta in morbis acutis expressam in usum revocabam, solamque aquam frigidam copiose praestitam adhibebam: idque non in hoc casu tantum, verum etiam in aliis faciebam, in quibus alia remedia minime prodesse cognoveram, hacque methodo ea, quae Celsus capite de dysenteria in libro quarto docet, saepius sum expertus. *Si pluribus diebus nihil remedia alia juverunt, vetusque jam vitium est, Aquae bene frigidae potio assumpta adstringit, & initium secundae valetudinis facit.* Saepe etiam in illis corporibus, quae humoribus a nimio cibo, & potu ingestis scatent, purgantes medicinas in usum revocabam
vel

vel ex syrup. solutiv. Rosarum, vel ex infus. sen. pulpae Tamarind. cassiae, cum fistulis cremor. Tartar. aliorumque, vel etiam ex cassia cum pulpa Tamarindorum, & cremor. tartari; quibus etiam pro potu ordinario erant serum destillatum, Aqua nucerina, Aqua etiam simplex pluvialis, aut puri fontis, quibus etiam emulsiones copiosas 4. frigidorum seminum, amygd. dulcium, & seminum papav. albi parabam. ab adstringentibus vero, & chalybeatis tamquam a toxico aliquo me arcebam ad ultimos usque dies, ne sistendo adstringentibus fluxum, Lupum stabulo includerem, & vitiosa hujus morbidī affectus materies intra intestinorum cavitates cohibita majoris irritationis causa fieret, saepenumero tamen post tales dies, & adstringentia, & Rhabarbarum in medicinis purgantibus adhibebam, quibus identidem utebar ad specificum dysentericum humorem eliminandum, tunc etiam Aquam chalybeatam; decoctiones vulnerarias plantaginis, & urticae, Aq. Tormentillae, Plantaginis, Portulacae cum nive Martis, terra sigillata, Bolo armeno, & Draconis sanguine, Conservam Rosarum antiquam, atque similia in usum revocabam, pro ut affectionis vis, & tempus postulabat, quid ni etiam tamquam ad facram ancoram ad corticem peruvianam, in illis praecipue, in quibus febris aliqua accessione se se ostendebat, confugiebam, illaque tam feliciter apto tempore usus sum, ut veluti arcanum admirabile videretur, erat autem non simplex cortex, sed hac mixtura involuta, quae mihi in dysentericis fluxibus familiaris est.

24. Conservae Rosarum Antiquae ʒ iii.

Cortic peruvian. pulv. ʒ iſ.

Boli Armenae pul.

Terr. Sigillatae pul.

Sanguin. Dracon. pul. a ʒ i.

Electuar. Diasc. Fracastor. ʒ iii.

Opil pul. gra. iiii.

Aq. fuc. Plantagin.

Tormentil.

Portulac. a 3 i. f.

Syrup. Myrtilor. 3 i.

M. pro mixtura.

de qua singulis diebus quatuor horis ante cibum partitis vicibus cochlearia sex sumebat. Sed cum in hac affectione maxime doloribus, & cruciatibus prospiciendum sit, qui non tantum effectus, sed concausae morbi evenire possunt, illumque augere, & in inflammationes, & abscessus transmutare, statim primis ipsis diebus Electuarium dioscordium Fracastorii, cum radice contrajervae, & laudano opiato mane, & vesperi exhibebam; quandoque etiam laud. liquidum Sydenam, cum Aqua Plantagin. tagin. Tormentil. & Portulacae vel ad triginta, vel ad quadraginta guttas partitis vicibus propinandum praescribebam, quod si horum remediorum usu intentum meum obtinere non poteram, quin imo in animum suspicio caderet, quod hi affectus in abscessum degenerare possent, ad vitiosae materiae diversionem, & per ambitum corporis eliminationem cogitabam, quod consequi etiam mihi datum est in Reverendissimo nostro Archipresbytero summa virtute, & vigilantia praedito, & stibii diaphoretici usu, & quatuor vesicantium cruribus & brachiis appositione, edoctus a Doctissimo Mercuriali in Serapis historia, de quo scripsit magnus Senex in epidemicorum libris; *Serapis ex dysenteria venter intumuit, inde abscessu facto mortuus est*, inquit enim Mercurialis, quod ad salvandum Serapem, ne in duplicem Abscessum incideret, utilia admodum vesicantia fuissent, quod si fluxus malignus judicaretur, decocto radicis Tormentillae, & C. C. Electuario

Dia-

Diascordii Fracastorii, cum Belzoar occidentali utebar, frequenter etiam frictionibus cum unctione Aetii Dorso ad materiae vitiosae derivationem factis. Quod vero ad dietam attinet, cum Hippocrates doceat, quod *Medicamentum in alimento optimum sit*, cibum talem in usum revocabam, qui laborantibus praesidio quoque esset; itaque cibum paravi in decocto Capitis Vervacini, & vitullini, & pedum etiam ejusdem, hordeum etiam ex lacte coctum pro cibo saepius erat, nec non etiam ova recentia forbilia & morbi cruciatibus, & cibi indigentiae succurrebant. Gelatina quoque C. C. cum radic. Tormentillae ex Aquis appropriatis parata, aut cum panatella, ut dicunt, aut cum hordeo generose, & frequenter commiscebatur, neque minorem attentionem, diligentiamque in clysterum usu adhibebam, nam si egestio biliosa esset, vel sero lactis, vel ex decocto capitis vervecini, vel Aqua simplici, vel ex Aqua hordeata cum melle simplici parabantur clysteres, si excretio ex toto cruenta fieret, ablutiones ex decoctione summitatum hyperic. plantaginis, polygoni, verbasci, Rosar. rubrar. addito diascordio, & Theb. vitello ovorum dissoluta adhibebantur; si mucosa & stercorea simul esset evacuatio, tunc clysteribus usus sum evacuatio, tunc clysteribus usus sum evacuantibus ex decoctione Mercurialis, malvarum Altheae cum saccharo rubro, & symp. Rosarum solutivo; si vero saniosi aliquid in excretionibus & mucosi conspiceretur, tunc feliciter usus sum decoctione hordei cum melle Rosaceo, & vitellis ovorum addita radice hippecuacannae pulverizata ad pondus ℥ ii., quorum clysterum usu alternis diebus insistebam, licet aegri magna agitatione statim post eorum appositionem afficerentur, cum postea levatio summa oriebatur. Anodynus quoque
dem

clysteres in maximis intestinorum cruciatibus, & quidem ex simplici lacte cum vitellis ovorum in usum revocabantur, sed cum observassem, lac intra intestinorum cavitatem ob summum calorem coagulari, nec nisi momento temporis prodesse, vel ab eorum usu me abstinebam, vel statim post eorum positionem alio ex decoctione hordei cum melle Rosaceo utebar, ne lactis coagulum acore suo humorum malignitatem adaugeret, & potius in aegrotantis damnum, quam emolumentum ex lacte parati clysteres adhiberentur. Quod si in longum nimis protraherentur dysenteriae ipsis clysteribus adstringentibus, & roborantibus modicum vini addebam, quod sepe etiam cum aegrotantium fructu a me factum fuit, hoc tamen perpetuo in clysterum usu observari vellem, quod si dysenterico fluxui dolor, aut calor haemorrhoidum jungatur, ab eorum positione praestet potius abstinere, quam in his adhibendis obstinate persistere, ne majori illa irritatione inflammatio quoque in illis partibus excitetur, ita per totum hujus epidemicae constitutionis, quae ad finem usque Octobris perduravit, cursum me gessi, & quidem sancte affirmare possum, quod intra plus quam sexaginta dysentericos, qui meae curae, & vigilantiae demandati sunt, duo tantum senes octogenarius unus, septuagenarius alter extremos dies obierunt, in quibus observavi inutiles clysterum usus fuisse, cum statim ab eorum ingestione redderentur, ex quo etiam praedicere solebam adstantibus dysenteriam in inflammationem, & inde in abscessum degenerasse, unde ob cancræenismum, & sphacelum incurabiles excrementis jam foetidis, & cadaverosis exeuntibus reddebantur, sed in viam ex utili digressionem redeamus. Transeunt in abscessum dysenteriae vel intestinorum, vel excitata pleuritide in superioribus partibus, pulmonis nempe, & pleurae, vel in articulis, & aliis cor-

poris partibus, cum doceat Hippocrates in Prorethico, *dysenteria, quae intempestive sistitur, abscessum facit, vel in lateribus & visceribus, vel in articulis, at biliosa quidem in articulis, cruenta autem in lateribus, & visceribus.* Cavendum igitur est, ne intempestivo adstringentium medicamentorum usu intra fluidorum massam aliqua dysenterici fluxus portio sistatur, nam inemendabiles noxae inde oriuntur, nam praeter superius enarrata incommoda aliquando etiam oriuntur post aures pustulae quaedam nigrae orobo similes, quae ut plurimum funestae sunt; quod si materia illa dysenterica ad caput feratur, vel melancholiam, vel epilepsiam, vel etiam insaniam potest producere, ut etiam in ophthalmiam quandoque transire ob maximum quam inter se habent oculi, & intestina consensum, de quibus transmutationibus loquitur Galenus de venae sectione adversus Erasistratum Cap. 6. narrat etiam Hollerius comm. ad aphor. 30. lib. 6. sect. 2. Coac. ex dysenteria materia ad manum conservata fœdam, densamque scabiem leprae persimilem excitatam fuisse. Difficultas vero deglutiendi facile ex dysenterico fluxu emanat, tum ob irritationem solidorum ejusdem naturae, tum ob partium resiccationem ex nimia humidi consummatione productam. Dysenteriae Lienteria etiam succedit, quia laesis transitu humorum vitiosorum intestinis, ventriculi etiam temperies naturalis per consensum debilitatur, unde chylus crudus dejectur, qui cum non possit amplius detineri, atque elaborari ob intestinorum laesionem, non in partium reparatione per lactea vasa, sed per inferiores partes demandatur, hydrops tandem uti omnibus longis fluxibus dysenteriae succedit; cum enim per continuum alibilium humorum fluxum a naturali suo tono distrahatur fluidorum massa, in dyscrasiam serosam transit, unde postea per corporis circumferentiam serum de-

tine-

tinetur, atque hydropem producit. Tandem afferit Baglivus Capit. de morborum fucceffionibus dysenteriam se bis mutatam vidisse in ulcera pedum, & manuum foeda, & in quartanam diuturnam.

C A P U T XI.

De morbis, qui ex Lienis morbo nascuntur.

Cum ex Hippocrate Lien spongiforme sit viscus, & ex membranosis cellulis, & concamerationibus, ut docet Malpighius, efformatum, quacunque levi de causa ab humoribus viscidis glutinosis, tartareis obstruitur, & e molli durum evadit; hinc ex illa obstructione multi, atque gravissimi morbi oriuntur; & quidem e lienis augmento comprimuntur lymphatica vasa, quae multiplici propagatione illius circumferentiam sub prima lienis membrana excurrunt, suisque conspicuis truncis circa sanguinea vasa hoc viscus ingredientia ludunt, unde humor lymphaticus magna in copia collectus quaquaversum inundat, & aliquando etiam irrumpit intra abdominis cavitatem, atque hydropem Ascitem producit curatu difficillimum, nonnunquam in pedibus tantum putrescit, ibique oedema gignit dissipatis spiritibus.

Tanti vero feri limosum tartarum in lienis fibroso textu detinetur, ut ex illo veluti ex lernaee palude tot Malorum Ilias se se diffundat in totius corporis partes, primo quidem maculae visuntur ceruleae, fuscae nigricantesque, & per areas cutem deturpantes instar suffusionum. Porro illae acoris soboles sunt, qui muriaticam naturam induit, atque ut pestilens, & perniciole virus ita quandoque invalescit, & ferocius grassatur, ut scorbuticam labem

visceribus aspergat, hinc tibiæ quandoque ulcera parva quidem, sed rebellantia se se produnt. Hinc aures ipsæ roduntur, & foetorem emittunt, imo gingivæ fiunt rosionis, fœtorisque participes, dentesque suos denudant brevi vacillaturos. Altius adhuc evecto vitio navium vasa recluduntur, & hæmorrhagiæ moventur enormes, quæ vitiatam sanguinis crasim ostendunt, quandoque infima trunci vasa in varices assurgunt acribus particulis salino fixis turgescencia; quæ ab illa acredine quandoque etiam ita eroduntur, ut fluant eruptionis instar e naribus summis, & quidem omine sinistro, ubi sanguis ardens erumpit, tabidi etiam lienosi fiunt ob acrem illum hostem, quem ita fugiunt partes, ut vere macrescant nutrimenti defectu, in omnibus vero lienosis corporis universi floridus color, atque vivax funditus perit, & fœdus per universam cutem exurgit; nam *qui viret in foliis venit a radicibus humor*. Aliquando ita nigrore sanguinem acidum illud teterrimum suffundit, ut nigram morphæam producat; quo universa cutis æthiopicum colorem una cum oculis plumbeis inducit, ex ipso etiam Liene, tam foedo tartaro scatente veluti ex ahenò tinctorio urinae atrae eliciendæ sunt, quæ Galeno, Avicennæ, Actuário, & aliis colliquati splenis fideles sunt internuntia, ut contigit Herophonti, Nicodemo, Metoni, Heropytho, & Epicratis uxori, qui singuli nigris urinis tartarum suum caldarium salubriter exhauserunt. Aliquando etiam a magna illa Lienis obstructione, & extensione hepar comprimitur, bilisque majori in copia quam par est violenter excluditur, unde lienosis etiam Icterus supervenit, qui ex bile intra intestinorum cavitates collecta dependet, ut in nobili juvene Patritio multis ab hinc annis observavi, qui ad duas, vel etiam ad tres libras flavam bilem ex lienis augmento evomebat, Niger etiam Icte-

rus Lienosis supervenit cum maxima oculorum, & totius corporis circumferentiae foeditate, urinis nigris, vigiliis, & febris lentae conjunctus. Id vero evenire ratione officii opinor. Nam cum Lien in Epatis officium conspiret, affecto Liene, [bilis secretio in illo glanduloso corpore perfici non potest, unde bilis a calore sanguinis aduritur, & in atram vertitur, unde postea originem suam trahit Icterus niger, qui rhabarb. cum fero Tamarindat., & decoctione quinque radicum aperientium curatur, ut saepe in aegris meis observavi. Fluxus etiam Melancholicus ex splenis obstructione ob rationem supra expositam nonnumquam suboritur, ut notat etiam Forestus obser. 13. lib. 22. Tom. 3. pag. 60. Quandoque dolor Capitis ipsos lienis morbos consequitur, ut de Muliere melancholia narrat idem Forestus obser. 40. lib. 9. nam in hypochondrio sinistro dolebat, & in parte capitis sinistra, cum & haec febricitare videretur anno 1566. mense Octobris, cum ad eam arcessitus esset post decoctum fennae, parietariae, scolop. ceterach., capil. vener. polytr. violar. Fumar. ab eadem febre liberata est; & dolor, quo longo tempore antea laboraverat, etiam nunc post febrem sanata perdurat, & potissimum sumpto cibo augetur, ita ut is procul dubio per consensum a Liene fiat. Non tantum vero capitis dolor in splenicis per consensum excitatur, sed etiam ex serosa acida colluvie in cerebri gyros influente, quae piam matrem dentata feritate sua mordet, idem dolor promovetur.

A Liene turgido quandoque etiam comitialis morbus oriri potest, ut narrat Nicolas Tulpius observ. Med. lib. 1. Lien, inquit, a turgido hoc atrae bilis fermento jam tumidus diffudit illico ex se vapores cerebro tam inimicos, ut juvenis protinus concideret

in vehementissimos morbi comitialis insultus excitatos non tantum a causa interna, sed subinde quoque ab externa, nam pressa, vel solo digito, regione lienis contrahebantur illico omnes nervi, & sequebatur confestim miserabilis universi corporis distentio, laedens internis suis circuitibus usque eo mentem jam aliquoties labefactatam, & praecipue vim imaginatricem, ut crederet se nescio quem Regem, distribueretque non minus largiter qualiacumque munera, imo integras regiones, ac si revera rerum potitus fuisset, insidente ipsi hac conceptae majestatis opinione adeo profunda, ut summe excandesceret, corripere-turque gravissima epilepsia, si quis majestatis oblitus ipsum compellasset nomine usitato,

Neque hic definit malorum series, quae lienosis supervenit, sunt etiam mala, & quidem majora, quae ipsis jure vicinitatis, quam cum diaphragmate, corde, pulmone, ventriculo, & intestinis lien habet, succedunt.

Et primum ob diaphragmatis, & pulmonum vicinitatem spiritus anhelus, vel ab ipsis veterinariis jam olim notatus, & levi momento longe gravior evenit; ob cordis vero per arteriarum propagationem cum liene coniunctionem palpitatione multoties suboritur, nam cor concutitur, atque subsilit, ubi vasa subsultim ad illud assurgunt, sicuti enim rapidi fluminis fluxu represso tumescunt aquae multo cum tumultu, ita hic sanguinis cohibito motu tumescunt vasa, atque commoventur, & illis turgentibus atque concussis totum cor exagitur, & impendio convellitur, quin imo Lien ipse, sed raro pulsatur, & pectus tundit, ac seditionem veluti facit occupando praecordia, quod tamen his tantum observare contigit per totum quodaviginti annorum cursum, quo hanc medendi artem exerceo.

Quod

Quod vero ad ventriculum attinet digestivi succi ita ab illa pressione alterantur, ut digestio nullo modo perfici possit, hinc ex succorum, & recrementorum nutrientium ciborum impura commixtione aliquando intra ventriculi cavitatem succi generantur glutinosi, & torpidi, ex quibus inappetentia producitur, febres intermittentes, febres continuæ, & niger vomitus, quem mors subsequitur, aliquando salini acres, & corrosivi, quibus cardialgia, stomachi ardores, morfus, & similia generantur, aliquando vitriolati acidi, unde ructus, bulimia, & canina, & lupina appetentia, quibus etiam succis tartareis, salinis, vitriolatis, arsenicalibus tota fluidorum massa foedatur, ut aliquando etiam corrosivi sales ad cutem ferantur, & ulcera corrosiva producant, ut notavi in muliere Veronensi, cui ex Lienis magna duritie ortum est ulcus in pede corrosivum, inde febris lenta, & postea tabes, ex qua tandem confecta est. Ex stomachi etiam affectionibus intestina aliquando afficiuntur, quæ de causa ex Lienis compressione, & ex illa succorum cachochilia, dysenteria nascitur, de qua Hippocrates in Proreptico loquutus est. *Dysenteria lienosis non longa quidem utilis, longa vero pestifera, nam quiescente illa, si vel hydropes veniant, vel etiam lenteria, mortiferum.* Aliquando lienale carcinoma subiectum colom arrodit, & tabum lethiferum in intestina fundit, quale in Abdomen effusum Ballonius notat. Tandem ipsi Lienis morbi in alios lienis transeunt. Lienis obstructions in ipsius visceris indurationes degenerant, & ipsas indurationes scirrhusi tumores excipiunt, unde aegroti e subsplenicis fiunt splenici, e splenicis, e tandem lugenda metamorphosi toti fiunt Lienes nullis medicamentis sanandi.

Sed cum hisce nostris in regionibus aer crassus sit, statariae aquae, vinum acidum, & pisces non

boni succi sint, fluidorum crasis ita viscidis, ita ramulosis scatet particulas, in Lienale reticulum impingentes ab eo non aegrius irretiantur, quam pisciculi maculis densioribus. Hic notandum pro coronide est, quod cum in morbis popularibus frequenter aut in lienosos, aut in eos morbos, qui ex lienis morbis proveniunt, incidamus, postulat solertia medica, ut totos nervos in explorandis hypochondriis intendamus, facile enim tunc erit auxiliares manus aegris porrigere, detecta origine, ex qua tot morborum Iliades promanant. Juvant autem Lienosos medicamenta *mochlia*, hoc est mole parva, effectu magna, quibus serosa colluvies acrius concitata, fecem omnem sicciorem largius proluat; juvat etiam eosdem sinistrae cubiti venae sectio ad serosum colluviem eliminandam, diuretica, hydrotica, & chalybe parata passim usurpanda veniunt medicamenta. Lac quoque asininum, & eiusdem serum, uti etiam urina humana mirifice prodest Lienosis.

Inter coetera vero Medicamenta, cum altius morbus agat radices, valet ad acidum muriaticum incidendum, ad ramulosas sanguinis particulas dissipandas. Aqua ex calce viva parata, praecipue si in hydropicam, vel in scorbuticam, vel in asmaticam affectionem propensi sint.

CAPUT XII.

De morbis, qui a hypochondriacos afficiunt.

Proximum est, ut de morbis dicamus, qui hypochondriaco affectui superveniunt, qui neque numero sunt parvi, neque magnitudine leves, cum enim ex illo

illo affectu particulis salinis extraneis oneretur chylus, tota cruoris massa ab ipso primum deturpatur, mox vero ex illa tamquam ex fonte rivuli etiam alii succi coinquinantur, uti sunt succus nerveus, succus lymphaticus, bilis, saliva, alique, unde inter prima mala scorbutus, febris continua lenta, ptyalismus, vertigines, epilepsia, melancholia, & dolores partium externarum oriuntur. Et quidem cum haec affectio pertinax redditur, discrasia acida acris in fluidorum massa constituitur, unde necessario scorbutus consequitur. Primum igitur debet medicus ad talem succeffionem impediendam in pertinaci, & rebeli hypochondriaco affectu antipochondriacis, & antispasmodicis remediis antiscorbutica commiscere, ad quod consequendum conferunt succi depurati boraginis, fumariae, acetosae, cochleariae, serum, tinctura chalybis, antimonii nitrata, decoctiones falsae parillae, cum summatibus Pini, Aridulae, lac Asininum, & similia. Aliquando vero ex hoc affectu intra venosum genus introducto febris ipsa, & quidem acuta lenta continua accenditur, quae non nisi refrigerantibus, sero Tamarindato, Emulsionibus, Ipnocticis, Flor. Caf. rec. extract. apertione venarum sedalium cedit. Quandoque etiam ex illa fluidorum alteratione in glandulosis hepatis acinis bilis secretio impeditur, unde febris cronica ferneliana excitatur, quae tartareis, hepaticis, Rhabarbarinis, syrupo ferneliano, & Aqua nucerina, cum Tinctura chalybis ad plures hebdomodas sumpta curatur. Neque tantum ex hac affectione bilis in hepate secretio impeditur, verum etiam obstructions pertinaces in liene, in mesenterio, in utero producantur, unde in aliis cachexia, in aliis menstruorum suppressio, & hysterica affectio excitatur, quae sanguinis missione ex pede, & seda-

lium venarum apertione, utpote quae proxime humores noxios ex utero derivat, aliquando curatur, nec non etiam acidulis, & equitatione, ut superius etiam inuimus.

At non sanguis tantum ex hypochondriaco affectu alteratur, & coinquinatur, verum etiam lymphae ipsa acida acris redditur, unde dyscrasiae scorbuticae in ipsam introductae aliquando ptyalismus succedit, qui gingivas, glandulasque corrodendo, veluti ulcera, & naphthas in ore producit vitriolicam naturam nanciscens. Id observavi in Reverendo Patre Pio Ordinis Praedicatorum, qui ex affectu hypochondriaco incidit in dyscrasiam lymphaticam adeo copiosam, ut unius diei spatio ad duas usque libras ptyalimo lympham per os excerneret, tanquam aliquis qui mercurium sumpisset, hanc tamen dyscrasiam de medio sustulit praedecessor meus, & Praeceptor Joseph Panzani diluentibus, antiscorbuticis, & decoct. Sarsae parillae, & ligni lentisci mensis spatio quotidie praestitis. Non semper tamen ptyalismus lymphaticus ex effectu hypochondriaco genitus per glandulas oris secernitur, verum etiam ex ventriculo, & tunc ut plurimum vel a prandio, vel a coena cum singultu succedit, ut anno praeterito adnotavi in nobili Cive, & Patrono meo. Hic enim post vehemens animi pathema vel statim a prandio, vel post coenam spatio dimidii horae per os libram unam lymphae lucidae, & ovorum albumini simillimae singulis diebus comitante singultu excernebat, quem tamen feliciter usu radicis hippecuacannae curavi. Producentur etiam aliquando ab hac lymphae acris, & vitriolica dolores vagi externarum partium, qui tamen longo usu feri Caprini, decoctionis Sarsae parillae, pilularum de Succino Cratonis, & aliorum facile curantur, sed ob maximum consensum, quem hypochondriacae partes cum

cum capite ab nervorum propagatione productum hypochondriaci vertiginosi, & ut dicebat etiam Hippocrates, epileptici fiunt, & ab adustione bilis in atram bilem conversae, melancholici etiam aliquando evadunt ob maximam impressionem, quam talis humor jam animalibus spiritibus, ut dicebat Galenus, nebulosis factis, in cerebro producit, quae tamen impressio ob rebellem peccantis humoris pertinaciam, quae difficulter dissolvitur, & ob solidorum afixa in aliquo objecto imaginatione torporem difficilis loturae est, cum viderim aliquos putantes se toxico male affectos, alios se brevi morituros, alios absque pulmonibus vivere, quibus tamen omnibus medetur copiosa sanguinis evacuatio, succi herbarum, serum caprinum, Tamarindinum, & sub dio expositum, & copiose sumptum, Pilulae de Succin. Cratonis, de tribus Mercurialis etiam Lemery, & lac cum sapone veneto sumptum. Valent etiam quam plurimum pro vertiginosa, & Epileptica dispositione ab hypochondriis producta Balnea, & Aquae Thermales, vulgo dictae, *Bagni della Pieve Fosiana in Grafagnana*, uti expertus sum in Patre Divi Francisci, qui mihi annis elapsis illarum Aquarum descriptionem, in doctissima schedula exaratam a solerci Practico Jacob Zavelli transmissam, retulit.

CAPUT XIII.

De morbis, quos hysterica affectio producit.

Quae in hominibus affectui hypochondriaco succedunt mala, eadem in mulieribus affectum hystericum consequuntur, cum enim sanguinis crasis debilis sit, secre-

secretiones, quae in uteri, & mesenterii glandulis fiunt, minime perficiuntur; dicebat Hippocrates, *ex sanguinis perversione totius omnino corporis subversiones contingunt.* Qua de causa segnitie quadam, & lentore humores in illis partibus acritatem, & mordacitatem nanciscuntur, ganglios, & membranofas partes ita irritantem, ut nervei succi in irregulares motus excitentur. Quod si hic inordinatus succi nervei motus intra sistema nervosum solummodo exerceatur, hystericae passioni supervenire possunt per quandam propagationem capitis dolores, convulsiones, epilepsia, Apoplexia, Paralysis, Melancholia, Dementia, & Stupores. Si vero in internas viscerum partes se ferat, tunc hypogastrii, lumborum, intestinorum, & ventriculi dolores, ex quibus tabes, cordis palpitatio, viscerum perturbationes, tussis pertinaces, anhelitus difficultas, anorexia, & vomitiones succedunt. Quod si vero in sistema venosum feratur haec passio, febres lentae ferotinae longae, quandoque ephimera, nonnumquam tabidae illam excipiunt, tandem etiam in partes externas vertitur uteri affectio, & ex illa dorfi, Renum, & mamillarum dolores, faciei rubores, pedum tumores aliarumque partium suboriuntur, ex quibus omnibus patet *uterum omnium morborum fontem, & originem esse.* Ex Thom. Villisio de morbis convulsivis capit. 10. habetur historia de perillustri quadam muliere, quae ex affectibus hystericis spasmodicis in capitis dolorem, & gravitatem insignem incidit, & ex dolore, & gravitate in Apoplexiam cito lethalem transiit. Inter ceteras affectiones, quas vidi passioni hystericae supervenire illa tandem mihi videtur notatu digna, quae Nobili Matronae Roccatae paucis ab hinc diebus supervenit, est illa quidem Mulier boni coloris, & nutrimenti, ac licet septuagesimum aetatis annum

num attigerit ita fervidi sanguinis, ita succi nervei, volatilis, ita calidae, & acris naturae est, & fibrillarum sensitivarum locuples, ut vel accedente odore quopiam, aut propinato vel levissimo medicamento statim in convulsivos motus incurrat. Incidit Aprilis mense in Apoplexiam, quae postea in Emiplegiam conversa est immuni relicto motu, toto tamen sensu per totam dimidiam corporis partem a summo vertice capitis ad pedes usque amisso. Per repetitas sanguinis missiones, per cucurbitulas affectae parti appositas, per frictiones, per usum continuum decoctionis ligni visci Quercini, per repetas de Succino Cratonis pilulas tandem recepit sensum, relicto tamen in femore, & pede affectae partis veluti cingulo subjectas partes continuo contorquente. Apud Joannem Riolanum Antopograph. lib. 5. legitur de foemina, quae cum diu crebris, & multipliciter affectibus hystericis vexaretur, tandem in delirium melancholicum delapsa est. Ex Johanne Nicol. Beningero obs. 90. centur. 2. duo habentur historiae de foeminis, quibus ex hystericis affectionibus suborti sunt in hypogastrio, & in lumbis immanes dolores, quae illas ad Tabem perduxerunt.

Henricus Smetius Miscell. lib. 40. Epistol. 1. narrat de Virgine annos nata 22., quae ex paroxysmis hystericis incidit, in frequentes lypothimias, & ex his in dementiam, quibus tandem duplici febris putrida scilicet, & tabida vitam cum morte commutavit. Vidi & ego nobilem quandam Rodigensem, quae ex effectibus hystericis lymphaticam febrim sub horis serotinis quotidie ad plures annos patiebatur. Uti etiam alteram nobilem Comitissam Patavinam, cui in cruribus rubei quidam tumores dolentes ex utero excitabantur, numquam finis fieret si vellem omnes successiones morborum, quae ex hoc forte suboriuntur,

tur, perconsere. Omnibus vero hisce affectionibus secundum anni tempus, aetatem, naturam, & affectionis magnitudinem succurrunt cassia, venae sectio, chalybeata, serum Lactis, Lac ipsum, Balnea, Aquae Thermales, exercitatio, equitatio, & Musica. Sed Lectores hic mei sunt admonendi, hos morbos aliquando oriri primo illo permanente morbo, ex quo emanant, aliquando vero toto illo dissoluto, quod si fiant permanente adhuc primo illo morbo, praeter superius allata remedia, est etiam ad decoctiones falsae parillae, & herbarum antescorbuticarum, & ad cauteria confugiendum.

CAPUT XIV.

De Morbis qui ex variolis gignuntur.

Duplex morborum genus ex variolarum morbis venit, alterum ex earumdem magnitudine, & saevitia; alterum ex earumdem reliquiis intra cruoris massam delitescantibus. Primum quidem tunc tandem ortum suum ducit, cum morbi violentia tam magna, atque vehemens est, ut bonam viscerum temperiem in depravatam inteperiem commutandi vim habeat. Ita videmus saepe, qui variolis praecipue confluentibus correpti sunt, non raro naturam suam commutare, bonamque cerebri temperiem nimia exsiccatione pervertere, ut mihi in nobili Comite Cumeno observare datum est, qui optima cerebri temperie donatus post saevas variolas ita stupidus evasit, ut nunquam pristinam cerebri claritatem adeptus fuerit.

Juvat etiam hic referre, quae Fabricius Hildanus lib. 6. obser. 82. hac de eadem re recenset, si variolae, inquit, sint malignae, natura vero in ejusmodi te-

di tenellis non robusta sit, & illa in expellendo medicamentis convenienter adjuvantibus destituatur, necessum est, ut crisis fiat imperfecta, & aliquid vitiosi remaneat; quod si in partem nobilem feratur, gravia inducit symptomata, & saepius mortem ipsam, ut ex hac mea observatione videre licet. Lanii cujusdam filia 3. annorum post variolas, (etsi nulla adhibita medicamenta,) superatas in maniam incidebat, mordebat, quando potuit parentes, & adstantes, diris illos devovebat, in faciem expuebat, & ita furebat ut vix in lecto detineri potuerit. Durabat id malum ad finem tertiae septimanae, nihil interim de cibo, aut medicamentis assuimebat, praeter unicum, quo delectabatur, julapium, & in hoc statu mortua est. Alterum vero tunc demum producit, cum semina variolarum tubercula non bene eliminata cruoris fontem adhuc inficiunt, quinde plurium morborum ipsis variolis supervenientium origo est. Siquidem morbosae reliquiae, aut propria natura, aut medicorum incuria non bene subactae, lentam sanguinis febrilem excitant effervescentiam, quae nisi diluentibus, refrigerantibus, contemperantibus vincatur, in tabidam degenerat febrim, aegrotosque ad ultimum vitae discrimen perducit. At febris, quae variolis supervenit, facile tollitur alvo fusa, ut notat doctissimus Freind, & ego tandem experientia doctus didici; nam cum ea, quae variolis supervenit febris, inde exoriatur, quia per cutim exire debebat materies morbosa, in sanguine restet, veramque in venis incalescentiam excitet, reliquum est, ut cum exire per cutaneos poros ea non sit apta, per alteram viam secessum nempe, aut natura, aut arte ducatur. Aliquando etiam eadem illae vitiosae malignae, & venenatae indolis reliquiae in articulorum abscessus pervertuntur, atque inde perio-

periostia, ossaque ipsa in consensum trahunt, sphacelumque in ipsis inducunt, unde insanabilis corruptio nonnunquam observatur, quae non nisi ossium extractione sanatur; sed ita affecti, ut plurimum inter nigras exostoses, & exedentes, & fœtidas Granaenas animam brevi efflant. In internas etiam partes Abscessus ipsi interdum recedunt, atque in illis longas, difficiles diarrhaeas, aut dysenterias producunt, in quibus solertia Medici maxime requiritur ad ultimum, funestumque diem evitandum; quod aliquando vel solo lactis usu chalybeati, vel nullis adhibitis medicamentis consequimur; tali namque in casu adstringentibus minime uti debet Medicus, ut anno praeterito in duobus aegrotis meis observavi.

Assurgunt etiam abscessus isti quandoque in Parotides, qui tamen fotibus, emplastris, cathaphasmate, spiritu vini, camphora, & croco parato feliciter tolluntur. Pari ratione post variolas desquammatas in pedibus, & manibus, atque saepe numero quaquaversum in tota cutis circumferentia forunculi excitantur, qui praeterea in virulenta, & mali moris ulcera delinunt, quo in casu spiritus Alexipharmacis erigendi, & venenum Antidotis febrifugis delendum, antequam Alvus subducatur, vel quaecunque alia evacuatio indicata tuto, & cum fructu celebrari possit.

Uti etiam in ipsis variolarum stadiis aliquando, cum maxime venenata materies per exanthemata imperfecte producitur, ad oculos ichores maligni demandantur, ex quibus perennis lympa acris in tunica adnata, & palpebris ipsis emanat; qua tota oculorum orbitas debilitata non tantum contumacibus ophthalmiis subjacet, verum etiam grandine nubeculis, & ipsa etiam cecitate, his vero medetur decoctio
se-

feminum sumac, croci, & rosarum rubrarum in aqua Plantaginis parata, vesicantibus etiam parvis ad aures appositis. Eadem ipsa serosa colluvies quandoque in tra heae glandulas bronchialesque ipsas pulmonis vesiculas confluit & tussim siccam, molestamque producit, quae venae sectione, decoctione abstergenti, & pectorali, syrapp. Balsamic. Laud. liquid. & similibus, antequam in exitialem, nullisque remediis sanandam tabem deveniat, tempestive tollenda est. Nonnumquam maiori in copia ad tonsilares, & faucium glandulas depluit, & perennis ptyalimi origo fit; & quandoque etiam in partes corporis extremas adeo copiose emittitur, ut eae seroso latice inibi congestae, atque auctae supra modum intumescant; quo in casu frictionibus validis, & fotibus lixivialibus saltem bis in die praestitis lympham coagulatam attenuare, partium vigorem restituere, pharmacis hydragogis fortioribus, & diureticis etiam efficacissimis serosum laticem per utrasque vias derivare, & tandem chalybe paratis medicamentis debilitatem fibrarum tollere, studeat oportet sagax Medicus, ne vel (hydropi, vel aliis chronicis infirmitatibus ansam praebeant.

CAPUT XV.

De Arthritide succedente, & migrante.

Arthritis virorum, & magnatum martyrium, & ex plurimis succedit morbis, & in plurimos etiam morbos, per quandam, ut plurimum, propagationem, primigenio adhuc permanente, migrat.

Et quidem ex morbis succedit Arthritis, praecipue ut ait Hippocrates, *cum morbum quidem efficiens sanatur, in carne vero quid relictum fuerit, cui non datur exitus neque intro, neque foras, sed ad cutim*

tuberculum effecerit, ac egrediens fugit in id, quod cecidit articulos scilicet, atque vel articulorum, vel coxendicum morbos affert. Morbi autem, ex quibus Arthritis succedit, sunt Reumatismus, chlorosis, hydrops, melancholia, scorbutus, Lues venerea, Asthma, febris, colica, & nonnulli alii.

Et primum Rheumatismo succedit Arthritis, cum materia ipsa in partes confluens, ac Reumatismum producens magis serosa, pertinax, & viscida fit, unde juncturas obstruit, & earum cutim in tumores elevat. Quo in casu praeter purgantia, aut emetica medicamenta Antiscorbutica, oleum terebinthinum intus, & foris, spiritus C. C. urinae; Sal Armon. Camphora, & Mercurius ipse veniunt usurpanda.

Ex chlorosi succedit Arthritis, cum ipsa illa materia, quae per uterum expurgari debebat in artus hinc inde subsultando peragrans dolore pungenti & rodente gravans aliquando articulis inhaeret, & affixa manet; ad quam vincendam deobstruentia aptissime cum emmenagogis copulata, vel artificiose interposita, fructum ingentem, messem amplissimam pollicentur. Ex marte vero parata medicamenta apto vehiculo praestita, cum opportuna cathartorum intercalatione tum chlorosi, tum arthritidi simul adversantur.

Hydropem aliquando excipit Arthritis, non illum quidem, qui ab aliqua indomita labe productus insanabilis est, sed illum, qui salvis visceribus, aut parum lēsis a mala sanguinis crasi, ejusque malo habitu ducit originem, & tunc praecipue evenit, cum in sanando hydrope amaris, & chalybe paratis medicamentis ad corrigendum sanguinem, eumque roborandum utimur; dumque in his insistimus praesidiis digestiones, & concoctiones promoventur, materia ex sanguine aliena extruditur, & ad articulos amandatur, ibique
Arthri-

Arthritidem producit. Haec vero Arthritis potius augeri a medico debet, quam sanari, cum bono omine hoc in casu semper superveniat.

In melancholicis vitio stomachi vitriolica, & salina materies producta, inque cruoris massam elata, ibique ob ejusdem sanguinis debilitatam crassim non bene subacta ad articulos rejicitur, ac proinde Arthritis melancholiae supervenit; pro cujus curatione ad catharsim promovendam pilulae de succino Cratonis in usum sunt revocandae, uti etiam Aquae Thermales, chalibe parata medicamenta, infusum The Aquae pluvia comparatum, & lac, minime sunt apto tempore negligenda.

In scorbuto donec extraneum acre sanguinis massam inquinans per salivarias glandulas, cutisque miliares secernitur, unde in scorbuto & oris, & cutis symptomata apparent, morbus ille intra suos limites detinetur; si vero per quandam propagationem, & extensionem acris, corruptusque humor etiam per glandulas extremitatum articulares secernatur, atque articulos invadat, doloremque cum tumore inferat, tunc scorbuto supervenit Arthritis, quae ut plurimum in affectis localem motum impedit, atque in mala saepe migrat graviora. Praeter universalia, & mercurialia medicamenta valet mixtura succi cochleariae, cum succo limonum parata, cum qua sumenda sunt nonnulla salis martis grana; quae tamen mixtura ad cochlear unum mane singulis diebus cum decoctione Fumariae, Agrimoniae, Beccabungiae, Nasturtii aquatici in sero caprino facta praebenda est; cujus etiam usui septimo quoque die vel solutio chatartica, vel pilulae Tartareae Bontii, vel stomatich. sunt interponendae. Aquae ferratae sunt pariter aestivo tempore usurpandae, uti etiam lac maximo usui esse potest autumnii tempore.

In luce celtica donec miasma venereum motu sanguinis non minus intestino, quam periodico intimius cum fluidis commiscetur, tunc nullum de se praebet indicium; at debilitata, & fracta natura, & everso fluidorum tono in medium prodit Lues ista, atque ad articulos dolores excitat, & Arthritidem molitur. Ad hanc Arthritidem curandam valent decoctiones lignorum, & salivationes per mercurium factae. Quod si vero salivatio per mercurium facta e radicibus non evellat morbum; ad cathartica mercuriali est confugiendum, nam quod fieri non potuit per salivationem, per sedem facile, ut observavi obtinetur.

Succedit nonnumquam Asthmatis Arthritis, cum materia serosa, vel pituitosa pulmonis bronchia infarciens, atque anhelitus difficultatem produciens, vel ad articulos demittitur, vel per universum corporis ambitum ita succrescit, ut praeter pulmonem etiam externas partes invadat, prima vero harum successio- num juvat aegros, secunda non sine patientis ruina contingit, decoctiones amarae, conserv. Abscynth. Pulveres radices Ari, Gummi Ammoniacum, Bdellii, Flores Bezoin, extract. croc. Balsam. Lucatelli, Aqu. composita Bryon., decoct. Pectorales, & Erysimi; chalybe quoque parata medicamenta apto tempore revocari in usum possunt, uti etiam equitatio, & ambulatio in regionem apertam, & ventilatam.

Febri quoque Arthritis supervenit, vel quia materies jam disposita ad Arthritidem producendam febrili effervescentia sanguinis motu evehitur, & per circularem sanguinis motum transfertur in ejusdem cruoris vasa, donec cessante febre, & quiescente praeternaturali effervescentia adhuc secernitur, & ad articulos deponitur; vel quia materies ipsa febrilis non

bene

bene per secretoria vasa expulsa per acrisiam quandam ad articulos demandatur, vel Arthritis febrim ipsam consequitur, ut saepe in aegris meis observavi; in quibus venae sectiones, serum Caprinum, emulsiones, decoctiones herbarum temperatarum, oleum Amygdal. dulce, lenientia frequenter usurpata cum maximo aegrorum fructu in usum revocavi.

Colicam vero Arthritis excipit, vel medicantium inscitia, calidorum nempe medicamentorum, & purgantium usu, vel febris motu, quibus calida materies intestinorum fibras irritans intra vasorum sanguineorum cavitates transfertur; atque inde per sanguinis circuitum ad partium extremarum sensitivas membranas demandatur, oleum Amygd. dulce re. ex. emulsiones, Aquae Nucerinae, & paregorica medicamenta passim veniunt admovenda.

Ex morbis quibusdam etiam cuticularibus succedit Arthritis, utpote ex Achoribus, ex ulceribus & haemorrhoidibus vel sponta, vel arte, intempestive sanatis, materia nempe illa ad articulos expulsa, quae prius per affectas partes exprimebatur. Ad istam vero sanandam Arthritidem valent ulcerum carnem modice rodentia, valent ad achores revocandos epispastica propter aures applicanda, & lenia quaedam attrahentia, quae humorem illuc peccantem, & vitiosum invitent, & eliciant; valent Aloetica interne adhibita, & externae hirundines ad haemorrhoides aperiendas, ut semper humor ille Arthritidem producens ad illas partes revocetur, unde profectus est.

Sed de Arthritide succedente satis, nunc, pauca dicamus de Arthritide migrante. Et quidem Arthritis cum irregularis, & quidem gravissimos transit; hinc pulchre Galenus in Hippocratis librum de natura hominis, *Sati*, inquit, *est, ut humores prae reliquis principalioribus partibus in ignobiliores ferantur, quam*

quod ab ignobilioribus in principes impellantur, aspeximus etenim saepe in his qui articulari morbo, aut podagrae obnoxii erant, quod repulsis ab artubus humoribus eo delatis, illi in principem aliquam partem contententes homini interitum attulere; cui ea sola relinquebatur spes salutis, si iterum possent ad artus revelli.

Ideo Arthritis saepe ventriculum, & intestina petit, & in iis tyrannidem exercet, hinc vomitus, cardialgia, & singultus, ut saepe in Roccato observavi; hinc colica, dysenteria, diarrhaea eveniunt. Saepe etiam caput, tamquam arcem munitissimam aggreditur, & nunc vertiginis, nunc cephalalgiae, nunc apoplexiae, quandoque etiam dementiae, & melancholiae, ut elapso anno in quodam viro observavi, partes sustinet, aliquando in nervos se insinuat, unde paralytis: non raro pectoris regionem, spirandique tentat organa, unde, unde Pleuritis, Asthma, Tussis, Hemoptoe, & phthisis apparent, uti etiam quandoque cordis dolor, ut observavi in digno Presbytero, qui ad Templum divi Petri commorabatur, aliquando etiam fauces invadit, & sub anginae vultu ludificat aegrotos. Interdum ad os vertitur, & spurationem insignem inducit, ut in fratre meo non semel observavi. Iterdum Renes afficiendo calculum infert, dysuriam, & stranguriam; de quibus omnibus pulchre habetur historia ex Willi capit. de Arthritide Tom. 2. Tandem etiam ad cutim se fert Arthritis, & erysipelata, achores, & impetigines producit, in quibus omnibus debet solertia Medici incumbere materiam in visceribus supra descriptis depositam partim e corpore evocando, partim in artus transferendo. Qui cupit historias, & curationes morborum ex Arthritide succedentium habere, adeat Gulielmum Musgrave in sua de Arthritide symptomatica Dissertatione,

tione, & ea omnia, quae cupit, inveniet, superest tantum, ut moniam Lectores meos, ad evellendam e radicibus Arthritidem ipsam, ne in tot malorum ilia- dem irrumpat, vel simpliciore mensam esse adhi- bendam, ajebat enim Divus Hieronimus. *Narrantur Athritici proscriptioe bonorum ad simplicem mensam, & pauperes cibos redacti convaluisse*: vel satis potens reme- dium esse admovendum praecipue in calidis, & siccis natu- ris Diaetam lacteam ad integrum, dummodo aegri se velint Medici imperio submittere, ut in pluribus jam observavi. De Moxa Sinensium nihil dico, utpote qui in ea nullam probabilem rationem invenio.

CAPUT XVI.

De Scorbuto succedente, & migrante.

Scorbutus licet maritimorum locorum endemius morbus sit, hisce tamen nostris in regionibus quam frequentissime occurrit; frequenterque ex aliis succe- dit, & in alios migrat morbos, morbi ex quibus suc- cedit, praecipue febres longae sunt, Affectio hypo- chondriaca, & Lues celtica; in quos vero migrat morbos sunt tumores aedematosi, hydropes, arthri- tis, paralyfis, convulsiones, tabes pulmonalis, ossium crepitus, & ulcera.

Et quidem in febribus longis dyscrasia salina, & in sanguine, & in lympa producit, a qua gingiva- rum corrosiones, ptyalimos, articulorum debi- litas, & dolores oriuntur, quibus vera scorbutica affectio stabilitur. Medentur autem huic affectui chalybe parata medicamenta semper antiscorbuti- cis commixta, uti etiam decoctum mane, &

vesperi sumendum, de quo jam feci in tentamine illo meo italice scripto commemorationem.

Saepe etiam accidit, ut in affectione hypochondriaca fluidorum massa ita vitriolicis, & salinis particulis coinquinetur, ut scorbuticam naturam induant, quo in casu antehypochondriacis medicamenta etiam antiscorbutica commisceridebent, ut jam dictum est.

Lues tandem celtica talem, ac tantam cum scorbutica labe affinitatem habet, ut saepenumero aut scorbuticam labem comitetur, aut progignat. Sales enim acres & corrosivi, quibus in celtico lymphæ, & succus nerveus abundant, ita corpus inficiunt, ut ulcera, maculae in superficie corporis, ariculorum dolores, impotentia motus, tumores, gingivarum corrosiones, & alia hujusmodi, ut in strenuo illo militie Pasqualigo observavi, suboriantur. Quo in casu septalii decoctum, Pilulae Mercuriales, Viperinae carnes, Tincturae antiscorbuticae sunt adhibendae.

Sed non solum succedit scorbutus ex morbis, verum etiam in alios morbos mutatur, & quidem frequenter tumores aedematosi, & hydropes ipso scorbuto superveniunt, crudus enim chylus, & falsus, crassaque lymphæ commixtus minime circuire aptus in pedibus, & quandoque etiam manibus tumores aedematosos excitat, uti etiam intra abdominis cavitatem detentus hydropes gignit, quos tamen supervenientes morbos curare saepe sum aggressus, aqua calcis composita antiscorbuticis medicamentis commixta, nec non chalybe ipso, & victu optimo, & parco.

Arthritis vaga in scorbuto quam frequentissime apparet, a falsedine nempe sanguinis, & lymphæ, & eorundem fluidorum lentore hic, & illic membranæ ductibus commorantium, blandæ purgationes,
venae

venae sectiones, lignorum decocta herbis antiscorbuticis parata, serum, lac, marte etiam parata, serum, lactomarte etiam parata medicamenta sunt, ap-
to tempore in usum revocanda.

A lymphæ pariter salsa, nerveoque succo acri & impuro nerveis febrilis impactis, & adplicitis nervorum resolutiones, convulsiones, & Epilepsie oriuntur, quibus medentur visci quercini, Cornu Cervi, & Salsæ parillæ decocta antiscorbuticis, & antispasmodicis semper conjuncta.

Atrophia pariter quandoque supervenit scorbuto, cum lymphæ a nimia falsedine vitatur, & qui mitissimus humor esse debet, fit supra modum falsus, crassus, crudus, lentus, nutritionique minime aptus, id est, qui commode, & æquabili quodam tenore per omnes venas circumferri, perque vasa excretoria a superfluitatibus continue expurgari non possit; unde membrorum contabescencia suboritur. Quo in casu lac interius, & foris balnea, quæ ex ononide spinosa, hypericon, & radice syderitis grumosæ in aqua simplici parantur, optima sunt.

Tabes etiam quandoque ex dyscrasia scorbutica oriuntur, cum per ipsam colliquationes in fluidis præcipue lymphaticis fiant, quæ de re glandulæ, quæ sitæ sunt circa os, fauces, & pulmones magnopere a lymphæ inficiuntur, unde continuæ salivationes, & excreationes viscidæ phlegmatis e tonsillis, & salivalibus ductibus fiunt una cum frequenti tussis a sero solatice producta intra glandulosas tracheæ tunicas perpetuo confluentæ. Quo in casu semper medicamenta Thoracica antiscorbuticis admiscenda sunt, uti etiam sal Martis, Pilulis Richardi Mortonis est admiscendum, nec non aquæ Chalibeatæ in usum sunt revocandæ.

Ossium strepitus scorbuto supervenire, licet rærum sit, nonnulli Medici observarunt, quamvis eo-

rum causam minime intelligere potuerint. Dominus tamen Pourpat in memoria Gallicae Academiae Regiae Scientiarum anni 1699. pag. 225. ossium crepitus oriri ait, a separatione cartilaginum ab ossibus a vi caustica lympharum, quibus cartilagine imbibuntur, orta, quod in repetita cadaverum dissectione, in Parisinenſi Scorbutica Epidemia ab ipſo pluries est observatum. Tandem ab illa Lympha acri, & rodente ulcera non raro excitantur in scorbuticis, quibus praeter universalia, & antiscorbutica medicamenta medentur etiam topica, aqua viridis nempe Hartmanni & Pitcarnii decoctum, quod recipit ad radicem oxilapathi, & Helenii, Sulphuris, Aluminis singulorum uncias duas; coquantur omnia ex aquae calcis libris octo, ad libras sex addendo sub fine coctionis foliorum Nasturtii Aquatici, Trifolii Aquatici, & cochleariae singulorum uncias admisceatur colaturae pauxillum spiritus vini, camphora imbuti, & paretur decoctum, quo laventur ulcera.

D E
M O R B O R U M
S U C C E S S I O N E
L I B E R T E R T I U S.

C A P U T P R I M U M.

Traditur Idea quaedam generalis de Morborum Successione in genere.

Nulla in re magis tam admirabilem harmoniam miramur, quam in humano corpore, in quo veluti sacro vinculo ita connexae inter se omnes sunt partes, ut quae pars sub una ratione alteri obtemperet, eadem ipsa sub alio respectu illi imperet, adeo verum est, quod magnus senex dicebat: *in corpore humano consensus unus, conspiratio una, omnia consentientia.* Hunc vero tam admirabilem corporis partium consensum, non tantum in salubri naturae statu admiramur, verum etiam in morboſo; *hacque ratione morbum supra morbum fieri necesse esse* jam admonuit idem senex. Et quidem id minime evenire non potest; cum non solum corporis partes omnes solidae, cum aliis partibus consentiant vicinitatis, consensus, & officii ratione; verum etiam fluidae sint maximo inter se nexu conjunctae, ut facili negotio, vel ex uno in alterum ferantur locum, vel unius indolis naturam in alteram vel meliorem, vel pejorem mutant. Ut igitur claritatis gratia

gratia distinctam quandam generalem Ideam hoc tertio, & ultimo libro de successione morborum tradam, singulas morborum successiones tam solidorum, quam fluidorum paucis verbis, prout mea fert imbecillitas, innuam.

C A P U T II.

De successione morborum ratione vicinitatis.

Primum igitur inter se partes morbos communicant ob eam, quam cum parte affecta habent vicinitatem. Et quidem ventriculus cum & lieni, & mesenterio, & hepatis proximus sit, ob istarum partium morbos saepenumero ipse etiam laborat; si enim haec viscera, aut obstructio aut induratio aut aliqua alia alteratio invadat, tunc etiam ventriculus, aut propter eorum auctam molem nimium coarctatur, & in suo constrictionis, & dilatationis officio impeditur; aut propter eorum calorem, aut succorum pravitatem ita alteratur, ut aliquando ob majorem, vel minorem succorum digestivorum activitatem vel excedat, vel deficiat in digestionis, & separationis alimentorum munere, ex quo Ventriculi morbi nascuntur, quibus numquam pares sumus, nisi prius affectarum partium morbos solvamus, eorumque tonum ad naturalem statum redigamus. Nihil vero tam inter se in humano corpore proximum est, quam uterus, & intestina in feminis, quam intestina ipsa, & veslica urinaria in hominibus. Ideo ob harum partium vicinitatem nonnumquam a foetus compressione pudendorum tumor, haemorrhoidum inflationes, & urinae suppressio fiunt, uti etiam quandoque obstinata alvi siccitas evenit nullis sananda medicamentis. Nonnumquam vero in foetum enixis alvi fluxus suboritur, qui
tamen

tamen noxius ut plurimum non est, cum etiam per intestina, ut notat Baglivius, uteri excrementa diminuantur. Quod ego pluries in aegrotis meis expertus sum: quandoque etiam praegnantēs ipsae ventris tentantur fluxu, quia excrementa retenta ex menstruis exuberantibus natura expelluntur, & tali in casu ventris fluxus est bonus, ut notat Mercurialis, & ego in mea ipsa Uxore dilectissima, hoc ipso anno, quo haec scribo, adnotavi, sic in viris per vesicam urinariam injecta in intestinis redduntur, nam Benivenius Florentinus suis in observationibus rarioribus capite septimo narrat de Puero duodecim annorum, qui injectum clysterem per urinam reddidit, & Baglivius circa suum de solidis systema capit. secundo, p. 385. narrat de aegroto ad nova horrea juxta hortos Monasterii Sancti Bernardi ad Thermas Diocletianas via Quirinali, sive Pia, crudelibus doloribus in sinistro Rene vi calculi divexato, cui facto clystere ex jusculo carnis, & oleo amygd. dulcium cessit dolor; secessit clyster per urinam totus, & nihil per Alvum, & in urinae superficie oleum clysteris innatabat, quantum vero & in urinae, & in uteri morbis prosint clysteres ob viscerum vicinitatem ii tantum judicent, qui jam diu se praxi dedere. Stranguriae vero aliquando supervenit Ileos ob intestinorum cum vesica urinaria vicinitatem. Pariter diaphragma cum pulmonibus, pulmones cum corde, & arteriis, venisque grandioribus, jugulum, collum, aliaeque partes circa collum cum capite, parotides glandulae cum gula, & lingua, oculi cum cerebero maximam habent vicinitatem, ideo in morbis acutis, quibus acuta fit vox, iis hypochondria intro sursum revulsa sunt, ob nempe pulmonis vicinitatem cum diaphragmate, in quo morbi ignis adest, in pulmonum vero indurationibus, scirrhis, vomitis, empiematibus, inflammationibus, & obstructionibus

omni-

omnibus arteriae comprimuntur, qua de causa pulsus inaequales fiunt duri, & tenfi ob compressionem pulmonum in arteriis factam, uti contingit in Comitissa Cumnena Cafatti Gubernatoris uxore, ut observavi in eiusdem cadaveris dissectione, at quoniam illius historia morbi perrara fuit, & notatu digna, ne te pigeat Lector, eam hic attente legere. Nobilissima Comitissa Bianchina Cafatti Hediolanensis dignissima hujus nostri Armorum Gubernatoris Alexii Cumneni Uxor aetatis suae circa quadragesimum secundum annum, calidae, & humidae naturae, habitus plethorici, & altioris, quam foeminam decet, staturae, comitante roseo genarum colore, cordis palpitatione, & anhelitus constrictione frequenter laborabat, a quibus tamen generosa sanguinis missione ad tres, vel quatuor usque libras brevi tempore liberabatur. Haec cum ex Brixiana Urbe Liniacum venisset, post duos menses ob plures ambulationes, scalarumque descensum, & ascensum antiquo illo coepit incommodo laborare, huic postea longae vigiliae, appetitus amissio, & lateris sinistri prope cordis regionem dolor accessere. Urgentibus symptomatibus secta fuit a Medico assistente ex parte doloris salvatella moderata sanguinis missione jam ante pleuriticis unctionibus adhibitis, & oleo amygdalarum dulcium epoto. Aliquid cepisse levaminis ex adhibitis praesidiis nobilissima Matrona videbatur. Sed postea adhuc dolor, & in dies magis magisque tussis, vigiliae, inappetentia, & respirationis difficultas, unde secundo, & tertio secta fuit & manus, & pedis vena, saeviebant. Eruptis tamen & urinis, & sudoribus copiosis post mannae potionem decima quarta judicari videbatur. At nobilissima Patiens sub horis serotinis iisdem fere symptomatibus torquebatur. Vigesima die altero dolore ex dextera lateris parte tam molesto aggressa

aggressa fuit, ut non nisi appositione, & compressione assidentium manus diminueretur. Sitis, vigiliae, tussis, respirandi difficultas, & totius corporis agitatio aderant. Seetae iterum, & cubitus, & pedis fuerunt venae, postea diu, noctuque tenuis sudor ex capite, & thorace emanabat, aderat pariter sputum copiosum album lymphaticum, attamen Patiens vehementius vexabatur a morbo, fui & ego tunc temporis arcessitus, & Nobilissimam Comitissam inveni maximo morbo agitatam. Sudabat circa antedictas corporis partes, sed sine febris diminutione, expuebat multum, sed albae, & lymphaticae materiae, & sine ullo difficultatis respirationis levamine, nihilque dolor de feritate sua remittebat, pulsus erat intermittens, modo humilis, modo elatus, & inaequalis non solum in collectione pulsationum, verum etiam in unica tantum pulsatione cum frequenti ex dextera parte carotidum micantia, suspicari coepi, an hic morbus similis illi esset, quem de Antipatro refert Galenus, qui ex simili pulsu agnovit illum tuberculo in levibus Pulmonis arteriis laborare, nec dubitavi tunc temporis asserere, quod in Patientis pulmonibus aliquod organicum vitium lateret, brevique tempore communi fato cessuram esse praedixi; conjecturam augebant indicatoria non judicantia, & rubicundus faciei color, qui ex Baglivio, *vel sanguinis copiam, vel internum phlegmonem, vel calidam intemperiem, vel visceris corruptionem significat*, post aliquot dies erysipelata modo in una, modo in altera parte oriebantur, & properante nobilissima Matrona ad tumulum, supra descripta symptomata quotidie magis saeviebant, aderant praeterea motus convulsivi, & ita vehemens cordis palpitatio cum hypochondriorum elevatione, ut superius appositam manum expelleret, invadebat aliquando frigus, & sputum ex lymphatico factum est sanguinolentum.

lentum, & ex sanguinolento purulentum, ac tandem ex utraque materie commixtum, tumor interea aedematofus in pedibus factus est, qui in dies magis magisque majorem in molem se se attolens non pedes tantum, sed crura, & inguina occupabat. Aucta tandem tam ex dextra, quam ex laeva parte carotidum micantia post quinquagesimam septimam morbi diem ex hac ad meliorem vitam nobilissima Matrona migravit. Elevato supra faciem sterno intra thoracis cavitatem pulmonis globulus ex parte dextra, & cordis ventriculi amplioris magnitudinis, quam par erat, reperti sunt, uti, e contra parvae molis dexter pulmonis globulus erat, magnum etiam empyema in Pulmonis substantia globuli sinistri latebat, qui fere totus ex externa sui parte pleurae, costisque tumefactus, corruptusque adhaerebat, hoc certe ex suppurata lateris sinistri pleuritide productum fuit, quod cum intra quadraginta dies minime expurgatum esset, transivit in tabem, inter vero cetera, quae notanda erant in cadaveris dissectione fuit tumor in superioris alae pulmonis dextra parte ita durus, ut scirrhosam aemularet naturam, ovalis figurae & magnitudinis, qui per medium dissectus veluti carnosus, ac fibris rubeis compactus videbatur, haec carnosa pulmonis, ac dura pars, per noctem aqua infusa, & postea iterum dissecta in minores partes ope Lentis visa est quibusdam vesiculis materia albuginea repletis distincta, quae certe Marcelli Malpighii conjecturam augebat asserentis in pulmonaribus bronchiis albugineam materiam adesse, ne pertranseuntis sanguinis calore internae membranae exsiccentur.

Quomodo autem intra pulmonis substantiam vesicularem ortus sit tumor non ita facile est mente assequi,

sequi, probabile tamen cum videatur, pulmonariorum vasorum extentiones ad tantam devenire parvitatem, subtilitatemque, ut levi de causa regiae illae viae frangantur, & postea in pulmonibus, hydropes, sanguinis expuitiones, pleuritides, asthmata, indurationes, calculi, ut observarunt etiam praestantissimi viri, Helmontius, Salmut, Galenus, Trallianus, Aegineta, & Dodonaeus, facile oriantur, primum sanguis aliqua sua particula coepit extra vasa ferri, deinde coagulari, atque tandem ad intimum particularum contactum devenire. Minimis illis vasorum pulmonariorum furculis albuginea sanguinis pars, quae fortasse reticularis est, ob suam crassitiem amisso recto tramite inhaesit, haec postea ex interna aeris, in orbicularibus & sinuosis vesiculis se se insinuantis compressione, ab ejusdem pondere, & elastica vi facta, & ex continente membrana, & thoracis constrictione veluti ex duplici manu restrictus liquor comprimebatur, donec ad superius enarratam duritiem unione particularum pluribus in punctis junctarum deverit. Haec durities tot morborum, atque symptomatum origo fuit, nam cum amplius ex super gravantis tumoris compressione ob nimiam vicinitatem brachiales, & carotides arteriae se se dilatare nequirent, veluti strangulabantur, unde sanguis cum libere amplius subire vias nequiret, intra cordis cavitates augebatur, illiusque parietes saepe, atque iterum compressos ampliore in molem redegit, ex quo postea visi sunt ventriculi ampliores, quam par est, ob nimiam a sanguine factam dilitationem, uti etiam dexter pulmonis globulus alterius minor ob denegatum sibi a constrictione vasorum sanguinem deferentium alimentum, & sicuti ex carotidum, & brachialium arteriarum compressione a tumore facta inaequalitas, & pulsus intermittentia, ita ex nimia sanguinis redundantia,

ibi ob positum obicem congesta, tam enormis cordis palpitatio cum arteriarum micantia oriebatur, fuit multoties generosa sanguinis missione anhelitus constrictione, & aliis pectoris morbis liberata, quia impeditus ob tumoris resistantiam cruoris motus tanta deeneratione in pristinam celeritatem restituebatur, sed tandem ob conceptum calorem aucta fortasse nimis ejus quantitate irrupit intra pulmonis substantiam, ibique stabulavit, & exitialissimam Pleuritidem produxit, quae postea apostematica facta cum expui non posset, in empiema transivit, & ex hoc in Tabem, jam vero intra toracis cavitatem duo morbi recens unus, antiquus alter dominabantur, eorumque symptomata in dies magis magisque suam exercebant tyrannidem, nam stabulante tam ex uno, quam ex altero morbo in omnibus corporis partibus sanguine erysipelata, aedematosus tumor, & sputum lymphaticum copiosum tum ob enervatum fibrarum tonum, tum ob affluxam lympham ad tonsillares, & thyroidaeas, totiusque asperae arteriae glandulas apparebant. Quin etiam ex acri illa lympham intra Pulmonis bronchiales vesiculas praeterfluente, & irritante membranas oriebatur tussis illa frequens, & molesta cum materiae ejusdem naturae rejectione, ex confluyente vero illa lymphatica, & purulenta empiematis materia, & fermentante, concitato Thoracis calore, veluti quadam vi exprimebatur sudor, adjuvante etiam majori cordis, & arteriarum motu ob sanguinis nimia in copia recurrentis affluxum, collapsis tandem viribus, & emaciata pulmonis substantia maxima, ac ultima mutatio in nobilissima Matrona subsequuta est. Ita quoque ob Aortae cum pulmone vicinitatem adnotavit doctus Medicus amicus meus ab ejusdem Aortae Aneurysmate ortam esse difficultatis respirationem, tum Pectoris hydropem, deinde Anasarcam, tandem mor-

tem

tem ipsam. Collum autem cum capite maxime conjunctum est, unde dicebat Hippocrates, *quod in doloris acerbitate paulisper in jugulo fixa ob capitis vicinitatem aliquando ad superiora vertitur, & mortiferum adfert malum*, sic pariter feбри maligna laborantibus si superveniant parotides vertiginosae ob capitis vicinitatem pestiferae sunt, cum indicent portionem malignitatis ad cerebrum propagari, quo in casu liberali diarrhaea, & urinae profluviis periculo liberantur, ut notat Hippocrates in Calzomenio. Quandoque etiam Parotides ob compressionem, & dilatationem respirationem impediunt, quo in casu statim ad sanguinis missionem ex salvatella est transeundum, ut saepius observavi, sic angina in convulsionem musculorum colli, & spinalis medullae transit, ut notat Hippocrates in Epidemicis libris. Sic Parotidibus rubris exacti jam morbi superstitionibus superveniunt quandoque convulsiones cum aphonía, & exolutione ob vicinitatem glandularum parotidalium cum nervis linguae, laryngis, & asperae arteriae, sic ob maximam, quam habent oculi cum cerebro affinitatem quandoque pertinacem, & rebellem visus laesionem consequitur Apoplexia, ut notavi in Bagarotto, cui primum videbantur objecta duplicari, inde apoplexia correptus, tantum mortuus est, excipit quandoque & epilepsiam cecitas ipsa, ut in Doctore Romagnoli adnotavi, sic lippitudo consequitur dolorem capitis, & aliquando dolor capitis consequitur lippitudinem, & tam in uno, quam in altero casu pessimum indicium est, & maximum effert cecitatis periculum; nam docente Galeno, *eorum omnium, quae per sympathiam nascuntur, nullum est, quod priorem morbum possit exolvere.*

Sunt etiam inter se proximae musculorum abdominis, & integumentorum partes cum intestinis, &

vesica urinaria, uti etiam mesenterium cum ventriculo, & intestinis, & dorsum cum lacteis venis, nam tumor magnus in perinaeo subortus, vel iscuriam, vel alvi suppressionem producit, & incurabilem morbum inducit, sic tumor in mesenterio scirrhusus alvi stipticitatem, & frequentem vomitum excitat, ut mihi nunc temporis observare datur in nobili cive. Sic Gibbositas atrophiam inducit, quia lacteae vene, & thoracicus ductus a Gibbositate alterantur.

Hae considerationes perutiles admodum sunt non solum pro morborum cognitione, verum etiam pro ipsorum medicamentorum usu, cum in ipsis adhibendis debeat Medicus semper considerare, & affectam partem, & ei proximam, ne in Galeni errorem cadat unam morborum affectionem tollendo, alteram, & quidem aliquando etiam majoris momenti producendo. Cum enim Galenus in homine quadraginta annos nato calidam, & siccam intemperiem ventriculi curaret, adeo nimis refrigerantibus usus est, ut etiam gula refrigerata incurabilem affectionem induxerit, uti etiam in alio, cujus ventriculo appositis remediis septum transversum nimium refrigeratum est, ut idem Auctor narrat lib. 1. meth. medend. cap. 8.

CAPUT III.

De Successione morborum ratione consensus.

At non solum partes, quae sunt inter se se proximae, compatiuntur in morbis, verum etiam partes ob consensum ab affecta parte remotissimae, partes enim inter & partes occultus quidam, ac reconditus adest consensus, cujus ratione sicuti in naturae functionibus obeundis sibi invicem communicant, ita pater per nescio quid occultum morbos sibi faciunt
com-

communes. Ventriculus cum capite, & toto corpore consensum habet. Ideo ab Hippocrate consideratur ventriculus tamquam mare, nam sicut mare communicat toti terrarum orbi aquas, ita ventriculus per omnes corporis partes morbos suos distribuit, hinc Quintus Serenus,

Qui stomachum Regem totius corporis esse

Contendunt, vera niti ratione videntur.

Ideo ventriculi laboranti aliquando vertigo, aliquando epilepsia, nonnunquam articulorum dolores, asthma pariter, & tussis superveniunt. Vertigines ex stomacho succedentes quotidie in praxi observantur, & Forestus narrat obser. 49. lib. 10. pag. 476. de quodam Gulielmo, qui cum diu stomachi imbecillitati, & nausea laborasset, vertiginem incurrebat, quam praecipue patiebatur, si in foro ambularet, ac alios obambulantes cerneret, illico discedere cogebatur, alioqui in terram incidisset, quibus remediis sanari debeat huiusmodi morbus deduci potest ex aphoristica sententia Hippocratis sect. 4. aphor. 17, ubi docet; *Si quis febrem non habens abstineat a cibo, & cordis morsum, & tenebricosam vertiginem patitur, & oris amaritudinem sentis, purgatione indigere per superiora significat*, de epilepsia morbo stomachi per consensum superveniente, habetur historia apud eundem Forestum obs. 64. lib. 10. pag. 500. narrat enim de puero octo annorum, qui violenta convulsione, & epilepsia admodum gravi, & diuturna, paroxismo ad quatuor integras horas perdurante misere correptus est. Puer iste antequam caderet, circa stomachum nauseabundus conquerebatur: lignum ultra in os cum cochleari argenteo diductis dentibus, & apertis maxillis obtendebam, ac in os funde-
debam oxymel. symplic. scilicet. symp. de staech. multa, aquosa, & pituitosa super evomit, & sanatus est

oleis etiam nardino, abscentico, & masticin, ventriculo applicitis. Articulorum dolores morbose ventriculi affectioni supervenientes pluries observavi in aegris meis, & praecipue in illustri quadam vestali, quae hisce fere iisdem diebus, haec scribo, primum stomachi nausea, & dolore conquerebatur, deinde per strenum ad brachia, & crura dolores ipsi propagabantur, quod autem ad Asthma, & tussim attinet non raro observantur in praxi: & praecipue in sene illo Petro Blanco, ad Plateam morante qui frequenter asmathe laborat, huic remedia pectoralia parum profecerunt, at postquam observavi ego ex gatu inferius errumpente, & ructibus frequentibus, malum hoc vitio ventriculi potissimum oriri, alternis diebus oximel. scilit. exhibui, quo ex stomacho multa alba ponderosa materia exonerata plus levaminis sensit, quam ex tot aliis antea praestitis medicamentis.

Pectus suum etiam consensum habet cum stomacho, quare ex tussi sicca vomitus quandoque excitatur, ut frequenter in pueris solet evenire. Gula, pulmo, & testes maxime inter se consentiunt, & adinvicem morbos inter se communicant. Quare Mercurialis saepe haemoptoicos curavit fomento ex aqua gelida testibus admoto; nec non etiam in vocis, & gulae morbis cauteriis scroto felicissime usus est, quos etiam saepe sempervivi succo illinit Baglivius in narium haemorrhagia. Uteris cum mammis, & epigastrii regione consentit; Ideo Hippocrates & in abortu, & in immodico uteri fluxu sistendis illis partibus praestat medicamenta. Habet uterus cum capite, & praecipue cum anteriore eiusdem parte consensum, cum fere in omnibus uteri affectionibus incipit doleat. Fit etiam in uteri suppressione aliquando Paraplegia, ut notat Mercurialis in secundum Epidemicum librum a compressione venarum. Trahit etiam

etiam uterus in consensum gulam, cor, & partes ferre omnes corporis, cum illo affecto ob nervorum propagationem, & gulae strangulatio, & cordis palpitatio, & rigor, & universi corporis calor non raro eveniant. Hinc in solemnitate Nuptiarum veterum Nutrix ut sciret, an vir cum sponsa bene nocte illa se gesserit, collum cum filo sponsae circumdabat, qua de re pulchre Catullus

Non illam Nutrix orienti luce revisens,

Externo collum poterat circumdare filo.

Pedes inter & intestino mirabilis adest consensus, & in intestinorum morbis medicamenta pedibus ex magni senis sententia apponuntur, uti etiam ex pedum rigore, quanta morbi intestinorum sit vis, ipso magistro docente, licet noscere. Frequentissime etiam in praxi admirabilis ille occurrit consensus, qui Renes inter, lumborum regionem, & ductum cholydicum interest, hinc in nephritico insultu, praeter lumborum dolorem gravativum frequentissime etiam nausea, & vomitus succedunt. In nephriticis pariter non raro adest hemicrania, ea parte capitis, quae dolenti reni e directo respondet; stupor quoque crurum e directo, & retractio testiculi e directo, ob eundem consensum fiunt. Intestina, & Renes inter se respondent, qua de re difficulter a medicis dolor colicus a nephritico distinguitur; Intestinum enim colon tam dextro, quam sinistro Reni est alligatum. Ischii, & lumborum dolores ex infarctu, congestionequae pravorum, & crudorum humorum in mesenterio orti ad genua, & ultimos digitos quandoque protenduntur. Uterus, & intestina inter se consentiunt, cum non raro dolores cholici ob consensum uteri oriantur. Vesica urinaria cum utero,

& intestinis, hepar cum ventriculo consensum habent, docente enim Hippocrate, aut utero inflammationem patiente urinae stillicidium accidit, hepatis autem inflammationem pate singultus advenit. Intestina pariter, & urinae vesica cum lumbis consensum habent, nam dici solet

Mingere cum bombis res est sanissima lumbis.

Hic tamen adnotandum venit, naturam in productione morborum ob consensum orientium partium directionem servare; Cur autem ita se gerat, rationem reddit Baglivius libro primo de fibra motrice pagin. 223. inquit enim, piam, & duram matrem bifariam cerebrum secare, in partem nempe dextram, & sinistram; Neque in solo cerebro huiusmodi exacta divisio definit, sed ad infernas quasque partes extenditur, hinc paralyfes illae medietatem corporis exacte occupantes oriuntur, en itaque habes primum consensum partium, e directo ab Hippocrate indicatum: illumque ob communemque divisionem in cerebro oriri ab ipsis benignibus factas. Porro eadem benignes sequendo vias cerebri in spinalem medullam producti hanc quoque binas in partes aequaliter partiuntur, atque triginta nervorum paria hinc inde dimittunt; & en secundam habes causam consensus partium e directo jure communis originis, divisionisque.

CAPUT IV.

De successione morborum ratione officii.

Neque solum ob consensum partes partibus morbos communicant, verum etiam ob idem, quo fuguntur, officium.

officium. Oculus oculo suos morbos participat, hepar felleae vesicae, intestina ventriculo, & ventriculus intestinis ad invicem ob eandem rationem compatiuntur, dysenteriae enim lienteria succedit, & intestinorum dolores ventriculi dolores, & contra etiam excipiunt. Sic Ren cum Rene, & Renes cum ureteribus & vesica urinaria maximum consensum habent, ob idem, quod habent urinam nempe separandi officium: qua de re Renum morbi pro vesicae morbis aliquando a practicis curantur; quod observavi in digno presbytero, in quo Renum ulcus pro vesicae urinae morbo curabatur; cognito vero a me per filamentosam, & absque foetido odore saniem, Renum ulcere per repetitum Aquae Nucerae usum necnon etiam non etiam terebinthinae venetae Rhabbarbo, & mercurio commixtae, radicisque ononidis cum Locatello Balsamo sanatus est. Dysuria enim non erat morbus primigenius, sed veluti morbus succedaneus effectus, productus nempe a senie, ex Renum ulcere, descendente. *Qui bene judicare novit, maximam sapientiae partem novit*, dicebat Hippocrates; quo etiam in sensu dicere solebat Baglivius, *qui bene judicat, bene curat*. Hoc vero rectum judicium nemo unquam recte assequi potest, nisi qui bene novit morborum successiones.

C A P U T V.

De Successione Morborum ex translatione humorum ex uno in alterum locum.

N frequentius occurrit in Medicina quam morbi, qui ex uno in alterum locum materiae vitiosae transductione oriuntur. Materies Pectoris, & intestino-

rum, in quorum primo tussim, in secundis profluvium excitat, descendit ad articulos, & praecipue ad pedes: dicebat enim Hippocrates lib. de judic. *qui ab Alvi profluvio una cum tussi multo tempore detinentur, non liberantur, nisi dolores vehementes pedibus inciderint*; quod observavi in Battani, qui diu tussi sicca, & hepatica cum alvi profluvio detentus, postea cessante tussi, & alvi profluvio, in dolores, & cruciatus intolerabiles articulorum cum febris continua incidit, a quibus tandem liber evasit repetita quater venae sectione, & longo C. C. & Salsae paril. cum visc. quercino decoctionis usu, prius tamen praestitis medicamentis refrigerantibus. Febrilis longarum, & lentarum febrium materies, ut plurimum, aut in abscessus, aut in articulorum fluxiones migrat, tum quia ad crism perficiendam vires defunt, tum quia materies ipsa semper cruda est, ut saepe ac saepius in praxi exercenda observatur. Humor ille pessimus Epilepsiam producat, quandoque a capite ad inferiores partes transfertur, morbumque solvit, docebat enim Cous, Epilepsiam solvere dolorem coxarum, oculorum distorsiones, cecitatem, testium tumefactionem, mammaram elevationem, cum ex una in alteram fit aetatis mutatio. Quandoque vero epilepsia paralysem producit, ut notat Amatus de Pueri epileptico, qui postea in brachii, & cruris dextri paralysem devenit: ut ad longum videri potest centur. 4. cur. 22. fit enim tunc ab accessione epileptica, quando nervorum aliquorum oscula clauduntur, & animalium spirituum transitus prohibetur; facta vero obstructione nervorum fit resolutio, & consequenter privatio sensus, & motus; nonnumquam Paralysis ipsa in Epilepsiam degenerat, & narrat Gregorius Horstius observ. 41. lib. 2. de puero qui post paralysem dextri lateris in Epilepsiam incidit.

Ver-

Vertigo pariter in Epilepsiam transit, & Avicenna appellabat vertiginem diminutam Epilepsiam. Quandoque etiam epilepsia in Quartanam migrat, & sanatur transducta intra venas morbosa materia; dicebat enim Hippocrates in Aphorismis: *febre quartana superveniente epilepsia liberatur*, quod vidi & ego in adolescentula mihi sanguine conjuncta, & epilepsia laborante; quae tandem quartana liberata fuit. Materies volvuli mollis quandoque dissipatur, & cerebrum petit, vel transmutatur, & articulorum dolores producit, & primigenius morbus tollitur, hinc Cous, *in volvulo molli frigidum vinum multum merum secundum rationem dare oportet, donec somnus, vel crurum dolor fiat.* In febribus materies ex inferioribus partibus, quandoque ad superiora ascendit, tumque aegri in deterius procedunt. Docet enim Hippocrates in Proreptico, *quibus in febre dolores circa lumbos, & inferiores partes oborti, iis relictis ad diaphragma transeunt, valde pestiferi; idque tum alias, tum si quod aliud pravam accesserit signum, sin autem caetera signa non sint prava, suppuratum expectandum est;* ut Larisaeo calvo, & Critoni accidit, nonnumquam superiores partes inferioribus morbus jungit; docente enim magno sene, *surditas morbi acuti, turbulentique succedanea grave est malum, grave est item surditas diuturni, quin etiam his dolores profert ad coxas,* uti in Heropito Abderita. In oculorum morbis quandoque humorum fluxio ad alvum derivatur, quare dicebat Cous, *quae lippienti sponte diarrhaea cietur, salubris;* quandoque vero ad Scrotum descendit, ut observavi in sene octogenario, in quo ex oculorum phlegmone de repente, & praeter expectationem sanato accessit adeo magnus scroti abscessus, ut paracentesi instituta, eaque ter repetita octo librae sanguinis nigri emanaverint.

Dolores lumborum alvi fluxu sanantur, materia nempe per mesenterium ad intestina delata, cum mesenterium sit dorso, & lumbis alligatum.

Lumborum vertebrarum cum spirandi difficultate distorsiones sanguinis profusione exsolvuntur; materia nempe vitiosa ex spinali medulla, vel ad nares, vel ad alios conferentes locos derivata, ut contigit Heropito, qui erecte obambulabat, at post sanguinis e naribus repetitum effluxum sanatus est; idemque contigit mulieri Thasiae, quae erecte pariter obambulabat, at cum menses multi prodissent, sanata est.

Diuturni circa lumbos, Ilia, & hypochondria dolores quandoque transeunt ad caput, quod observavit etiam Hippocrates in Prorretico dicens, *qui diuturni circa lumbos, & ilia, tum qui ad hypochondria prorepunt dolores cum febre, & cibi fastidio, si inde transierit fortis dolor ad caput, crudeliter convulsifico modo necant.* A Liene etiam ad Ilia, ac ad pubem vitiosam materiam descendere per venas iliacas vidit olim idem oculatissimus senex, sed innuit id adeo tecte, ut a paucis observetur, *qui nigra, inquit, vomunt, ad Pubem dolent, lib. praedict. expulsa videlicet illuc acri sanguinis aqua.* Qua de re certum est, *melancholicis fieri maximos morbos ab ilibus.* Etiam hypochondriorum dolores in febribus ad Ischia transeunt; quare dicebat Cous, *hypochondriorum dolores in febre subsultim vigente, qui sine sudore exolvuntur terrifici, horum ad Ischia transitus est.* Pariter hypochondriorum tumores in Parotides convertuntur; nam *tumore hypochondriorum vanescente, spiratio magna biliosis quidem, & febris acuta parotides vomit.* Ventriculorum morbi frequenter ad cor deferuntur, hocque fit propter lactearum venarum insertionem, quae ex intestinis per ductum

Thoracicum ad subclaviam vitiosos cum chylo humores deferunt. Hinc sincopalis febris ex humore crudo e ventriculo deducto trahit exortum, quam Gale- nus ex oris ventriculi deducit offensione. Hinc Pal- pitationes, hinc pulsus interceptio, hinc etiam ob chy- lum crudum inducitur aliquando pleuritis, peripneu- monia, asthma, tussis.

Nec vero hic desinunt morbi, qui ex uno in al- terum locum morbosae materiae transductione fiunt. *Vertigines ex haemorrhoidae quantumvis parum, atque parumper aperta oboriuntur, & paraplecticum quidpi- am ominantur. In Leucophlegmatia implicita fortis diarrhoea aliquando supervenit, & morbum solvit. Hu- mores cutis feliciter feruntur ad Alvum, & morbi cutis cum intestinorum morbis feliciter transmutan- tur. Hinc Cous, alvi adstrictio cutis raritas; & cu- tis adstrictio, alvi raritas. Ex ineunte hydropse ali- quando incidit aquosa diarrhoea cruditatis expers, & morbum solvit. Pariter ex hydropse, quae fit secundum venas prorumpit aqua in Alvum, & sanatur. Haemorr- hoidum fluxus aliquando apoplecticis fit, & est salu- taris, idem fluxus aliquando apoplecticis fit, & est sa- lutaris, idem fluxus de repente sanatus eadem ipsa mala gignit, quae ex mestrurorum suppressione oriuntur. Sic ex furore aliquando abscessus aut in liene, aut in crure, ut contigit Herophonti, derivat. Menstruo- rum suppressio producit hydropem cachexiam, leuco- phlegmaticam, epilepsiam, melancholiam, oblivio- nem, cordis palpitationem, asthmata, peripneumoni- am, febrem quartanam, sanguinis sputum, phthisim, haemorrhagiam, scabiem, tumores, inflammationes, scirrhus, abscessus, ulcera, convulsiones. Pariter ex lochiis retentis gravissimi morbi suboriuntur, nam apud Stildanum scabies foedissima, & febre leprosa: apud Salmuth melancholia, & oblivio: apud Fore- stum*

stum in responsis medicis pagin. 25. apoplexia: apud Cattier obser. 11. phthisis, & pulmonum corruptela: apud Teodatum in valetudine Paralysis: apud Timaeum epilepsia ex lochiis retentis leguntur; & ego multoties uteri inflammationes, pectoris, & hepatis vidi ex hac ipse pessima lochiorum transductione subortas. Tenuium intestinorum dolores quandoque etiam excitantur, & lethales cruciatus; docente enim Hippocrate; *ex muliebrium suppressione, quibus dolorum, & cruciatus est superne, & circa tenue; iis alvos ciet profuse; atque iis circa crism veteris, sub anxiis & cum impotentia ex vacuitate, sudetiuncula, & perfrigeratio; ac recidivae hujusmodi, plurimis cum cessarint abortae, cito ipsas interimunt, quo etiam in sensu idem Auctor docet: Dolorifica mala cum relietis Ilibus ad tenue transeunt in longis morbis ex abortu non ita multum purgato, mortifera.*

Varices, vel haemorrhoides quandoque superveniunt insaniae, & eam solvunt. Ex scabie retro pulsa excitatur Asthma, quo in casu aeger cum scabioso dormire debet, ut humor vitiosus denuo revocetur ad cutim. Eadem scabies intempestive sanata desinit in hydropem, ut de Milone legitur apud Hippocratem. Sic discimus, ex Christophoro Bonetto in Vestibulo Theatri Tabidorum exercit. 13. impetiginis materiam topicis repressam, atque at intestina repulsam primum colicos cruciatus, paulo vero post phthisim homini intulisse. Sic fluor muliebris continuo suppressus translatus est in diabetem lethalem, ut legitur apud Ballonium consil. 59. relatum est etiam ab amico meo, se observasse fluorem illum intempestive sanatum produxisse febrim cum anhelitus summa difficultate, quae statim sanguinis missione sanata fuit. Cholera aliquando producit disuriam, quo in casu bonum est. ut notat Baglivius, qui asserit omnes factos dy-

dysuriosos se judicatos vidisse. Dolor cholicus desinit in Paralyfim, ut superius innuimus, & Paralyfis aliquando desinit in dolorem cholicum; quo autem pacto hi affectus ad invicem transmutentur explicat ingenue Andreas Laurentius lib. 4. anatomicarum quaestionum capit. 20. quæst. 8. uti etiam articulorum dolores, & dolor colicus ad invicem transmutantur, ut notat Hippocrates 6. epid. sect. 4. tex. 3. *cui intestinum a dextra parte, cum articulorum morbo laboraret, erat quietior, postquam vero is curatus suis, erat dolentior.* At majoris claritatis gratia hic quandam fert animus nobilissimam referre historiam a Ricordo Mortone in suo tractatu de phtisol. relatam, quæ ad majorem intelligentiam successionis morborum ex uno in alterum locum vitiosæ materiae transductione plurimum confert. Uxor domini Clapton, incolæ cujusdam vici dicti Lothbury, circa annos quadraginta nata, mulier a multis annis valde scorbutica, & asthmatica, post quatuor hebdomodas a puerperio elapsas, verno tempore in acutissimos dolores paulo supra inguen incidebat; cui præter linimentum anodynum exterius adhibitum propinavi haustum aliquantisper diaphoreticum ex Aq. Card. f. Theriac. Androm. & symp. de meconio; quo factum est, ut in profusissimos, & admodum fetidos sudores colliquesceret, qui non obstante cauta stragularum detractione duabus hebdomadis, vel amplius perdurabant cum insigni virium languore, tabidaque corporis consumptione, quo observato electuaria, & temperata constringentia, & poros cutis obstruentia, aliaque hujusmodi continuo præscripsi, unde sudores protinus decrescebant; verum novo chylo (ob acrimoniam sanguinis adhuc restantem) reliquæ massæ non ita bene assimilato atque unito, jam commixto, licet pori cutis jam arte essent obstructi; succus tamen nutritius

tius recens novam sibi portam moliebatur, quo sudor colliquativus, diarrhaea aequae colliquante, una cum torminibus excipiebatur, habitu corporis in pejorem tabis gradum ruente; verum hac porta usu opiatorum, & emplasticorum medicaminum itidem occlusa, succus nutritius aliam per Renes invenit, quo missella foemina in diabetem, cum promotione tabis in gradum fere marasmi incidit. Diabete autem usu Gummis arabici, electuaria adstringentium evicto, immensi, & colliquativi sudores denuo sunt reversi; ideoque hanc miseram, & tabidam mulierem (ita suadente etiam tempestate anni jam scilicet verna,) in aerem perflatilem, & apricum Hampstadiensem, dimittere decrevi; qua mutatione aeris (poris cutis subito occlusis) in insignem salivationem per viginti dies, vel eo amplius versus est morbus dispositione tabida adhuc restante, vel etiam magis acuta; usu vero copioso dietae lacteae, atque aeris aprici beneficio, massa sanguinis paulatim emollita, etiam succi nutritii colliquatio sensim evincebatur, atque inde non tantum a salivatione, verum etiam ab ipsa tabida dispositione libera, in statum, & ad appetitum integrum in dies reducta est, longo tandem apostemate super inguem, ubi dolor primum invaserat, collecto; quod apertum, & ope chirurgica curatum fuit. Ex qua etiam historia facile deduci potest, fluida suas determinatas leges habere, hasque pro natura sua sequi debere. Inter vero has leges illam maxime sequuntur in morbis, quae directionis lex est, ideo morbi partium e directo positarum dextrae cum dextris, sinistrae cum sinistris infra, supra, & contra convertuntur, & consentiunt adinvicem, & ad invicem mutantur. Quin etiam ab omni transitu & progressu facilis fit ad eas partes recursus, atque reversio, unde morbifica vis primum

ma-

manavit, siquidem in ea parte praeter debilitatem impressa manent veteris morbi vestigia; quod notavit etiam Hippocrates in quarto morborum popularium de quodam apud Leonidis aedes habitante, cui ex ulcere in externa tibiae parte resiccato dolor lateris, & pectoris sinistri e directo factus, mortem attulit.

CAPUT VI.

De successione Morborum, vel humorum majori depravatione, vel eorundem ex una in alteram naturam mutatione.

Succedunt etiam morbi morbis, vel majori humorum depravatione, vel ex una in alteram vel meliorem, vel pejorem naturam humorum mutatione. Catharrhus sua stagnatione in pulmonibus puris formam induit, quod velim medici adnotarent, ne tam facile credant se tabem sanare posse. Sanguinis crasis suam indolem, & naturam in pessimam dyscrasiam permutat ex longis menstruorum fluxibus, ex largis haemorrhagiis, ex amplis & apostematibus, & ulceribus, ex nimia lactatione, ex diabete, ex nimia salivatione, ex sudoribus immensis, ex haemorrhoidum fluxu immodico, aliisque omnibus excedentibus evacuationibus, in quibus enervato succi nervei tono, & dissoluta fibrarum sanguinis crasim constituentium compage fluidorum omnium dyscrasia introducitur, ex qua postea foedus corporis color, ciborum inappetentia, vitiata concoctio, pedum tumores, hydropes, convulsio, animi defectus, cachexiae, atrophiae, tabes, ut notat etiam Galenus lib. 6. de locis affect. cap. 5. eadem ratione Scorbutici, & Asthmatici in cachexiam, & in aquam intercutem, notante etiam Aetio, deducti sunt.

Cursu fluidis denegato in pejorem naturam degenerant fluida ipsa, qua de re dicebat Hippocrates in Proreth. *Lumborum tensio ex muliebrium abundantia promovet suppuratum: sed & quae variegata pigro lapsu feruntur glutinosa, graveolentia, strangulatione, praefer illa suppuratum denunciant.* Quod clarioris doctrinae gratia exemplo illustrare aggredior. Nobilis quaedam Matrona ad Divae Mariae Templum singulis mensibus duabus, & quandoque tribus vicibus abundanti mestrui fluxui obnoxia muliercularum consultu pluribus medicamentis ad fluxum illum sistendum usa est; at postquam aliquantisper fluidis per vicina vasa se se exonerantibus cursus est denegatus, nobilis Matrona in intolerabiles pubis dolores, & cruciatus incidit; & jam prope iguina oborto tumore fluxus uterinus immodicus modo albus, modo rubeus, vigiliae, & febris continua lenta, & totius corporis depravatus color, & macies prodire. Post longum tempus purulenta, & foetidi odoris materies, nec non identidem polyposae excretionis per uterum excernuntur. At series tot morborum patientia nobilis Matronae, & per tres menses continua decoct. praestita ex cinna, ex Cornucervi, & Eboris Rasura cum radice consolidae, & foliis Bistortiae, & Plantaginis parata, frequentibus injectionibus per uterum aut sola aqua Calcis, aut mixta Therebentinae, pilulis etiam alternis diebus sumptis ex Rhab. ex Therebentina ipsa ad primam sanitatem redacta est.

Ab indigesto saepenumero, vapidoque, vel ob ventriculi debilitatem chylo, vel ob inertem succorum digestivorum activitatem, vel ob impuram recrementorum vitiosorum miscellam massa sanguinis pedetentim inficitur, unde pro varia illius labe, variae etiam in sanguine mutationes fiunt, variique suboriuntur

untur morbi, praesertim viscerum obstructions, scorbuticae, & hypochondriacae affectiones, aliaeque similes aegritudines, quas optime vincit medicus, si in ventriculi corroboratione, & in chyli correctione omnes suas vires intendat. Redditur etiam acris, atque acida massa sanguinis a liene, aut a jecore obstructo, quia aut a serosis, aut a biliosis vitiatas humoribus per excretoria vasa non bene secretis veluti coinquinatur, unde haemorrhagiae, cachexiae, hydropes, ictertia, & alii longi, & graves morbi nascuntur, quibus vasa referando, & sanguinem repurgando optime medearis.

A semine intra suas cellulas in vivorem mutato Epilepsia excitatur; ut narrat Zachutus prax. admir. lib. 2. observ. 119. vidit enim in cavitate vasis semen in penem deferentis, quae licet conspectum quodammodo Anatomicorum fugiat, & coitus tempore solum aperiatur, tamen ea semine in vivorem mutato op-pleta visa est, ut ulceribus sordidis ab hac virulenta substantia retenta, & corrupta forte contractis conspurcata, e quibus ascendebat indefinenter aura noxia, cerebrum lancinans, excitaverit epilepsiam, aegrumque ad interitum deduxerit. Bilis flava saepe numero in atram mutatur in morbis, qua de re saepe observavi delirio in acutis morbis supervenire metum, & moerorem, qui ut plurimum convulsione finiuntur; quod contigit Thasiae, & pluries ego in aegris meis observavi. Vidi etiam saepe humorem melancholicum aut dissolutione, aut mixtione aliqua in biliosum migrasse humorem, ideo dicebat Hippocrates a metu ad furorem fieri egressionem, quem tamen febres sanant, & arctiores somni. Sic in Socrate, qui moderati hominis exemplar fuit, protervitates, & insolentiae dictorum signa sunt insaniae a bile flava in atram transeunte productae. In Thrasone vero, & Dealcis uxore

re moderatio, & temperantia lethargum indicant atrae bilis in flavam mutatione. Pariter crebri eodem modo relapsus, qui sub crisim sunt vomitores, tabi atri vomitionem faciunt, eistunt etiam trimoriferi, quia bilis flava vertitur in nigram. Febres etiam intermissionis participes, quarum enormes sunt accessiones, idque autumnio degenerant abunde in quaternas, bilis scilicet mutatione in melancholiam. Contra vero etiam hibernae febres quartanae nonnumquam in acutas transeunt, ut medentibus saepe observare datur humore melancholico, in humorem biliosum degenerante.

Aliquando etiam mala supra mala fiunt depravata humorum commixtione, & propagatione, ut notat Duretus pag. 375. in coacis praenotionibus, ideo epileptici fiunt melancholici, & melancholici fiunt epileptici; quia bilis flava, & bilis atra adaucta tam in uno, quam in altero humore majori malignitate ad invicem coinquinantur.

Fit saepe etiam melancholiae & maniae invicem mutatio, ut in egregio adolescente, & in quodam ignobili homine hoc anno observari. Epilepsia etiam in Apoplexiam transit, quandoque vero Apoplexia in epilepsiam, quod in Aeditimo curam sacrarum rerum gerente observavit Forestus obser. 80. Epilepsiam etiam excipit stupiditas, & dementia. Exquisite febres in nothas degenerant putridorum humorum commixtione, febris pariter imputris a Galeno dicta ob depravatam commixtionem, putrida fieri potest: ideo Galenus eam curat venae sectione, & purgatione. Febris tabidae hemitritaeus supervenit, nam propter nutritiarum partium impuritatem congerunt cruda, propter calorem febrilem bilem accumulunt, a quo duplici excremento semitertiana progignitur.

Tandem febres fere omnes ideam mutant humorum

rum commixtione, uti observatur in tertiana incontinuum migrante; depravata enim bile chylus coinquinatur, a chylo autem impuro sanguinis massa, cum qua commiscetur, & ob hanc humorum commixtionem in dies magis magisque vires suscipiunt morbi in graviores quotidie degenerantes.

Depravatus etiam chylus a bile in majorem corruptelam degenerat ratione lymphae, quae a chylo in ejus transitu, per lacteas venas commiscetur; quae ratione breviores febres, & acutae in longas degenerant lymphaticas dictas, quarum in curatione diluentia, si actis, & dissolventia, si viscida, & tenax sit lympa, veniunt exhibenda medicamenta.

CAPUT VII.

De successione Morborum vitiosae materiae ad solidas partes propagatione.

In omnibus morbis principio fluidum, in progressu solidum, ut notat Baglivius, afficitur. Pariter solida fluidis, fluide solidis vitia sua participiant, cum a fluidis irritentur, aut laxentur solida, & solida irritata, intenta, & crispata, uti etiam nimium laxata mille modis fluidorum cursum perturbant.

Praecipue vero haec fluidorum vitia propagantur a solida in menstruorum, aut gonorrhoeae suppressionibus, in quibus saepenumero tabes pulmonaria succedit. Haec morbornum successio non statim fit, suppressa nempe materia vitiosa, & ad pulmones delata; sed primum sanguinis massa inficitur, inde vero circulationis medio in molli pulmonum parenchymate extraneum aliquid, & excrementium deponitur, a quo novi tumores excitantur, qui pro materiae genio saepius in citam putrefactionem sunt dispositi; ex quibus postea tabes suboritur fere semper incurabilis, &

lethalis, utpote ab inexhausta minera materiae in habitu corporis latitantis dependens. Otho Heurnius obse. octava narrat de virgine in Tabem pulmonariam delapsa ab retentis menstribus; vidi & ego plures mulieres, & virgines praecipue rusticas, quae ex retentis menstribus in pulmonariam Tabem delapsae sunt. Ex celtica vero Lue intro pulsa, & a solidas partes propagata plures referre possem historias. At prae omnibus sit illa, quam mihi nunc temporis, quo haec scribo, contigit observare. Vir optimae naturae, aetatis floridae ulceribus sordidis venereis & scroti, & glandis, localibus tantum medicamentis sanatur; post annum febris acuta continua cum tussi, & pulmonum phlogosi aggreditur; hinc ex acuta febre in hecticam fit transitus, & tuberculis in pulmonum substantia excitatis tandem post octavum mensem rabe pulmonaria consumptus, mortuus est.

At ex humoribus etiam inflammationem aliquam producentibus phthifica febris quandoque excitatur, a qua fibrosa solidorum substantia consumitur. Quod notat Galenus lib. I. de differentia febrium Cap. 9. ego, inquit, quidem vidi ex laxioris intestini (Graeci collon appellant) inflammatione diuturna febrem tabidam fuisse sequutam. Item ex similibus stomachi, vesicae, ac renum affectibus, nec minus a tali febre nonnulli sunt capti, qui dysenteriam patiebantur, cum scilicet intestina inflammatione laborarent. Ex levitate etiam intestinorum, & longo profluvio, cum scilicet, vel ab initio statim, vel progressu temporis febricula invaserit, tabidae febres consequuntur; & ut simpliciter dicam, quando praefocatum cordis corpus febrilem caliditatem, quae cum difficultate amovetur, acceperit. Sed haec de successione Morborum tum animi, & corporis; tum solidorum, vicinitatis, consensus, & officii ratione; tum etiam fluidorum translatione, mutatione, & propagatione ad solidas partes dicta sunt.

FINIS.

VIII.

TRACTATUS

DE SALUBRITATE FEBRIS

p e r

H. F. VAN DER STADT

M. L.

Gandavi, 1768.

21

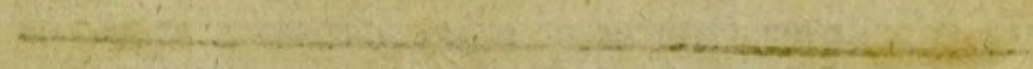
VIII

STATUTUS

DE SALUBRITATE PLEBIS

H. R. VAN DER STADT

M. J.

Gandae 1758.

P R A E F A T I O.

Febrem aegritudinem esse, candide Lector, omnium communissimam ac frequentissimam, non est qui inficiabitur. Etenim hujus morbi tanta est frequentia, ut rarò contingat aliquem reperiri, cujuscumque aetatis fuerit, sexus ac temperamenti, qui molestis Febris insultibus aliquando non fuerit attactus. Mirum mehercle! aegritudinem undique adeò vulgarem, ab ipsis tantum non medicinae principis, ad nostros usque dies, tam variis disputationibus ac controversiis occasinem dare potuisse. Innumerae, cum veterum, tum recentiorum sententiae, eaeque plurimum discordantes, de natura, aethiologia, ac cura Februm undique prostant. Nonnulli experientia rerum Magistrà edocti, Febricitantes vel sine Medici, aut medicinae praesidio indies sibi perfectam sanitatem recuperare, Febrem ex se medicatricem, nedum pertimescendam affirmare non dubitarunt: Hinc insignem differentiam inter mortem a Febre, & mortem cum Febre, ipsi asseruerunt. Aliis autem hoc Febris encomium suspectum visum est; nam cum perraro etiam accidat, ut homo periculose aegrotaverit, aut morbo pereat, absque eo quod simul febricitet, Febrem morbum ex se perniciosum, infinitorum malorum, ac denique mortis causam recognoverunt. Utut sit, tot sunt & tam varii Viri illustres, tam veteres, quam moderni, qui ad intimius perscrutandam Febris genuinam indolem, indefesso labora insudarunt, ut in ingentem molem accreverit catalogus Librorum, qui circa theoriam, ac therapiam Februm undique prostant. Veteres primi artis Magistri, indagationes & notiones physicas

non exspatiantes ultra prima principia sensibilia corporum, certas agnoverunt qualitates, quibus jam dicta principia manifestarentur. Hae qualitates erant nimirum: calor, frigus, siccitas, & humiditas: atque his interstinguebantur elementaria quatuor principia ignis nempe, aër, terra & aqua. Eaedem qualitates consiteratae relativè ad nostros humores, ut causae formales primitivae, & sanitatis, & morborum habitae sunt. Ubi illae in corpore humano existebant inter se in certa temperatura, homo erat sanus, sin hâc temperaturâ & aequilibrio adempto, qualitas altera alteram spectabiliter excederet, fiebant intemperies, & illae intemperies erant morbi. Atque in hac idea omnibus morbis ad intemperiem calidam, frigidam, humidam, vel siccam relatis, Febris calore adeo sensibilis consistere visa est in intemperie calidâ orrâ à calore sive igne naturali praeter naturam aucto, à ejus impensiori activitate cuncta Febris phaenomena, inter quae & ipsa arteriarum accelerata actio comprehensa fuit, deducta sunt.

Ad extinguendam hanc flammam & moderandum ignem adeo excessivum, remedia refrigerantia prima facie maximè opportuna habita sunt. Sed, quod paradoxum ipsis visum est, fefellit haec medendi ratio; cum interim observatio evinceret, Febrem vel absque ullo Medici aut medicamentorum praesidio, indies sibi perfectè mederi, omnibusque exactiori mentis trutinâ ponderatis, calorem nativum ex se salubrem, naturam medicatricem, quin animam cuncta intelligentem, ac sapienter dirigentem a) recognovère:

a) Et videtur sane mihi id quod calidum vocamus immortale esse, cunctaque intelligere, & videre, & audire sentireque omnia, tum praesentia, tum futura. Hippocrat. lib. de carnibus.

Anima & natura nihil praeter calidum innatum. Galenus de palat.

vère : atque his ita animo conceptis, pro lege numquam violandâ statutum, ac positum est, calorem nativum non modo non extinguendum, sed ad gradum coctioni opportunum perpetuò promovendum esse. Cum autem auctus hic calor sive Febris raro sola observaretur, sed ut plurimum varia mala symptomata sibi conjuncta haberet, haec mala symptomata non ad calorem nativum, sive ignem innatum auctum, sed ad unum calorem alienum ex fermentatione aut putredine productum, relata sunt. Et hi duo calores videbantur adeo contrarii, & oppositi, ut numquam simul in eodem morbo existerent, quin intus lucta perpetua, ac pugna acerrima accideret. Quò tempore Medici erat, in acie caloris naturalis unâ cum natura contra morbum tamdiu pugnare, dum naturam victuram, ac de morbo triumphaturam, coctionis nota praemonstraret.

En quid de Febribus senserit, & statuerit primo veneranda retrò antiquitas : revera haec primorum Medicorum doctrina valde antiqua & obscura est : sed si longa dies artibus omnibus insignia attulerit incrementa, an mirum, si medicina per adeo longam saeculorum seriem exulta suam quoque formam cum aetate commutaverit ? Ex quo enim innotuit calorem, tam in statu sano, quam morbo ab actione arteriarum in totum dependere, nunc floccifacimus, quae in veterum monumentis occurrunt de igne, ejusque nutrimento, humido radicali, spiritu aëreo sic dicto in plantata, calido innato, quod ex igne, à causa ignifera magis accenso auctum, in eorum idea Febrem faceret.

Sed equidem qualiscumque haec doctrina fuerit, non quidem absoluta & perfecta, quod veteres de solidarum partium facultate minus imbuti veras caloris & Febris causas non adaequatè cognoverint ;
scire

scire tamen licet, eos benè & adaequatè cognovisse, mechanismum Febris per actionem nativi caloris potissimum absolvi, eundemque nativum calorem praeter naturam auctum, sive calorem febrilem semper bonum esse & salutarem: atque hunc salutarem calorem non confundentes cum iniquo calore alieno, illos ipsos fuisse, qui in complicatione aliorum morborum cum Febre, Febrem ipsam ejusque salutes effectus, ab effectibus noxiis & perniciosis aliorum morborum probè distinxerint. Estò igitur, quod veterum doctrina de Febris imperfecta sit, & variis in locis exoticis referta ratiociniis, hae tamen non ideo minus vera, realis & pretiosa est: quare etiam quidquid de coctione, coctionis & cruditatis signis, ab antiquis scripto datum, adque nos translatum sit, id ipsum utpote veris certisque principiis inixum, & constanti falli nescia observatione stabilitum, firmissimo quoque talo stat, aeternumque stabit: sic ut non demirari subeat; eorum ad nostranslata monumenta, nobis quoque esse inaeestimabiles thesauros practicos, inconcussibiles veritates recondentes: Imo omni asseveratione affirmare fas est, quo magis à veteri medicinâ medicina recesserit, eo magis errores multiplicatos, in infamem Medicos sese immeruisse ignorantem, ac artem medicam, in aegrotantium solamen divinitus institutam, magis funestam evasisse.

Perstitit tantum non hoc primum & Catholicum veterum dogma ad tempora usque *Harvaei*: ex quo autem hic illustris Anglus irrefutabili argumento sanguinis itum per arterias, & reditum per venas erudito orbi palam fecit; hoc inventum adeo luciferum aestimatum est, ut ferè discoöperiri videretur, quidquid in *Esculapiadicâ* arte jaceret absconditum: mox itaque ut nimio opere vilis, & antiqua repudiata ac ex scholis expulsa est ea doctrina, quam ab olim
tot

tot saecula tantis viris laudatam dederant. Corpus humanum consideratum est, ut machina hydraulica, embolus erat cor, sanguinis à centro ad circumferentiam per arterias, & à circumferentia ad centrum per venas in gyrum continuò ducebatur. In hujus circulationis integritate sanitatem, in ejusdem difficultate aut interruptione febrem, ac alios morbos consistere, stabat sententia: cum autem sanguinis, spissitudo, aut copia libero circulo impediendo maxime apta viderentur, remedia dissolventia, incidentia, diluentia, Venae sectio aliaque evacuantia maxime opportuna habita sunt in cura Februm. Alii, qui alias euderunt hypotheses, & vel ob id longius a via abiere sustinuerunt, essentiam Febris collocari debere in una fermentatione praeternaturali, quae a fermento peregrino, mediante salis acidi & alkali connubio, in sanguine excitabatur: in hac idea fucci in coagulum cogeantur, sua deleteria prosapia fermentia humores inficiebant, ac tandem ipso fermentationis aestro, insignis adeo orgasmus, turgentiaque intus eiebat, ut vasa nimium quantum distrahi, quin crepaturam minari viderentur: hinc iterum Venae sect. ad virium usque collapsum non raro instituta, remedia acidum absorbentia, dissolventia, incidentia Febrifuga maxime congrua ac efficacia credita sunt: & protinus etiam neglectis, ac vilipensis, quae de calore, de coctione, de crisi tam appositè, & tantà cum industrià à majoribus scripto tradita fuerint, novitatis amantium animos commenta adeo usque irretivè, ut natura parum pensi habita universum curae Febris negotium artitribuerint.

En fructum, quem incondita Medicorum curiositas impenso aeorotantium praejudicio exprompsit, ex tam famoso ac celebri invento. Nec hoc alicui mirum esto: nam haec cognitio, utut non exigui momenti,

momenti, non habuit cum morbis organicis connexionem satis immediatam, quae ad artis medendi progressum adeo contribuere poterit, quam plerisque Medicis visum est.

In tam insigni rerum Medicarum confusione, opportunè in Hollandiâ ortus est insignis *Boerhavius*, hic illustris Medicus, cum in neotericorum scriptis haud inveniens, quod animo veritatis avidissimo satisfaceret, veterum monumenta adiret, eaque exactius mente revolveret; obstupuit quodammodo tantum traditionis, & tam liquida realis doctrinae specimina ibidem reperiri; cum interim tot pretiosa dogmata, totque instructiva observata neglecta, repudiata, ac Scholis proscripta dispiceret, indignatus acriter increpuit incautos, eosque erroris, ac criminis reos arguit, veterumque doctrinam de novo in medecinam introduxit, & quod in eâ obscurum fuit, illustravit; ostendit calorem nativum, non juxta mentem veterum, esse principium facultatum & actionum partium organicarum, sed ipsas facultates & actiones eorundem partium esse principium caloris; hinc cordis & arteriarum actionem à causâ irritante praeter naturam acceleratam non esse Febris symptoma, sed ejus veram, formalem, & immediatam causam.

Nae! haec detecta veritas non parvi Medicinâ momenti fuit; imo super mechanismum corporis humani & morborum multo majorem claritatem sparlit, quàm celebre inventum *Harvaei*: est enim organica cordis & arteriarum actio, quae non modò in nobis facit circulare sanguinem, verum qui nativum calorem excitando, unâ cum actione ejusdem caloris etiam est causa omnis elaborationis, perfectionis, & imperfectionis humo-

humorum; adeò ut memorata haec actio in quolibet morbo, antiquitus sic dicto calido, vel frigido, fundamentales suggeret indicationes quae in curandis his morbis Medicum dirigunt. Enimverò, si hic insignis Medicus, dum praestans antiquorum dogma tam strenue defendit, & veram nativi caloris, & Febris causam tam bellè explicavit, nativi coloris salutares effectus cum antiquis percognovisset, & cum iis eundem salubrem calorem nativum à noxio calore alieno probè distinxisset, ad excelsum perfectionis fastigium Artem Medicam extulisset; sed quòd iniquia voluere vata, nefas existimavit *Boerhavius*, hoc in puncto antiquorum placitis assentiri. Cum enim viro perspicuo notum esset, mala accidentia Febris sociata, ad praetensum calorem putredinis aut fermentationis referri non posse; pro rato habuit, ea ad Febrim ejusque excessivum calorem referri debere, & huic opinioni eò firmitus adhaesit, cum Febris non modò ex unâ cordis & arteriarum acceleratâ actione, sed & ex insigni resistantiâ oriri ipsi visa sit; & sane ex hujusmodi Febre varia mala accidentia derivare ipsi difficile non fuit. Imprimis frigus, inter initia Februm ferè praesens, utpote primus effectus hujus duplicis causae, primum quoque Febris phaenomenon essentiale habitum est. Post frigus à binâ eadem causâ sibi opposita, magno nempe motu partium ex corde, & magna resistantiâ vasorum contra cor, oriri etiam videbatur vehemens attritus molecularum sanguinis, tum inter se, tum ad vasa; unum phaenomenon non modò ex se valde periculosum, sed quod in nobis etiam excitaret unum calorem excessivum, ardentem, destructivum, qui ex fluidis liquidissima dissiparet, reliqua densaret, sales oleaque sanguinis attenueret, acriora redderet, subitoque multos celeres peri-

periculosos lethales morbus produceret. *Vide Aphor. 1689.*

Qualiscumque autem fuerit haec sententia, Medici ad effata unius Doctoris, cujus augusto nomini Europa universa assurgit, ut ad oracula confugientes, viri doctrinum; ut falli nesciam ferè tenuerunt; & jurantes in verba tanti Magistri, quaevis vel pessima aliorum morborum febrem committantium symptomata, ab antiquis tam appositè ad calorem alienum relata, cum suo Patrono symptomata Febris acclamarunt. Ubi igitur causa maligna subtili sua acredine cor & vasa irritando, & accelerando Febrem faceret, & simul spiritus animales ad motus anomalos concitando, spasmus etiam produceret, omnia spasmodica pathemata, quamvis horrenda, ad Febrem relata sunt! & talis Febris maligna nuncupata. Si heterogeneum pro sapia colliquativa infestum, diarrhoeas, sudoresque colliquativos praeter Febrem poneret, haec symptomata iterum sunt imputata Febrì, & hanc Febrem colliquativam pronuntiarunt: denique vomitus, singultus, syncopes, alique morbi pessimi, hic & nunc Febrem concomitantes, pro genuinis diversarum specierum Februm dependentiis, & symptomatibus habiti sunt. Quin hic error, quod mirandum, animos medentium usque adeo obnubilavit, ut cum Febris tot malis producentis ineptissima visa fuerit, omnia haec mala symptomata, ad praetensam quamdam Febrem clandestinò malignam, sub benigna facie ea excitantem, referre non dubitaverint.

Quantum detrimenti in genus humanum inde redundaverit, facile nemo dixerit etenim indubitatum est, quod Medici, cum tot morbis adeo periculosis Febrem confundentes, non modò nunquam penetrare valuerint usque ad veram Febris natu-

naturam, sed quod haec confusio ipsis etiam abscondere debuerit veras causas illorum morborum, qui soli in cura Februm acutarum à Medico tolli desiderant; sic ut non mirari subeat, quod Medici horum morborum causis incognitis, & perniciosis eorum effectibus Febri imputatis, morbis ipsis intactis, solam Febrē, ejusque praetensam duplicem causam aggressi sint; unde factum est, ut diluentia, saponea, dissolventia, anodina, refrigerantia, venae sectio, aliaque remedia incongrua, ne dicam maxime noxia, adeo efficacia habita fuerint in curā acutarum Februm.

In hoc statu vel nostris diebus sita erat Februm ratio, dum Dei clementiā in Galliā resuscitatus est insignis *Quesnay*, qui postquam veterum monumenta, cum iis quae neotericorum erant, studiose contulisset, ac varios perniciosos errores acutissimā ingenii sui acie enucleasset, tandem involutum rei verum auspicatō evolvit: & super theoriam Februm adeo insigne lumen effudit, ut in tam claro & sereno die nemini amplius liceat cecutire.

Irrefutabili ipse argumento ostendit, Febrē, quamvis ad mentem veterum in calore non consistat, sed ut docuit *Boerhaavius*, à parte rei sit morbus organicus, natus ex aucto & accelerato cordis & arteriarum motu; à *Boerhaavio* tamen abusivè deductam fuisse ex unā resistantiā ad capillaria, hinc Febrē non tantum non producere, ut hic auctor voluit, unum impetum ac calorem tam vehementem, sed econtrā cordis & arteriarum actionem, utcumque acceleratam, numquam augere calorem, qui superet calorem naturalem ultrā unam decimam. Febrē adeoque non tantum non esse morbum adeo horrendum, sed tum per se, tum per actionem caloris constanter subigere, concoquere, & expellere humores morbificos,

sicut actio cordis & arteriarum cum calore inde nato in statu sano subigit, concoquit, expellitque humores naturales; hinc si tot infensa symptomata, indies Febri socia, ab antiquis malè relata sint ad unum praetensum calorem putredinis, aut fermentationis, ea equidem minimè referenda esse ad Febrem, sed ad morbos à Febre omninò distinctos, ad morbos nempe, qui unà cum Febri nati ex eodem heterogeneo, unà quoque cum eâ constituent morbum compositum, in quo morbo non Febrem, quae semper bona & salutaris est, ac coctionem semper & crism molitur, sed solos morbos Febri oppositos, ejusque salutifera conamina impediētes, omni arte medicandos ac removendos esse. Adhaec *Quaesyus* Febris essentiam, ejus phaenomena, ac symptomata erudito orbi tam graphicè, tam iconicè, depinxit, & de genuina morbi natura ac aethiologia, tam liquidè, tam disertè, tam doctè differuit, ut inter illustres Medicinae Doctores sui temporis, primas sibi facilè vindicaverit. Imo dicere fas est, eum hoc tanto sibi beneficio, & Medicos, & aegrotantes adeò demeritum esse, ut non modò optimo jure Medicus Februum per excellentiam nominari mereatur, verum ut & de insignissimo hoc viro universa Medicorum cohors pleno ore ebuccinet, quod ab olim de *Sydenhamo* ebuccinavit *Boerhaavius*: „Unum eximium habemus *F. Quaesyum* Galliae lumen, artis phoebum, quem quoties contemplamur, occurrit animo „insignis viri species: de cujus erga Rempublicam meritis numquam ita magnificè dicemus, quin ejus id „sit superatura dignitas. “

Hujus itaque magni Doctoris volumina impensâ voluptate, & utilitate continuâ manu versavi. Cum autem Viri sapientissimi opera idiomate Gallico exarata sint, ac animadvertenti, haec aurea monumenta, potissi-

potissimum quae Febrem morbum salutiferum convincunt, majoris momenti esse, quàm ut singulari & non omnibus omnium gentium Medicis apto idiomate exponantur, mentem subit multis haud admodum ingratam rem fore, si ea de Febribus pretiosa dogmata universaliori, & omnibus omnium gentium Medicis aptiori idiomate quodammodo incusa, publicam lucem aspicerent: ad hunc scopum direxi tela; quae igitur de salubri Febris mechanismo, ex calamo meo hic in lucem produnt, non meo Marte concinnata, sed ex *Quesnay'sii* aliorumque celebrium Auctorum scriptis exprompta, & eo quò invenies ordine in unum tractatum congesta accipito: ego interim, qui in scribendo nec usu satis, & facundiâ parum possum, plurimum opto, ut qualiscumque hic labor fuerit, is tandem in Reipublicae Medicae vergat utilitatem, si his nostris scriptis quid utile Medicinae contulerim, forsitan tentandi majora occasio dabitur; sin minus id molienti veniam concedet Lector benevolus.

 T R A C T A T U S

DE SALUBRITATE

 FEBRIS.

C A P U T P R I M U M.

 DE NATURA FEBRIS.

Febrem, quae à *fervore* nomen habere creditur, non consistere ad mentem veterum in aucto calore nativo, neque etiam ut voluere recentiores, in unâ praetensâ fermentatione praeternaturali, sed à parte rei esse morbum organicum ex aucta & acceleratâ actione cordis & arteriarum productum, ex modernis nemo amplius est, qui cum *Boerhaavio* non affirmaverit. Utrum autem haec formalis causa ad Febrem cum omni suo symptomate producendam, una sufficiat; praeterea, utrum Febris ipsa morbus sit ex se salutaris, qui nimirum causam suam morbificam nunquam non subigit, coquit, expellit, aut econtrâ, morbus non salutaris & non rarò plenus periculo, quaestio est inter Medicos nec dum decisa.

Veteres Febris essentiam collocantes in aucto calore nativo, primi sunt, qui sibi de hoc morbo optimam formarunt ideam. Ipsi sustinuerunt, calorem nativum in statu sano humorum concoctivum, etiam subigere, concoquere, & exterminare humores mor-
bificos,

bificos, à quibus dictus calor aliquandò præter naturam intenderetur. In hac ideâ Febris ipsis videbatur is morbus esse, qui sine Medici, aut medicamentorum ope, per se aegrotantes à morbo vindicaret. Sed morbus aegris tam favorabilis rarò observabatur solus, aderat ferè unà cum eo unus alius morbus, ex se perniciosus, consistens in calore non nativo, nato ex putredine, aut fermentatione: hi duo morbi, & bona & mala symptomata producentes, constituebant morbum compositum, symptomata bona ad calorem nativum, mala autem & perniciofa ad calorem contranaturam referebantur; erantque duo illi calores hostes adeo infensi, ut quoties in eodem morbo alter alteri occurreret, pugnaret acerrima: & à fortuna hujus pugnae, credebatur aut aegri salus aut ruina dependere. Hanc doctrinam, quae diu admodum cum felicissimâ praxi floruit, & in veneratione habita fuit, post inventum circulum Medici sibi visi magis perspicui, ut nimis antiquam, & obscuram deferere & repudiare coeperunt: ad varia exotica commenta, magno artis detrimento, sese conferentes. Sed egregius *Boerhaavius*, maximo Medicinae bono, omnia iterum restituit, veterum doctrinam de calore, de coctione, de crisi, à Medicis memoratis neglectam, ac vilipensam, pristino honori restituit, in medicinam introduxit, ac illustravit.

Ipsus est, qui ostendit calorem nativum antiquis visum principium vitae & causam actionis cordis & arteriarum, à parte rei esse ejusdem actionis effectum, adeoque eandem actionem revera producere illum ipsum calorem, in quo reposuerunt veteres essentiam Febris. Sed quamvis *Boerhaavius* antiquorum doctrinam tam animose defenderit, tamen nunquam sibi potuit persuadere, ut cum iis Febrem ejusque calorem per se semper salutiferum crederet; econtra sustinuit,

quod Febris, tantum abest, ut morbus adeo salutaris sit, saepe numero producat unam agitationem & calorem excessivum, unde hic & nunc scaturiunt omnia vel pessima symptomata, quae ab olim à calore contra naturam derivarunt veteres; sed, quod hic bene notandum, tot infensa phaenomena hic auctor non derivavit à Febre, quatenus excitata ab una cordis & arteriarum aucta & accelerata actione, sed in ea fuit sententia, quod dum heterogeneum febrile cor & vasa ad celeriores motus exstimularet, etiam acridine sua prehenderet, & spasma afficeret vasa minima capillaria, aut quod viscidum quoddam sive spissum sua impermeabilitate ea vasa immane quantum obstrueret, ac infarciret; quodque ibidem exinde poneretur insignis resistentia, & quod Febris à duplici hac causa excitata, non posset non producere unum impetum, & attritum vehementem molecularum sanguinis, tum inter se, tum ad vasa, unum phaenomenon non modò ex se periculo plenissimum, sed ex quo necessario etiam produci deberet unus calor admodum vehementis, ardens, destructivus, unde ipsi scaturire videbantur omnia mala symptomata, quae à calore putredinis aut fermentationis derivavit antiquitas: vide *Aphor.* 592. 593. 689. cum autem omnia haec symptomata in omni Febre haud observarentur, representavit sibi unam Febrem in genere, & opus esse judicavit ea eligere symptomata, quae Febri semper adesse credidit, quorum nimirum cognita praesentia omnes Medicos doceret Febrem adesse, quorum autem absentia Medici judicarent hominem à Febre immunem esse: haec symptomata erant nimirum: pulsus velox, horripilatio, & calor. Febris sic concepta in genere erat praedicabilis de multis speciebus, singula species, praeter symptomata constitutiva sui generis, habebat sua propria, quae singulae spe-

speciei differentia: sic sopor cum Febre constituebat Febrem soporosam, calor ardens, siccitas, sitis inexplabilis erant symptomata Febris ardentis, calor mordicans Febris synochi putridae, & sic de caeteris; Febris autem in genere, cum suis praecise symptomatibus, non nisi sub conceptu existeret.

En in summa, Benevole Lector, quae maxime notatu digna de Febribus antiqui & moderni temporis in austria in lucem dedit: cum autem, ut jam vidimus, partium sententia plurimum etiamnum discrepet, ad dirimendum litem adeo ponderosam, motiva hinc inde rationum momenta accurrate expendenda sunt.

Veteres, cum in igne naturali Febres essentiam collocaverint, ad imminuendum hujus ignis ardorem remedia refrigerantia omnium maxime opportuna judicarunt: sed, quod mirum ipsis videbatur, experientia docebat, Febris curationem eo difficiliorem fieri quo magis is ignis extingueretur; experti etiam sunt, Febres sibi relictas, sine ullo artis praesidio quotidie sibi ipsis perfecte mederi; & hujusmodi febricantes, ut plurimum multo citius, ac tutius sanitati restitui, quam ubi multa remediorum farragine Medici Febrem dispellere molirentur: imo constanter observatum est, Febris curationem, ut plurimum eo promptius succedere, quo Febris ejusque calor magis intenderentur; ex quibus omnibus veteres, non sine fundamento, statuerunt, calorem nativum, qui concoquit in statu sano humores naturales, concoquere & subigere etiam humores morbificos in statu morbofo. Sed calor hac donatus praerogativa, non poterat in eorum idea in statu praeternaturali esse salutaris, simul & non salutaris, concoquere humores morbificos; & simul eorum coctionem impedire; hinc tot mala symptomata, acutas & periculosas Febres concomitantia,

non videbantur esse posse effectus unius caloris adeo, salutaris; sustinuerunt ergo, in huiusmodi Febribus unà cum calore nativo praestò esse unum calorem peregrinum, ex se perniciosum, & calori nativo adeò contrarium, ut inter duos hos calores semper acriter pugnaretur, & quod semper de aegro actum esset, dum calor natus à calore alieno infenso suo inimico vinceretur.

Boerhaavius Medicus oculatissimus, sciens, quod actio, cordis & arteriarum nativum calorem produceret, docuit etiam ab eadem actione, & inde orto calore in statu sano humores concoqui, nec ignoravit, indies dari Febres, quae sibi relictae, non interveniente Medico optimè curarentur: benè etiam scivit, earum curationem saepè eò citiùs perfectiùsque fieri, quò impensiori vehementia Febris mota fuerit; sed tamen his non obstantibus, numquam eousque venire potuit, aut voluit, ut cum antiquis Febrem, febrilemque calorem per se salutiferum crederet; & quare?

Boerhaavius dietim observavit in Febribus unum calorem valde impensum; novit autem huiusmodi calorem ab antiquis abusivè deductum esse ex una fermentatione, aut putredine; hinc non dubitavit, quin hic excessivus calor esset effectus Febris; huic opinioni multum suffragabatur praeconcepta Viri opinio unius resistentiae ad capillaria, ex qua Febris ipsi videbatur producere unam agitationem insignem, ardenti & excessivo calori excitando valde aptam: & in hac hypothese clarè etiam ipsi apparebat, qui fieret, ut Febris sponte sua sine Medici praesidio in salutem nonnumquam abiret, & cur id aliquandò eò citiùs promptiùsque fieret, quò Febris vehementior esset ac fortior: nam Febris, quae in ejus idea ex resistentia ad capillaria agitationem calorem adeò vehementem induce-

ducebat, non poterat humores ita impensè exagitare, & calefacere, absque eo quod coagulum, ac acre febrificum inde etiam solveretur, coqueretur ac impensè immutaretur; hocque eò citiùs, quò agitatio & calor impensiores essent. Sed cum Febris vehementia *Boerhaavio* etiam valde periculosa & suspecta videretur, ideo praecepit, Febrem absolutè teneri debere in justo moderamine, ut nimirum pro coctione sufficeret, nec tamen evaderet tam vehemens, ut nocere posset.

Ex argumentis ergo hinc indè allatis clarè apparet, quod ad dirimendam hanc controversiam absolutè inquirendum sit, quid sit de resistantiâ ad capillaria, quae juxta mentem *Boerhaavii* Febrem producit; haec enim, si à parte rei subsistat, non est dubium, quin ex hoc fonte scaturire debeant ingens illa agitatio, & calor, & consequenter etiam omnia illa mala symptomata, quae *Boerhaavius* à Febre, ab hac causa productâ, derivavit.

Si vero supposita haec resistantia non subsistat, necesse est, ut corruat tota *Boerhaaviana hypothesis*, quae super hoc unum fundamentum superstructa est. *Quesnaysius* ex modernis primus, qui unâ cum antiquis pugnavit pro Febris salubritate, resistantiam ad capillaria à *Boerhaavio* stabilitam, refutare contendit argumento sequenti: Videmus, inquit, sanguinem in Febre violentâ ex sectâ vena multo celerius exilire, quam in statu sano; atqui hoc fieri nequit, absque eò, quod sanguis eâdem celeritate transeat ex arteriis in venas sibi correspondentes, ergo haec impensior sanguinis cursûs celeritas evidenter probat, in Febre non esse resistantiam ad capillaria, quae circulum sanguinis

retardat. Hoc argumentum quidem bene concludit, sed reverà non video, quid inde velit *Quesnay* contra *Boerhaavium*, qui verosimiliter nunquam praetendit, sanguinis cursum in Febre violentà, ex resistantià ad capillaria retardari, verum quidem est, quod hic auctor, *Aphor.* 577, habeat, humores sanguineos inter initia Februm, corde tunc minus contracto, & evacuato, ad capillaria stagnare; sed exinde non bene concluditur, quod id praetenderit tempore caloris, dum nimirum sanguis à magno motu partium ex corde cum impetu ad capillaria pellitur; econtrà patet ex *Aphor.* 587, quod *Boerhaavius* ipsam celeriores liquidorum propulsionem inter effectus Febris enumeret; adeoque quod sustinuerit, non, quod sanguis in Febris ob resistantiam ad capillaria, ad capillaria stagnet, sed quod ob dictam resistantiam sanguis per capillaria non nisi cum difficultate & attritu majore transire possit: absque eo tamen quod inde impediatur sanguinis per capillaria transeuntis celeritas, quae motui cordis correspondeat.

Sed quamvis *Quesnay*, argumento jam proposito, contra resistantiam *Boerhaavi* nihil probet, non credimus tamen, quod haec resistantia subsistat, aut subsistere possit; nec concipimus, quomodo *Boerhaavius* omnem Febrem ex hac causà derivare potuerit. In primis certum est, quod inde derivari non potuit Febris cum debilitate, quod sic probetur: ut possit esse, aut supponi resistantia ad capillaria, absolute requiritur, ut possit esse, aut supponi cordis & arteriarum vis sufficiens, ad superandam difficultatem transitus sanguinis per capillaria, ex resistantia ibidem posità oriundam: aliàs sanguis in arteriis, & circa cor absolute congereretur, haec congestio singulo pulsu cordis aucta, mox fieret tam ingens,

gens, ut febricitantes brevi interficerentur; atqui illud majus robur nec est; nec supponi potest in Febre cum debilitate, ubi vires vitae multò minores sunt, quàm in statu sano: ergo resistentia, dato quod umquam subsistat, esset equidem omnino inconceptibilis in Febre cum debilitate. Sed dicet hic aliquis: cor stante debilitate nimis contractum, minus sanguinis volumen evibrat in arterias; atqui minus sanguinis volumen per capillaria facilius transit, & difficultas sanguinis trajiciendi per capillaria, ex resistentiâ ibidem positâ non videtur tam impenſa, quae minoris voluminis sanguinis transitum impedi- at, ergo resistentia ad capillaria in Febre cum debili- tate, non videtur obſtare poſſe, quominus sanguis per capillaria liberè trajiciatur.

Respondeo in primis abſolutè negandum eſſe, minus sanguinis volumen ex debili corde in Febre cum debilitate in arterias evibratum, faciliùs transi- re per capillaria, quàm volumen majus in Febre, ubi nulla debilitas eſt; nam ſi ex minori sanguinis vo- lumine in Febre cum debilitate naſcatur sanguini per arterias capillares trajiciendo, aliqua facilitas, naſci- tur in eâdem Febre ex aliâ parte, nimirum ex cor- dis & arteriarum actionis debilitate eidem sanguini per eadem vaſa tranſituro, certa difficultas, quae cum ſit ad minus tam magna, quàm facilitas petita ex minori sanguinis trajiciendi volumine; liquet re- ſistentiam, modò in Febre cum debilitate ſubſiſteret, fore unam novam difficultatem, à debili cordis & arteriarum actione abſolutè inſuperabilem. Sed alii alia obji- ciunt: cor debile, inquiunt, quod ob reſi- ſtentiam ad capillaria unico ictu ſeſe evacuare, & de- bitam sanguinis copiam per vaſa minima urgere ne- quit, iſtus ſuos ingeminat: ſic ut cor, quem sangui- nem

nem primo ictu per capillaria trajicere nequit, trajiciat ictu secundo.

Reverà hoc argumentum non malè concluderet, si conceptibile foret, quod hîc videtur supponi, nempe ; si cor, spatio quo bis sese constringat, semel tantum dilataretur ; nam supponitur cor primo ictu ob resistantiam semi evacuatum, sese integrè evacuare ictu 2do, quasi post primum ictum non dilateretur, neque sanguinem in sua cava reciperet ; sed cum notorium sit, cor numquam sese constringere posse, nisi post singulam sui constrictionem, à sanguine impetum faciente, identidem dilatetur, ac in cava sua tot sanguinis recipiat, quot per constrictionem praecedentem in arterias evibravit, manifestò liquet, cor, quotiescumque ictus suos ingeminaret, nunquam inde effici, ut adimeretur fatalis congestio, quam ex resistantiâ absolutè nasci debere ante demonstravimus.

Quod vero concernit Febrem cum aucto virium robore, fatemur praetensam resistantiam hîc non esse omnino inconceptibilem, posset enim concipi, quod aucto cordis & arteriarum robore superaretur resistantia, in hac Febre ad capillaria supposita : sed an in hac Febre ad capillaria supposita : sed an in hac ideâ omnis hujusmodi Febris non absolutè foret morbus periculo insignis, plerùmque associatus illo ingenti numero malorum symptomatum, quae à magno motu partium ex corde, & magnâ resistantiâ vasorum contra cor necessariò producerentur ? Sed an tale quid in omni Febre cum aucto virium robore experientia demonstrat ? Numquid indies occurrunt Febres vehementissimae cum calore miti, blando & moderato quae tales sunt, & tales ad morbi usque ad finem manent, absque eo quod vel minimum pravam symptoma sese manifestet ? Numquid experientia etiam probatum, & unanimi cum veterum, tum
recen-

recentiorum suffragio verificatum est, pulsum magnum & fortem, quo Febris intensio indigitatur, in omni Febre tutum, brevemque morbum significare? Si ergo resistantia in Febre cum debilitate absurda sit, & inconceptibilis, an videtur magis admissibilis, in Febre violentâ?

Sed frivolitas ejusdem resistantiae etiamnum luculentius apparebit, ex quo visum sit, à quâ ducta sit scaturigine, & quâ ratione: scaturire visa est ex duplici fonte, nimirum: ex vasorum capillarum constrictione spasmodicâ, 2do. ex unâ pretenâ sanguinis densitate, sive spissitudine dicta vasa infarciens. Quod spasmus spectat; en eorum argumenta: inter initia Februm, inquiunt, pallido corporis habitu monstrante, liquet vasa minima spasmò contracta esse, hac autem constrictione, impediri debet, quominus sanguis per memorata vasa liberè transeat, hinc resistantia, qua posita, necessum est, ut sanguis ad capillaria stagnet, & in arteriis majoribus accumuletur; quò cor minus contractum, & evacuatum non potest sanguinem cum sufficienti attritu movêre, & exagitare, unde frigus, primum Februm symptoma essentialiale. Hoc argumentum ut prima facie non invalidum, propius examinatum prorsus nullum, frivolum & absurdum est.

In primis falsum supponit, inter initia Februm sola vasa capillaria spasmò contracta esse, nam præterquàm quod nulla ratio appareat, cur causa spasmifica potius prehenderet ac afficeret arterias capillares quam ipsum cor & arterias majores, experimur tempore frigoris, dum pallor extremorum capillarum spasmus demonstrat, pulsum parvum & contractum ostendere, cor & arterias majores simili spasmò affectas esse. Sed supposito, ex spasmò solorum vasorum capillarum resistantia, & realis sanguinis con-

congestio poneretur, an exinde inferri posset, cor vel eo minus contractum esse, & evacuatum? Nunquid cor & arteriae, sentientes talem resistantiam omni vi niterentur superare, quod sibi adeò resistit? Prout videmus, dum transitus sanguinis alicubi à parte rei impeditus est. Et gratis etiam dato, conceptibile foret, cor & arterias hac resistantia & inde nata congestione sanguinis usque adeò debilitari, ut non fieret agitatio procreando calori sufficiens, an hujusmodi congestio unà cum cordis adeo insigni debilitate singulo pulsu cordis non immane quantum augesceret, & omnes febricitantes absolute interimeret, tempore frigoris? Et si cupis, quod nimium, nec etiam hanc congestionem per se semper fatalem fore, quis capiet, quo pacto cor, & arteriae adeò debiles post frigus acquirerent, vires adeo impensas, ad excitandum calorem, qualem post frigus à Febre excitari resistantiae fautores passim sustinuerunt.

Quomodocumque ergo res vertitur, & agitur, liquet resistantiam ex capillarium spasmo, & ortam inde sanguinis in arteriis majoribus congestionem, planè absurdam, frivolam, & inconceptibilem esse. Igitur frigus inter initia Februm, & pulsus, qui tunc parvus, contractus & debilis est, neutiquam sunt derivanda à spasmo, qui, ut Medici voluerunt, sola vasa capillaria constringens, facit, ut sanguis versus cor repulsus, ibidem stagnet, & cordis actionem impediat, sed fiunt haec symptomata à spasmo ipso, qui tam cor & arterias majores, quam vasa capillariaprehendens, haec organa restringit, & eorum actionem ita imminuit, ut nec sanguinem in sufficienti copia in cava sua recipere, nec satis agitare possint, ad intertinendum calorem: sic ut frigus quidem sit effectus spasmī, qui producit resistantiam, sed unam re-

sisten-

sistentiam, quae incipit ab ipso corde, quod spasmo constrictum sanguinem ex vena cava expeditè recipere nequit, sic ut reverà non sit in arteriis, sed in venis spasmo minus obnoxiiis, quod sanguis accumulatur, prout color cutis violaceus, & polyposae concretiones circa cor, in corporibus tempore frigoris extinctis repertae, luculenter convincunt. Quod vero scaturiginem alteram, sanguinis nempe spissitudinem, concernit, unde saepenumero una resistentia, & capillarium obstructio fermè insuperabilis oriri visa est: affirmare non veremur, hanc sanguinis praetensam spissitudinem numquam existisse, nisi in solâ errantium ideâ: verum quidem est, quod indies pelliculis dura, & crassa febricantium cruori supernè inhaereat; neque diffitemur, quod sectiones anatomicae saepenumero detegant, sinus cerebri ac vasa pulmonalia crasso atroque sanguine infarta, sed absit, ut haec sufficiant, crassi sanguinis existentiae probandae: nam quod in primis crustam phlogisticam attinet, notorium est, hanc crustam non infrequenter sine ulla sanitatis laesione reperiri in sanguine hominis sani, ubi sanguinis fluiditas, & circuli libertas absolutè supponi debent, praetereâ extra omnem dubitandi aleam etiam positum est, non sequi ex eo, quod sanguis in pelvi tam crassus & spissus appareat, eum talem esse, dum in vivo corpore per venas fluit: quò enim sanguinis indoles per examen ipsius sanguinis probè innotescat, non est sanguis examinandus, ex quo per frigus jam in coagulum abiit, sed immediate à V. sectione, tum calidus, fluidus, & etiamnum talis est, qualis fuerit in venis: perspicuus *Quesnay-
sius*, qui febricitantium sanguinem hoc ritu examinavit, expertus est, si ex hujusmodi sanguine, dum vena pertunditur, una vel altera gutta in linteam cadat, hanc guttam linteo imprimere maculam mul-

multò latiore; certa proba quod talis sanguis sit magis fluidus, ac dissolutus: Porro videmus, inquit *Quesnayssus*, quod materia illa alba, quae in crustam adeò duram postea concrevit, sanguini supernatet instar olei admodum fluidi, ipso sanguine multò levioris; hinc, inquit, tantum abest, ut sanguis hujusmodi adeò crassus, & spissus sit, ut econtrà sit valde subtilis, tenuis, & nonnumquam plus justo dissolutus.

Utrum autem ex examine, & reflectionibus jam factis sanguinis tenuitas, non magis quam ejus spissitudo ex crusta phlogistica appareat, tu ipse Lector judicabis.

Quod vero spectat spissum, in vasis pulmonalibus & sinibus cerebri non rarò conspectum, illud spissum, quod non est nisi effectus stasis sanguinis, qui interceptus, hinc, pro ut alibi concrevit, sanguinem antea crassum & spissum fuisse, etiam minimè probat: imo ille sanguis, qui hic in sinibus cerebri adeò spissus occurrit, idem ipse est, qui prius transivit per exilissima cerebri vasa arteriosa, ubi potius haerere debuisset, si fuisset tam crassus.

Sed si sanguinis spissitudo non subsistat, undenam Febres acutae & inflammatoriae tam saepe sunt adeò periculosae & fatales? Respondeo laesiones graves, quales humorum stagnationes, infarctus viscerum inflammationes, aliosque morbos periculosos, minimè dependere, ut Medici sustinuerunt, à vitio liquidorum, quatenus nimirum humores nimium densi, & per vasa difficulter trajiciendi vasa obstruant, ac infarciunt, sed periculum ferè dependere à vitio ipsiusmet facultatis motricis, sive à spasmò, qui vasa minima constringendo, aut alio modo male afficiendo liberum humorum transitum impediat, aut interturbet: concipe hinc, cur crusta phlogistica, utcumque dura,
& cras-

& crassa, ne vel minimum unquam arguat periculum, si simul cum ea indicia spasmi non dispiciantur.

Ex dictis, ni mea me fallat opinio, satis patere arbitror, quid de celebri resistentiâ ad capillaria sentiendum sit, quae si non subsistat, nec subsistere possit, pro ut nunc abundè monstravimus, manifestò liquet, quod Febris non ex hac resistentiâ, ut praetendit *Boerhaavius*, sed ex solâ auctâ & acceleratâ cordis & arteriarum actione ortum habeat. Sed an Febris, ex hac unâ causâ producta, inferre potest unam adeò impensam humorum agitationem, quam ab hoc morbo independentè à resistentiâ ipsemet *Boerhaavius* derivare non potuit? Verum si à Febre insignis haec agitatio non producat, ubinam est calor ille excessivus, ubi tot mala symptomata inde deducta?

At videmus, quod Febris sine malis symptomatibus semper regularis sit, causam morbificam, urinâ monstrantè, semper regulariter & successivè concoquat, concoctam debito tempore criticè expellat, & aegrum, non interveniente Medico, perfectè sanitati restituat. Nihil ergo impedit, quominus Febrem morbum ex se salutarem, aegris admodum favorabilem, & sui ipsius medicatricem, unâ cum antiquis omnes Medici agnoscant.

Salutaris tamen hujus morbi mechanismus, non juxta mentem veterum per solam perficitur actionem caloris, sed per duas actiones, nempe per actionem caloris, & per unam actionem, in qua Febris radicaliter consistit, nimirum per actionem cordis & arteriarum: hae duae actiones, sicut concoquunt humores in statu sano, ita eos unâ cum causa morbifica subigunt in statu morbofo, primâ actione, humorum & heterogenei, febrilis molecula magis agitatae, hinc multifariè unitae, disjunctae, variatae, alias extensiones, formas, figuras obtinent: quo spatio calor, in-

intimiùs penetrando usque ad ipsas dictarum molecularum particulas integrantes, texturam earum intrinsecam variè quoque subigit, alterat, immutat, idque donec morbi materia satis subacta, à cordis & artèriarum actione è corpore amandetur, aegerque convalescat.

Sed utcumque bonus sit & salutaris hic mechanismus, nascitur tamen morbus à causa irritante, à causa nempe, quae non semper unam producit Febrem, sed quae simul cum ea non rarò etiam producit Febrem, sed quae simul cum ea non rarò etiam producit varios alios morbos periculo graves: hi morbi, unà cum Febre constituentes morbum compositum, à parte rei inferunt prava illa symptomata, quae in idea *Boerhaavii* ad Febrem relata, constituebant tot periculosarum Februm species, de quibus una Febris in genere erat praedicabilis; quae praetensae Februm species, à parte rei sunt tot Febres complicatae, sive ut veterum more loquar, tot morbi compositi ex calore naturali & calore alieno; & quemadmodum ex veterum mandato Medici erat, unà cum natura manus conferere contra Morbum, sic Medicum oportet tuèri & defendere Febrem, dum omni arte oppugnat morbos Febri contrarios, ne nimirum illi aegrum vel ante criam interficiant, vel conamina Febris ita impediant, ut debita coctio non fiat, & sic aeger non sine difficultate convalescat. Omnibus igitur benè consideratis, Febris non malè logicè definiri posse videtur: *Spasmodico salutifera motus cordis & artèriarum acceleratio*; sive promeliori intelligentia describi, quod sit certa & determinata morbi species consistens in aucta, & accelerata cordis & artèriarum actione, nata à causa irritante, à quo morbo absolutè concoquitur, & expellitur materia morbifica unde dependet, si alii morbi, non rarò ei comites

tes, salubria ejus conamina non impedian, aut inter turbent.

CAPUT SECUNDUM.

Phoenomena essentialia Febris.

Phoenomena essentialia Febris, quae sunt hujus morbi dependentiae primariae essentialia & inseparabiles, sunt nimirum augmentum celeritatis, roboris, & amplitudinis pulsus, circulationis acceleratio, calor, rarefactio, humorum aucta agitatio, & actio caloris intrinseca in particulas integrantes molecularum humorum.

Haec phoenomena ex Febre essentialiter & necessario promanare, ex notâ Febris essentiâ liquidò constat, nam Febris, in cordis & arteriarum motûs acceleratione consistens, debet in primis absolutè accelerare pulsum, & ipsam circulationem sanguinis; sed nec potest actio arteriarum magis accelerari quin causa motrix ejusdem actionis magis etiam excitetur, impensiorique vehementiâ agat in texturam organicam eorundem vasorum, unde augmentum roboris pulsus à Febre absolutè etiam inseparabile est. Calorem autem esse dependentiam, & effectum necessarium auctae & acceleratae actionis cordis & arteriarum, nemo umquam negavit: hinc rarefactio, sequela necessaria caloris, & pulsus amplitudo ex rarefactione nata, non possunt etiam non esse à Febre inseparabiles: quoad humorum agitationem, & intrinsecam caloris actionem, haec sunt Febris phoenomena maximè praecipua, illa existens sequela necessaria auctae celeritatis & roboris actionis arteriarum esse nequit, quin ex eo humorum & heterogenei febrilis molecularae, plurimum alterari, & immutari debeant;

quo spatio, calor inde productus, utpote de se activus penetrat, agitque in particulas integrantes earundem molecularum, quo coctio tandem peragitur: ita ut sint, haec ipsa duo phaenomena, quae tamquam potissima naturae medicatricis instrumenta considerari debeant.

CAPUT TERTIUM.

Symptomata Febris.

Febbris symptomata, sunt ea Febris phaenomena, quae sese sensibilibiter manifestant, hinc sunt ejusdem morbi pathognomica & essentialia signa, suntque noxae nimirum: augmentum celeritatis, roboris, & amplitudinis pulsus, augmentum caloris, respirationis aucta celeritas, & sensus dolorificus lassitudinis.

Omnia & singula haec symptomata semper & inseparabiliter Febrem concomitantur; licet in Febris complicatis omnia haec symptomata non semper manifestè appareant: ratio est, quod in Febris complicatis mechanismus Febris ab aliis morbis saepe ita impediatur, ut Febris vix sua symptomata manifestare queat; hinc factum est, ut Medici, qui in Febris complicatis Febrem, ab aliis morbis non distinxerint, aliorum morborum symptomata, dictis in Febris magis manifesta, pro symptomatibus Febris agnoverint: ex quo ansa data est quarundam objectionum, contra symptomatum Febris essentialitatem & realem existentiam mox Occurrentium, quae tamen à rei gnaris non erunt solutu valde difficiles, uti mox ex sequentibus palàm fiet.

§. II. *Pulsus aucta celeritas.*

Omnes omnium gentium Medici pulsus auctam cele-

celeritatem pro vero symptomate & signo pathognomonico Febris ferè tenuerunt, & revera hujus signi praesentiâ potissimum edocemur, Febrem adesse: hic autem benè notari meretur: ut aucta pulsus celeritas Febrem significare valeat, opus esse, ut haec producta sit a morbo, sive laesione satis gravi, & durabili, quae Febris nominari mereatur; aliàs pro symptomate Febris nequaquam haberi potest: sic pulsus ab exercitio acceleratus, non est symptoma Febris, sed exercitii: idem etiam de respirationis celeritate, aucto calore, ac aliis Febris symptomatibus intelligendum est.

Sed ecce prima objectio: in Febribus malignis, inquiunt, ubi non laevis aegritudo est, pulsus nonnumquam est naturali similis; imo saepenumero magis tardus, quam in statu naturali: ergo celeritas pulsus non est signum pathognomonicum Febris. Respondeo primò oppidò rarum esse, pulsus in morbis malignis non esse acceleratum; ubi autem id nonnumquam obtineat, Febrem adesse positivè negandum est: implicat enim motum arteriarum non acceleratum esse, & adesse Febrem quae in celeriori motu arteriarum consistit, sed nemini mirum estò, hic tales objectiones occurrere; cum enim Medici Febrem ab aliis morbis numquam benè distinxerint, comprehenderunt sub nomine Febris malignae aliquos morbos malignos, qui à parte rei tales sine Febre existunt, & sic factum est, ut in eorum ideâ aliquae Febres malignae sine pulsus celeritate reperiuntur sint.

S. III. Augmentum roboris pulsus.

Contra augmentum roboris pulsus haec obijciunt: saepe numero, inquiunt, in primis in subiectis, V.

sectione vel aliunde debilitatis: arteriarum actionis celeritas plurimum aucta est, ubi robur ejusdem actionis est imminutum: ergo pulsus robustus non est symptoma Febris inseparabile. Respondeo hoc argumentum nullius esse momenti, nam si in subiecto debili febri- citante, ob debilitatem à V. sectione vel aliunde contractam, pulsus positivè robustus non sit, est tamen robustus respectivè ad subiectum, sive robustior stante Febre, quam si Febris abesset, & hinc etiam est, quod tam in subiecto debili, Febris numquam grandescit, quin ad eundem grandescat robur actionis arteriarum. unde apparet, praedictam objectionem nullam esse.

Sed accidit, inquiunt, ut etiam, ubi Febris auge- scit, pulsus debiliior evadat; ergo pulsus robustus saltem tum esse cessat Febris symptoma. Hoc argu- mentum bene concluderet, si in casu posito ipsa de- bilitas foret una dependentia Febris, prout hic vide- tur supponi, nam non potest Febris eodem spatio pulsum invigorare, & debilitare: cum autem debili- tas ad Febrem non pertineat, sed sit symptoma unius morbi Febrì oppositi, mirum non est, quod à morbo hujusmodi, actio arteriarum magis debilitetur, quam ut eam actionem Febris possit invigorare, quò fit, ut loco roboris, sola pulsus debilitas sese manifestet, quàmvis tamen ideò robur pulsus à Fe- bre, non minus existat: nam si in casu posito Fe- bris abfuisset, debilitas multò fuisset impensior, sic ut Febrem sua symptomata semper & inseparabiliter concomitentur, conformiter ad diversos aegri status, & gradus complicationum,

§. IV. *Calor.*

Nullus dubitat, quin calor sit phaenomen, & symptoma Febris; sed hujus symptomatis varie-

varietas dubium peperit utrum revera sit Febris phaenomen, & symptoma essentiale & inseparabile: etenim praeter difficultates jam excussas, quae etiam de aucto calore moveri possunt, aliae sunt, quae relativè ad idem symptoma non videntur minores: ecce quid obijciant: Calor, inquiunt, non omni spatio Febri comes est: Febris siquidem ferè cum frigore incipit, ergo non modò existere potest absq. aucto calore, sed cum reali caloris privatione. Hoc argumentum utut primà facie valde nervosum, mox omnes vires perdit, dum in Febre consideramus duos morbi status sibi oppositos: igitur tamdiu quàm spasmus, qui ponit frigus, dominatur Febri; hujus mechanismus adeò impeditus est, ut ipsa arteriarum actio, quamvis accelerata: multò debilior sit, quam in statu naturali; hinc nec mirum, si calor à parte rei sit imminutus. Quod autem spectat actionis arteriarum auctum celeritatem, quae stante frigore sese manifestat, & ponere deberet augmentum caloris, quo spatio calor re ipsà imminutus est; non est difficile hanc apparentem contradictionem sibi conciliare, ad id namque attendere sufficit, diminutionem caloris longè impensiores fore, si simul arteriarum actio non esset accelerata; ut adeò vel etiam tempore frigoris, augmentum caloris augmento celeritatis pulsus semper corresponderet; quia diminutio caloris, nata ex ejusdem actionis debilitate, superans augmentum caloris natum ex actionis arteriarum celeritate, facit quidem, ut calor sese minus existat, quoniam dicta actionis celeritas deficeret, protinùs etiam deficeret calor inde profectus; sic ut calor dum vel sese manifestare nequit, numquam non sit verum & essentiale Febres symptoma.

Sed calor inquiunt, non semper respondet Fe-

bris magnitudini; potest siquidem esse parum considerabilis in Febre valde intensâ, & vice-versa. Massa sanguinea, supponas, in nonnullis vel à naturâ vel aliunde magis aquosa, acquirendo calori minus apta est, ac massa sanguinea magis densa & inflammabilis. Praeterea arteriarum actio, tantò debilior est, quantò sanguis est magis aquosus: ergo quàm vehemens Febris existat, non modò ex parte sanguinis, verum etiam ex parte actionis arteriarum, numquam non subsistit dispositio calori multum opposita.

Respondeo in primis hoc argumentum supponere omninò impossibilia, & absurda, supponit enim Febrem aliquando fortem, & simul actionem arteriarum esse debilitatam, quod absolute repugnat; quia notorium est, totum robur mechanismi corporis à robore actionis arteriarum dependere, & utut non diffitear, Febrem à parte rei calorem ponere intensiorem in homine sanguine denso & inflammabili praedito, quàm in eo, in quo sanguis magis aquosus est, quod nemo umquam, quod sciam, negavit; cave ne inde inferas, calorem in omni subiecto, non esse Febri proportionatum, quia calor fortior, aut demissior manet Febri proportionatus, si excessus caloris amplitudini Febris correspondeat: id contingit tam in subiecto, in quo sanguis magis aquosus est, quàm in eo in quo magis est inflammabilis, quia si Febris, tam in uno, quàm in altero subiecto increseat, experimur ad eundem gradum increcere calorem: sunt igitur in Febre ejusque phaenominibus, pro subiectis, & circumstantiis, admittendae certae varietates, quae tamen non mutant, nec Febris, nec ejus phaenomenum naturam; cum perpetuò inter haec ea maneat proportio, quae essentialiter requiritur,

mi-

nimirum juxta dictas varietates, & statum mechanis-
mi, Febris essentiam constituentis.

Sed independenter, inquiunt, ab his circumstan-
tiis, calor nonnumquam valde sensibilis est, & mo-
lestus, ubi aeger vix febricitet, quin, aeger à Febre
omninò immunis, saepè sentit calorem excessivum;
ergo calor non est symptoma sincerè ostendens am-
plitudinem Febris. Solutio hujus argumenti non
est difficilis, si calor verus, & physicus ritè distingu-
atur à calore non physico, sive ab illo calore qui
à parte rei calor non est, sed sensus caloris: dum
enim contendimus calorem esse symptoma Febris, id
de calore vero, physico, sive de igne motu caloris
animato intellectum volumus, non autem de sensu
caloris, qui non à Febre, sed ab exoticâ quâdam
acrimoniâ partes sensibiles aegrè feriente, ortum
ducit: sic ut non mirari subeat, si aliqui, qui vix
febricitent, aut à Febre omnino immunes sint, ab
hujusmodi calore nonnumquam devexentur.

Quamvis illud non negandum sit, quod in febribus
aegris tamlibet calorem sentiant, non tamen
non bene indicium esse, quod febris sit, non

§. V. *Pulsus amplitudo.*

Quoad pulsus amplitudinem, contra hoc sympto-
ma etiam objiciunt, quod nimirum pulsus stante
Febre saepè adeò restrictus sit, & ejus volumen ad-
eò imminutum, ut exilitatem, & contractionem ne-
dum amplitudinem prae se ferat: sed haec objectio,
utpote aliis jam expositis omninò similis, eisdem et-
iam solvitur argumentis; nam hic iterum cum Fe-
bre confunditur una affectio Febri adeò contraria,
ut haec sua symptomata manifesta reddere nequeat,
esset tamen pulsus etiamnum multò magis restrictus,
si in casu posito Febris abesset; ex quo iterum li-
quet, pulsus amplitudinem, quamvis haec non ap-
pareat, semper à Febre produci, & esse verum ejus

symptoma, imo unum symptoma maximâ attentione dignum: est enim ex vario statu hujus symptomatici, quod Medicus de facilitate, aut difficultate executionis mechanismi Febris potissimum debeat judicare.

§. VI. *Respirationis celeritas.*

Respirationis celeritas est unum ex symptomatibus Febris, quia est dependentia necessaria auctae celeritatis circulationis sanguinis, nam sanguis non potest per omnes corporis partes celerius circumduci, quin pari celeritate rapiatur per pulmones, quod ut fiat, necesse est, ut febricitantes respirent celerius, adeoque debet respirationis celeritas absolute esse à Febre inseparabilis.

§. VII. *Lassitudo.*

Quamvis lassitudo sit phaenomenon non nisi ipsis aegris sensibile, sic ut Medico de praeciso ejus statu non benè judicare liceat, tamen certum est, febricitantes de lassitudine satis conqueri, ut haec pro symptomate Febris haberi possit. Igitur lassitudo febrilis maximè ex eo videtur pendere, quod spiritus animales, ad organa circulationis pro accelerando eorum motu magis determinati, minus ferantur ad musculos, qui motibus voluntariis dicati sunt; unde minus expeditâ musculorum actione, homo derepentè totus lassus, & languidus evadit, & de poenibili lassitudine conqueritur.

CAPUT QUARTUM.

Affectiones symptomaticae Febris.

Affectiones symptomaticae Febris, sunt illae affectiones, quae quidem instar symptomatum à Febre producuntur, sed non semper & necessario: imo potest Febris absque illis completè existere; sic ut eaedem affectiones considerari debeant, ut affectiones Febri accidentales, dependentes à peculiari temperamento, sive dispositione naturali febricitantium. Dicimus à dispositione naturali, ut excludamus omnem affectionem symptomaticam, quae in febricitantibus à dispositione morbosa ortum ducens, utpote à Febre aliena, pro affectione symptomatica Febris haberi nequit, hae affectiones symptomaticae Febris sunt nimirum: sitis, siccitas, delir, & delirium de quibus singulatim nunc dicemus.

§. II. *Sitis Febrilis.*

Sitis numquam non pro Febris affectione symptomatica, quin à nonnullis pro vero Febris symptomate habita fuit; oriri quippe videbatur à calore, qui annuentibus omnium suffragiis, est Febris phaenomen & symptoma essentiale: calor namque Febrilis, in eorum idea, adeò excessivus erat, ut ex siccitate oris, oesophagi, & ventriculi inde orta, febricitantes ad humectandas has partes avidè potiones appeterent: quid! idem calor, ut nunc saepius diximus, sub eorum conceptu adeò excessivus erat, ut inde in partes solidas ariditatem, immanè quantum periculosam induci certò crederent. Sed cum praetensus calor adeò excessivus, ut nunc abundè probavimus,

vimus, non à Febre, sed aliunde ortum habeat, liquet sitim Febrilem ex inde derivari non posse.

Sitis in genere fere à tribus oritur causis à defectu nimirum filtrationis liquidi, quo partes, quarum siccitas sensationem sitis causat, humectari debent, vel ab acrimoniâ quadam aptâ in eisdem partibus excitare eandem sensationem, vel denique à profusis sudoribus, aliisque excretionibus immoderatis, quibus sanguinis vehiculum usque adeò deperditur, ut deficiat humidum dictis partibus irrigandis interveniens. Ex unâ vel alterâ harum causarum sitis Febrilis etiam nascitur: in primis observamus in biliosis filtrationes humorum, quorum beneficio os, oesophagus & ventriculus irrigantur, durante Febre quadantenus impeditas esse: ad quod sanè humor biliosus à Febre acrior redditus, non parum contribuit. Verùm sitis hujusmodi Febrilis, quae valde molesta esse nequit, longè aliena est, & facile distinguitur, à siti illâ inexplebili, quae non a Febre, sed à violentâ partium crispaturâ, arte quantociùs removendâ, dependet: praeterea, ut febris sitim producat, requiritur, ut jam diximus, certa dispositio naturalis, dependens à constitutione sive temperamento febricitantis; haec major est in biliosis, & sanguineis, quàm in melancholicis, & pituitosis: ita ut iterum haud difficulter colligi possit, qualis, & in quibus subjectis sitis ad febrem referri debeat.

§. III. *Siccitas febrilis.*

Siccitas ad certum gradum ex febre etiam esse potest: hanc affectionem febris in certis subjectis ponit, quatenus nimirum quodammodo impedit filtratione, illorum humorum, quibus partes solidae nostri corporis continuò irrorari, & humectari debent: est

est enim ex siccitate eo modo productâ, quod praecedenti paragrapho sitim febrilem derivaverimus, & quemadmodum sitis febrilis, facile tolerabilis haud difficile distinguitur à siti illa molestâ, & intolerabili, quae ab aliâ causâ dependet; sic siccitas à febre, quae non nisi levis est, & sine periculo, multum etiam differt, à siccitate & ariditate periculosa, quae aliunde ortum ducit, & cui quantocius omni arte occurrendum est.

§. IV. *Dolor Febrilis.*

Dolor in nonnullis, potissimum, qui sunt calidi temperamenti, potest esse, & non raro etiam est una affectio purè Febrilis; sanguis siquidem calore febrili rarefactus, in cerebri vel aliarum partium membranis, inducere potis est unam tensionem, quae à nulla alia causa dependet: sed dolor huiusmodi non potest esse valdè intensus, quia calor moderatus, qualis calor febrilis, non aptus est inducere, nisi unam expansionem & rarefactionem moderatam, quae numquam intensè dolorifica est, unde liquet, vehementem & excessivum dolorem de quo toties conqueruntur febricitantes, non esse dolorem febrilem, sed à parte rei dependere à causa, quae partes nervosas immanè quantum laceffit, distrahit, atque convellit: unde vehementem dolorem à febre alienum, à leviori dolore febrili interstinguere non admodum difficile est.

§. V. *Delirium febrile.*

Quamvis delirium à febre non frequenter producat, ac proinde rarò sit symptomata febris affectio: cum tamen nonnulli ad delirium ita proclives sint,

sint, ut vix umquam absque leni delirio febre corripiantur, videtur motus spirituum animalium excitatus, ab arteriarum motûs activitate nostras ideas quodammodo turbare, sicque lene delirium inducere posse, quâ vero ratione id fiat, non ita liquet: etenim in delirio ideae ordinariae magna ex parte sunt interceptae, ac ideae peregrinae eo spatio animam occupant, est quippe per absentiam illarum idearum, & praesentiam aliarum, quibus aeger contra usum rationis occupatus est, quod aegrum delirare novimus, sed sola major spirituum agitatio quidem apta est, ut det nostris ideis activitatem majorem, non autem ut intercipiat ideas jam impressas: ad hoc argumentum dico, quamvis ab aucta spirituum agitatione ideae nostrae non intercipientur, equidem conceptibile esse, eandem agitationem spirituum impertiri posse impressis nostris ideis talem activitatem, & animam afficere sensationibus, tam rapidè & tumultuosè representatis, ut inde validum ratiocinium formari nequeat, sicque hujusmodi delirium, quod non nisi in rapiditate idearum, & in ratiociniis irregularibus & praecipitatis consistit, esse omnino distinctum, à delirio spasmodico graviori, quod ab idearum interceptione dependet: sed estò quod hujusmodi delirii species oppidò rara sit, imò quod ad perturbandam prorsus rationem numquam existat; experientiâ compertum est, homines ad delirium valdè proclives, tempore febris vix umquam delirare, quin simul sint soporosi, & reverà hujusmodi delirium, non multùm differre videtur à simplici insomnio cum garrulitate: verosimile est, sanguinem calore Febrili rarefactum in certis subjectis hujusmodi insomnium, & delirium inducere posse: quod, cum non sit durabile, & febre remittente ut plurimum etiam cesset, haud difficile

mit-

distinguitur à delirio durabili, spasmodico & periculoso, quod à febre prorsus alienum est.

CAPUT QUINTUM.

Caussae Febris.

Inter Febris causas prima occurrit *causa formalis*, hanc in una cordis & arteriarum aucta, & accelerata actione consistere, capite primo luculenter ostendimus, ubi de naturâ Febris differentes, refutavimus quidquid de calore, fermentatione, resistantiâ ad capillaria, veteres & moderni Medici commentati sunt. Quod autem ad febris *causam materialem* spectat, indubium est, labentibus causis jam memoratis, amplius etiam stare non posse, quidquid de humore calorifico, acido fermentativo, ac impermeabili spisso statutum, & creditum est. Igitur *materialis Febris causa*, ut eodem loco etiam vidimus, consistit in uno acri heterogenio, quod irritando ponit Febris causam, formalem cordis nempe & arteriarum motus spasmodicam accelerationem: intima hujus heterogenei natura, & irritandi ratio hactenus nemini innotuit, qui eorumque pertingere annisi sunt, & suis omnes seducti conjecturis, oleum & operam perdidere: sic, ut labor irritus fuerit, singularem heterogenei Febrilis acrimoniam, singulari & specifico remedio corrigere velle. Id enim heterogenei, ubi per humores ultro citroque vagatur, subigere, concoquere, & eliminare, non arti, sed uni Febri datum est. Quod itaque Medico hic potissimum rescire incumbit, non est, quod scrutetur in intimam hujus heterogenei indo-

indolem, sed quod super omnia notatum habeat, id quod Medici ferè supergressi sunt, nimirum, quod illud heterogeneous non semper unam producat Febrē, verū quod saepenumero unā cum Febre etiam producat varios alios morbos, qui simul constituunt unum morbum compositum, & quod medela ac solutio hujus morbi, non ab arte, sed ab una Febre, qui soli coctionis facultas concessa, expectanda sit. Medici, qui scitu adeo opportuna tam negligenter transierunt, statuentes nihil morbo si praeter Febrē ex heterogeneo Febrili promanare, & quasvis laesiones unā cum febre ex eodem heterogeneo profectas, febrī tribuentes, in varios ac pessimos errores prolapsi sunt. Resistētia ad capillaria, sanguinis densitas, ad capillarium spasmus, sunt commenta ad decumanum aegrotantium damnum excogitata, ad stabiliendam unam febris naturam adeo perniciosam: sed utut aliquando, quod humanum est, à vero tramite deviat, mirandum planè, tot Viros incomparabiles, in re tam obvia usque adeo hallucinatos fuisse. Numquid manifestò liquet, quod febris, quae, quae celeri pulsu monstrante in acceleratione motus cordis & arteriarum consistit, ab uno possit excitari acie heterogeneo? Quod si ita sit. an quid obest, quominus idem heterogeneum, maligniori stimulo infensum, ponat praeter febrē in iisdem partibus unam constrictionem violentam, sive spasmus? Sed numquid duo effectus, quāmvīs ex eadem causa producti, sunt duae laesiones, sive morbi omnino distincti, quorum singulus sua propria habet symptomata; Porro an idem heterogeneum, sed qualitate colliquativa infensum, non aliquando humores dissolvit, ac plus justo attenuat? Quo ergo fundamento humorum plenaria dissolutio Febrī tributa est? Haec cum sint absolu-
tè

tè notoria, quis capit, quomodo factum sit, ut tot Medici, pulsus tensores, motus, convulsivos, diarrhoeas, sudores colliquativos, aliaque varia dira symptomata feбри appropriaverint: missis igitur his erroribus, iterum atque iterum asserimus, heterogeneum Febrile non semper unam producere Febrem sed pro qualitate colliquativa, aut gradu acrimoniae saepe numero etiam inferre spasmos, ac dissolutiones humorum, plus minus infensas, hasque laesiones, si ve morbos unà cum Febre efficere unum morbum ex Febre & his morbis compositum; idemque heterogeneum totius morbi causam morbificam nulla arte accessibilem, ab una febre vinci, domari & foras expelli debere. Quod & numquam fallit, si morbi Feбри focii, salubria ejus conamina non nimium impediverint.

Ex quibus animadversis, manifestò liquet, in febribus acutis non eo dirigendum esse curationis scopum, ut heterogeneum Febrile arte inaccessiblei Medicus singulari ac specificâ medicinâ adoriatur, aut Febrem, in quâ unâ aegri salus, remedio refrigerante, anodino, diacodiato extenuet, aut imminuat, sed ut omni curâ morbos feбри comites, ejusque salutiferum mechanismum impediētes, abigat, atque removeat. Quo facto, natura à morbo vindicata non potest aegrum non salvum facere: quo autem id ritè fiat, multum juvat, si Medicus scrutando per effectus morborum febrem impediētium indolem detegere noverit, nam natura ipsiusmet heterogenei ex eo quodammodo Medico notificatur, sic ex diarrhoea copiosa putrida, heterogeneo putrido colliquativo cognito, dissolutioni putridae facilius occurritur. Ad curandas febres acutas complicatas, multum etiam facit, si & earum *causae occasionales* detegi possint, eas siquidem vel evitando, vel in sua scaturigi-

ne adoriendo, multi morbi possunt praeveniri, de quibus causis agere non est hujus loci: hic enim, ubi una febris simplex, sive non complicata in scenam prodit, cujus salubri mechanismo, causa unde morbus est, integrè destruitur, non est, quod de *causa occasionali* hujus morbi; adeo sumus solliciti.

CAPUT SEXTUM.

Effectus Febris.

Febbris effectus, qui nimirum aliquam attentionem merentur, sunt humorum aucta agitatio, calor, rarefactio, celerior coctio, major ad putredinem dispositio excrementorum copiosior, & citior generatio, humorum deperditio, debilitas, praeternaturalium humorum productio, materiae morbificae coctio, & crisis: hi effectus pro maxima parte salutare sunt, & Febrem morbum salutiferum faciunt, pro ut ex sequentibus mox luculenter apparebit.

§. II. *Humorum aucta agitatio, calor, rarefactio.*

Quod inprimis humorum aucta agitatio & calor sint duo effectus primarii, & phaenomena essentialia Febris, quae licet atro notata calculo, à parte rei maximè salutifera sunt, & potissima naturae medicatricis instrumenta, nunc tam saepè, & tam claris argumentis probatum est, ut opus non sit, idem hîc iterum repetere: quoad rarefactionem, quam sequelam necessariam caloris, & essentialia Febris phaenomen etiam diximus, certum est, quod hoc phaenomen, quatenus vasa amplificat, & circulum sanguinis liberiores reddit, ad salutiferum Febris mechanis- mum maximè etiam contribuat. Hîc tamen potest quaedam

quaedam moveri difficultas, dicet aliquis: stante Febre vasa ex rarefactione immanè quantum expansa sunt; sed talis insignis rarefactio ex Febre non modò arguit calorem febrilem valdè intensum, verum etiam demonstrat rarefactionem esse debère febris phaenomen admodum periculosum. Respondeo rarefactionem, quae in nostris humoribus obtinet, duplicem censendam esse, nimirum rarefactionem veram, propriè dictam, quae gradationem caloris aequaliter sequitur, & rarefactionem impropriè dictam, quae eandem gradationem non sequitur aequaliter; etenim multum variat in liquidis rarefactio, pro diversitate liquidorum, rarefactio aquae v. g., satis regulariter sequitur gradationem caloris: rarefactio autem lactis, non sequitur gradationem caloris, nisi ad certum gradum; ubi autem ad altiore gradum pervenerit, illicò excessivè inflatur, & intumescit: verum haec inflatio & subita intumescencia non est confundenda, cum vera & propriè dicta rarefactione, orta à solo calore: haec adeò fortis est, ut quamvis penè superet resistantiam, ubi e contrà illa, utpote nata ex virtute expansivâ aëris, qui calore ex moleculis humorum expellitur, valdè compressibilis est, prout videmus, quod ad comprimendam lactis subitam inflationem, operculum vasis abundè sufficiat.

Rarefactio itaque, quae in febricitantibus adeò considerabilis apparet, etiam vera rarefactio non est, sed ex genere illarum, quae gradationem caloris non sequuntur, hinc haud mirum, si ex miti & moderato calore Febrili vasorum expansio adeò insignis fiat: quae utpote etiam valde compressibilis, tantum abest, ut sanguinis progressum impediat, ut e contrà eum magis faciliat; hinc etiam est, quod pulsus magnus & expansus, annuentibus omnium Medicorum suffragiis, semper bonus & laudabilis habitus fuerit: ex

quo etiam manifestò liquet, quod Medici ex spectabili rarefactione Febrili sese gratis semper inquietaverint, nam circuli difficultates, vasorum rupturae, vicinorum compressiones aliaque mala, quae imaginatio Medicorum inde deduxit, numquam nisi in sola eorum idea extiterunt; & reverà si tot adeo graves laesiones ex hoc phaenomine nasci possent, quid ni accideret, quibus humorum expansio multò impensior fit, quàm in vehementissima Febre? Quid ni cursoribus? Qui saepè prae nimia vasorum intumescencia coguntur denodare sua indusia, qui tamen sani & vegeti cursus suos perficiunt.

Verùm si omnia jam memorata Febris phaenomena adeò salutifera sint, si rarefactio ad circuli libertatem, si humorum agitatio & calor ad materiae morbificae coctionem, ad crism & aegri salutem usque adeò contribuant, perpende, quid effecerint tot remedia refrigerantia, anodina, diacodiata, tot & tam saepe reiteratae V. sectiones, ad sopiendum praetensum illum adeò vehementem humorum impetum, calorem & orgasmum Febrilem: profectò saepenumero exinde factum est, ut natura de se superando morbo sufficiens, tot adeò contrariis & noxiis remediis distracta & impedita, morbo tandem cesserit, unde periit aeger, qui certò servatus fuisset, si Medicus non fuisset accersitus,

§. III. *Celerior humorum coctio.*

Cùm humorum concoctio in statu sano per cordis & arteriarum actionem peragitur, liquet, humores celerius concoqui debere, dum à Febre eadem cordis & arteriarum actio praeter naturam accelerata est, cùm autem Febris quatenus humores celerius concoquit, varios alios effectus etiam producat; non inutile erit prius investigare, in quo haec humorum

morum coctio consistat, & quomodo in nobis peragatur. Igitur humorum coctio consistit in successiva eorum elaboratione, quâ, incipiendo à primo statu cruditatis chylosae, ad ultimum coctionis excrementitiae, humores successivè formantur, mutantur, & destruuntur.

Primus itaque coctionis gradus sensibilis est formatio lactis ex chylo, id contingit, dum per actionem arteriarum chyli pinguior pars butyri naturam induit, & pars ejus mucilaginosam in caseosam mutatur, quo fit, ut lac quamvis à chylo non multum differat, jam pro humore naturali haberi possit.

Secundo coctionis gradu ex lacte alii humores formantur, inprimis ex parte butyrosa fit pinguedo, dum nimirum butyrum à caseo & aquâ lactis magis separatur, hinc pinguedo, quamvis aequè ac butyrum rancidae fermentationi pateat, non tam facile putredini obnoxia est.

Pars verò caseosa abit in humorem gelatinosum, caseus enim actione vasorum oleo suo mucoso magis privatur, ex hac privatione ejus sal fixum oleo minus obvolutum, actioni aquae magis accessibile evadit, quò fit, ut facilius in aqua dilutus, ex humore albo & opaco clarus & transparens fiat persistente fermentabilitate, non nisi ulteriori coctione deponenda.

Humor autem gelatinosus, dum ultrà concoquitur, oleum suum mucosum magis etiamnum deponit, & tunc mutatur in humorem falso serosum, qui cum nondum olei omnino exfors sit, aquâ simplici magis laxans, & lubricus est.

Dum verò ultimo coctionis gradu hic humor omne suum oleum perdit, ita ut sal ejus oleo non magis obvolutum, acre fiat, fit excrementitius, non

modò inutilis, sed & maximè noxius, nisi foras maximè per urinae vias amandari possit.

Ex pinguedine, quam ex parte butyrosa lactis jam formatam diximus, dum ulterius subigitur, generatur humor biliosus: id obtinet quam primum pinguedo oleo suo mucoso usque adeo spoliatur, ut subtilior evadat & aquae miscibilis; sal hujus humoris in oleo pingui est admodum volatile, & pars ejus terrestris maximè divisa, & impraegnata particulis acidis, huic parti tam firmè adhaerentibus, ut fermentationi acidae ineptum fiat; conservatque idem sal saporem salsum, qui tendit ad amaritiam, estque non modò valde dissolubile, sed admodum dissolvens, & maximè dispositum ad alkalescentiam; quare Bilis aëri exposita, omnium citissimè corrumpitur.

Dum hic humor biliosus ultrà concoquitur, oleum suum mucosum magis magisque deponit, unde reddito sale ejus acriori, idem humor in bilem abit excrementitiam, omnium maximè perniciosam, nisi successivè è corpore amandetur.

Sed quid ex oleo mucoso, quod per coctionem ab humoribus continuò separatur? Ex hoc oleo formari videntur humores sanguinei & lymphatici; igitur apparent hi humores eisdem characteribus ac olea mucosa Donati esse, nam haec juxtà ac illi neque calore funduntur, neque spiritu vini dissolvi queunt; praeterea lac multum hujus olei videtur in se continere, pellicula tenax in lactis, dum coquitur, superficie conspicua, & quoties coctio reiteratur reproducta, nihil aliud videtur, quàm oleum mucosum calore quidem separatum, non autem fustum. Cum autem sanguis sit humor ad putredinem valdè dispositus, oportet ut generetur ex oleo mucoso sale divite, hinc verosimiliter ex oleo mucoso partis lactis adiposae: haec enim lactis pinguior pars, sal

sal fermentationi ineptum magis retinet, quàm pars lactis caseosa, quae multò citiùs sale suo privatur, prout in caseo & butyro cuique observare licuit; si enim caseus de novo factus, nec sale conditus, asservetur, fermentatio ei derepentè accidit, acescit, & pars aquosa, quae separatur, mox secum vehit totum sal manente oleo mucoso sale vacuo: contrarium autem evenit, ubi ad idem tempus asservatur butyrum, quod evadit insigniter rancidum & acre, & pars olei mucosi elevata, & in superficie pelliculam formans, secum vehit magnam partem salis eàdem acrimoniâ sese manifestantis.

Ex oleo autem mucoso partis lactis caseosae salis minùs tenaci, videntur generari humores mucosi, qui sale privati omninò incorruptibiles sunt. Sal verò, quod ex oleo jam dicto, priusquam per coctionem in humorem mucosum abit, abscedit, ad serum falsum pertinere videtur.

Sed humores sanguinei diù etiam sub actione arteriarum stare nequeunt, quin etiam sensim & sensim sale destituantur, & tandem incorruptibiles fiant, quod cum eò ventum sit, in humores mucosos etiam transeunt, sic ut oleum mucosum, cum partis oleosae, tum caseosae lactis universam humoris mucosi substantiam constituat. Sal autem oleosum à sanguine coctione jam separatum ad bilem utpote huic analogum defertur.

Tandem humores mucosi ultimò subacti etiam ad sui destructionem tendunt, fiuntque non minus ac alii etiam inutiles, excrementitii ac noxii, nisi variâ viâ excretoriâ eliminantur.

Modo jam dicto continuò coquuntur & elaborantur humores in statu sano, ex quibus benè perceptis, non difficilè intelligitur, quomodo à Febre, mediante coctione celeriore producantur effectus,

sequentes nimirum: major humorum ad alkalescentiam inclinatio, copiosior excrementorum generatio, humorum deperditio, debilitas, & quorundam humorum praeternaturalium productio, de quibus nunc agemus.

§. IV. *Major humorum ad alkalescentiam inclinatio.*

Inprimis si humores, ut jam vidimus, quò magis elaborantur, eò magis ad *alkali volatile* sive putredinem tendant, clarum est, coctionem febrilem, quae celerius peragitur, humores nostros celerius & magis ad putredinem disponere debere: concipe hinc, cur cadaver hominis violentâ Febre extincti, tam citò putrescat; sed numquid ex eo Febris est morbus plenus periculo? Nequaquam, nam febris, licet coctione celeriori humores ad putredinem magis disponat, tantùm abest, ut eorum particulas salinas & sulphureas eò volatilifare possit, ut illi à parte rei putridi ac noxii fiant, quia, antequam eousque pervenerint, abeunt in excrementa & amandantur foras.

§. V. *Copiosior excrementorum generatio.*

Certum est, quod, quò citius humores coctionis gradus pertranseant, eò citius ad ultimum perveniant, & in excrementa fatiscant, unde necessum est, ut homine febricitante, eodem temporis intervallo excrementa multò copiosius producantur. At Febris nullum excrementum tam copiosè producit, quàm *bilem*, hinc nec mirum, si urina in febricitantibus mox tam tincta, rubra & vivida est: ratio est, quod à Febre quodammodo colliquetur & in massam humorum re-

for-

forbeatur pinguedo, quae, ut notavimus, in bilem abit: & quamvis bilis, prout etiam vidimus, sit excrementum omnium maximè perniciosum, non est, quod Medicum ideo à Febre deterreat; cum tam bilis, quam alia excrementa continuò è corpore eliminantur, si aeger nimirum sufficienter biberit, & colatoria spasma obstructa non sint.

§. VI. *Humorum deperditio, debilitas.*

Humorum deperditionem, & virium inde natam prostrationem, duos esse effectus ex celeriori coctione febrili necessario promanantes, nemo umquam inficiabitur; nam si coctio celerior faciat, ut aeger plus consumat humoris, quàm ventriculus digestioni minus aptus facere valeat, sequela est necessaria, humores exinde insignem jacturam pati debere, unde aeger debilitetur necessum est; nec hic aliquis cavillando dicat pinguedinem supplendo alimenti defectui in humores resorberi, cum ea resorpta pinguedo, ut jam vidimus, mox convertatur in bilem, in excrementum derepentè abituram: quare eo non obstante, aegros post Febrem semper pallidos & debiles observamus.

Fatemur hos effectus primâ facie apparere periculo insignes, cum tamen experientiâ nondum constat, febres ex vehementiâ aut pervicacia vires vitae usque adeò deicere, ut coctioni impares fiant, affirmare licet, hos effectus non esse adeò periculosos, quàm quidem aliqui crediderunt.

§. VII. *Praeternaturalium humorum productio.*

Praeternaturalium humorum productio est effectus

ctus coctionis febrilis, qui non nisi à posteriori innotescit; experimur in febribus, quae nimirum per aliquod tempus aegros tenuerunt, sanguini supernè inhaerere pellem albam & duram, quam rarò videre contingit in statu sano. Indubium est, humores, qui hanc crustam constituunt, non produci, prout aliqui sustinuerunt, à Febris causa, sive ab acri heterogeneo, quod Febrem producit, nam si exinde ortum haberent, non apparet, quare hoc heterogeneum, quod à primo morbi die sanguinem, afficit, hos effectus etiam à primo morbi die non poneret: praeterea observamus, quod dicti humores producantur à febribus, quae ab heterogeneo non excitantur, nimirum à febribus purè symptomaticis, quae non ab heterogeneo, sed a laesione locali ut symptoma ortum habent: unde liquet, praeternaturales hos humores non à Febris causa, sed ab ipsa febre produci.

Febris hos humores facere videtur ex humoribus albumineis, & verosimiliter ex sanguine, quia lymphæ non videtur sat concrescibilis, ut in crustam adeò duram abeat: praeterea in sanguine febricitantium indies etiam videmus, quod quò frustra crassior sit, eò pars sanguinis rubicunda obscurior, & nigricantior appareat; evidens proba, quod in particulis rubris insignis mutatio acciderit; immo sunt, qui postquam hujusmodi sanguinem microscopio examinarunt, nobis asserunt, globulos sphaericos maximè deformatos esse, quin varios formam sphaericam in totum amisisse, sic ut non sit à fide aliènum, quod iidem humores à parte rei non sint, nisi ipsa sanguis cujus particulae coctione febrili adeò divisae sunt, & destructae, ut nec amplius sphaericae, nec rubrae existant: sed adeò leves, subtilesque factae, ut instar olei maximè fluidi sanguini supernatent. Quod autem

autem illi humores non generentur à coctione naturali, haec videtur ratio, quod sanguis in stata naturali, ubi coctio modeste, & tranquille procedit, non nisi sensim & sensim orbetur suo sale, sicque mutetur in humorem mucosum perfecte elaboratum, minus concrecibilem: per coctionem autem febrilem, quae celerius tumultuosiusque peragitur, non adeo praeproperè omnis pars salina à sanguine abscedit; unde exurgit humor inter sanguinem & humorem mucosum medius, qui cum sale praegnans sit, magis ad sanguinis quam humoris mucosi naturam accedit; imò qui non videtur esse nisi unus verus sanguis, coctione febrili ita elaboratus, ut jam magis subtilis, tenuisque factus sit; quamvis magis concrecibilis, prout in pelvi videre est.

Hi praeternaturales humores tales, quales, jam à coctione febrili productos vidimus, dum ultra à Febre concoquuntur, ultimum coctionis gradum acquirunt, & ut alii humores, mutantur in excrementa; & haec excrementa vocamus purulenta: id ipsis accidit, dum per actionem arteriarum aquae, quae iis pro vehiculo inservit, ita uniuntur, ut colatoria permeare & foras elabi queant, quod cum sine salis separatione accidere soleat, est, quod humores purulenti putredini obnoxii sint: quod autem illi humores, ut humores sanguinei, priusquam excretioni apti fiant, non mutantur in humores mucosos, id coctionis celeritati iterum tribuendum censemus: diximus enim partem salinam ab oleo mucoso partis adiposae lactis, ex quo sanguis, non nisi difficulter & cum tempore separari, quod cum à praecipitanti & celeriori coctione febrili fieri nequeat, est cur ex hujusmodi coctione proveniant quidam humores, quos coctio naturalis producere nequit.

Humores purulenti utut praeternaturales, & excrementitii, boni tamen maximè salutare, imo ad coctionem & crisin soli apti & maximè necessarii sunt; etenim cum heterogeneous febrile saepe consistat in acrimonia adeò exoticà, quae nec à Febre subigi, nec per vias excretorias evacuari possit, prudentis naturae provisione factum est, ut à Febri producatetur humor quodammodo pinguis, qui hanc materiam acrem involvendo, ac in se recipiendo excretioni aptam reddat, & quod revera *purulentum* materiam morificam in se contineat, patet ex inoculatione variolarum pure factâ, ubi ex uno corpore in aliud morbus implantatur: praeterea si attendimus, quod Febres, quae per notabile tempus inhaerent, raro in salutem abeant, absque eo, quod materia purulenta abscessu, sputis, urinis aut dejectionibus purulentis abundè evacuetur, satis liquet, purulentum huic salutari usui destinatum esse.

Sed si frustra phlogistica consistat in humoribus, quos Febris producit, si illi humores tam fluidi, tam subtiles sint, si per exilissima vasa capillaria tam expedite transeant, si ad finem adeò salutarem à natura destinati, ubi nunc est spissum & densum illud inflammatorium, quod crusta phlogistica in ideâ tot Medicorum produxit? Ubinam tot remedia dissolventia, saponacea, diluentia, tot & tam saepe reiteratae venae sectiones? Imo non defuere, qui ad evacuandos hos humores venae sectionem tamdiu utilem ac necessariam praetenderint, quamdiu sanguini inhaerens crusta phlogistica dispiceretur: quam sanè medendi methodum, non modo ut maximè perniciosam, sed ut ferè occisivam detestamur.

Verum

Verum hic aliquis, quasi indignatus, duris his verbis in me invehitur: numquid pellis dura, sic dicta crusta phlogistica, indispensabiliter venae sectionem indicat? Nonne tantò magis urget haec indicatio, quantò haec crusta magis dura crassa & spissa est? Huic respondeo, crustam phlogisticam utcumque duram ac crassam numquam venae sectionem indicare per se, consistit enim ut jam iteratò vidimus, in uno humore dissoluto, qui unà cum sanguine omnia vasa liberrimè permeat, ac coctione febrili mutatur in humorem purulentum coctioni & crisi dicatum, cum autem hic humor oppidò concrescibilis, ubi stagnat, facile concreseat, est, cur in Febre complicatâ cum spasmo metuendum sit, ne alicubi interceptus fatales congestiones faciat, atque in tali rerum statu ad relaxandum spasmum, & abigendam partem humoris adeò concrescibilis, venae sectio ritè instituitur, & cum bonis aegri rebus reiteratur, dum pulsus tensus, & sanguis non satis dilutus sit; mox autem ac ex venae sectione pulsus mollescat, ac sanguis sat sero dilutus dispiciatur, non amplius ex crusta phlogistica, utcumque crassa & dura, persistat indicatio pro venae sectione. Quod in praxi, utpote punctum summi momenti, à Medico probè animadvertendum est. Sed cùm hic de crusta phlogistica sermo fiat, caveat sibi Medicus, ne hanc confundat cum crusta mucosa pituitosa minus durâ, qualis in febribus catharralibus & rheumaticis ferè conspicitur; haec enim ab illa immanè quantum discrepat; crusta enim phlogistica ab expedita coctione febrili producta laudabilem coctionem significat, sed crusta mucosa generata ex humoribus mucilaginosi & gelatinosi crudis, potius cruditatem & coctionem impeditam ostendit, quin imò haec crusta, si admodum crassa sit, & rubri sanguinis pars valde imminuta, nec eò magis crusta exte-

nue.

nuetur, quò Febris ad statum magis accedat, in summo aegrum versari discrimine sciendum est. Non quod humores nimio opere glutinosi, lenti ac viscidi sint, ut Medici sibi imaginârunt, sed quod deficient humores sanguinei satis densi ad vires & coctionem requisiti; concipe hinc, cur remedia dissolventia, attenuantia, & prae caeteris venae sectio, hic tam malè cedam & cur ipsemet *Boerhaavius*, quamvis & crusta mucosa de humorum glutinosa spissitudine praeoccupatus, sollâ ductus experienciâ, venae sectionem, & remedium attenuantium usum in *peripneumonia nothâ* ut noxium damnaverit, Vide *Aphor.* 869.

§. VIII. *Coctio & crisis.*

Novissimi, sed maxime praecipui Febris effectus, sunt materiae morbificae concoctio, & expulsio sive *crisis*: quomodo autem febris ab aliis morbis non impedita, tum per se, tum actione caloris, hos salutares effectus semper, necessariò, & manifestò producat, jam tam saepè inculcatum est, ut opus non sit, crabem toties recoctam hic iterum apponere. Nonnulli tamen hic aliquas objectiones faciunt; si Febris, inquiunt, coctionem et crisin semper & manifestò producat; non capimus, cur coctio in Febribus toties adeò difficilis sit, & cur indies tot Febres sine ullâ coctionis notâ & manifestâ crisi conquiescant; nec hic responsum volumus inquiunt, id deberi perturbato vel impedito Febris mechanismo; nam, dicunt, quotidie observamus, Febres dolore, vigiliâ, delirio, aliisque diris symptomatibus stipatas producere coctiones & crises manifestas. Hic sic objicientibus respondeo, dico, & assero: quod toties quoties Febres aut difficulter, aut sine notis coctionis, aut manifestâ crisi solvantur, id numquam ob aliam causam accidere, quàm quod
Febris

Febres mechanismus ab aliis morbis turbatus, aut impeditus fit, & quamvis haud diffitear, diutim observari Febres, quae horrendis stipatae symptomatibus, absolutâ & manifestâ crisi in salutem abeant; non tamen ex eo concludere fas est, ideò has Febres plurimum impeditas ac perturbatas esse; non enim laesiones Febri comites, quò horrendiora prae se ferunt symptomata, eò magis semper Febrem impediunt: ècontrà sunt morbi, nullo insigni symptomate conspicui, qui Febri juncti vim vitae ac flammam vitalem, praecipuas coctionis actrices, insigniter debilitant, ubi alii, qui deliria, vigilias, aliaque dira symptomata accerfiunt, vires vitae ac salubrem calorem febrilem vix extenuant; unde non est conceptu difficile, cur coctiones & crises in certis Febribus, visis minùs periculosis, saepè multò difficiliùs fiant, quàm in iis, qui horrendioribus symptomatibus conspicui, pro periculosioribus habentur; & vel in promptu est hujus rei ratio; quò enim Febris cum aliis morbis complicata, promptè & expedite effectus suos sortiatur, sat est, si morbi Febri comites salubria ejus conamina non nimio perè cohibuerint; hinc etiam veteres, qui ad lucram inter morbum & naturam accuratissimè attendebant, numquam erant inquieti, horribiles utcumque motus hostis concitaret, tamdiu, quàm calor natus, sive natura medicatrix calori alieno, sive morbo, praedominaretur. Quare non obstantibus symptomatibus vel maximè horrendis, ac periculosis, pulsus validus, vires constantes, coctionis indicia in tempus apparentia, de futura naturae victoria numquam non decernebant.

Sed alii ultrà objicientes sic dicunt; licet Febris non nimis impedita morbi causam constanter concoquat,

quat, & expellat, equidem haec expulsio, quae crises nomine venit, non videtur peragi à sola Febre; nam varia symptomata spasmi, quae ut plurimum *crisim* concomitari solent, satis demonstrant, quod tam spasmus, quàm Febris, ad producendam *crisim* contribuat: ad hanc objectionem respondeo, non esse verum, nec etiam conceptibile, quod *crisis*, quae in ultimo gradu coctionis, simul & in concocti excretionem consistit, fieri possit ab una violenta fibrarum affectione, quâ motus partium plurimum impeditur, ac coercetur; hinc non esse verosimile, horrores, inquietudines, urinae suppressiones, aliasque spasmi affectiones, quae tumultum criticum concomitari solent, ad *crisim* contribuere, saltem per se, dico per se, quia non inconceptibile est, spasmum utpote naturae motibus contrarium, nonnumquam facere, ut Febris inde magis exstimulata concitet motus tantò vehementiores, quantò magis spasmus ei resistit, & sic reportet victoriam eò gloriosiore, quò acrior ante pugna extiterit. Porro unicuique etiam notum est, dari certos motus spasmodicos, quibus materia morbifica criticè eliminanda, speciali naturae directione ad certa loca ducitur: nullum est dubium, quin huiusmodi spasmus, qui vel eò peculiari nomine insignitus, *autocraticus* dicitur, ad *crisim* non parum contribuat; licet semper sit sola Febris, quae morbi causam criticè expellat.

Coctio & crisis febrilis, relativè ad materiam morbosam multifariè subigibilem, alia faeculenta, alia eruptiva, alia purulenta vocatur. *Coctio & crisis faeculenta*, respicit heterogeneum, quod brevi temporis intervallo à Febre subactum, excrementis facile uniri, & cum iis foras excerni contingit: unde Febris intra primam septimanam, per excretionem manifestas sensim depuratur.

Coctio

Coctio & crisis eruptiva sic dicitur, respectu heterogenei, quod intra primos morbi dies à natura concoctum, sub forma exanthematis cum insigni levamine ad superficiem corporis deponitur, ibidemque delatum sensim expirat, prout contingit in febribus exanthematicis benignis, Febre nimirum scarlatinâ, variolosâ, morbillosâ benignâ, & caeteris. Et licet aliqui has eruptiones malè criticas dictas asserunt, quod, ut inquiunt, non fiant ex naturae directione, sed ex acrimoniâ fortuito ad cutim depositâ, ipsi si animo expenderint, quod exanthemata vix umquam cum levamine erumpant, absque eo, quod prius morbi materia ab expeditâ Febre concocta sit, mox clarè videbunt, salubrem exanthematum eruptionem naturae medicatricis opus esse, quo nimirum morbi causa prius subacta, ac foras delata, ibidem sibi exitum parat.

Heterogenea autem difficilioris subactionis, quàm ut brevi à natura concoqui, ac subigi possint, qualia sunt, quibus nec excrementis uniri, nec cum iis evacuari dotum sit, nec ejus indolis, quae ad superficiem corporis deponantur, sed quorum acrimonia adeo exotica sit, ut quò excretioni apta fiat, humore purulento inviscari, & involvi opus habeat, *coctione & crisi purulentâ* subigi & evacuari dicuntur, ex hujusmodi heterogeneo Febres ultrà primam septimanam ferè exspatiantur, quia ad earum coctionem requiritur humor purulentus, qui ut jam notavimus, tam citò generari ac produci nequit.

Crisis purulenta omnium maxime regularis est, & ne quid sinistri, aut aegri aut famulantium culpa intercesserit, per signa coctionis in urinis conspicua, regulariter praemonstratur; etenim humor purulentus utpote excrementitius, dum à Febre productus est, cum excrementis foras expellitur; hinc aliqua

ejus pars instar nebulae urinis inhaeret, quae proximâ exacerbatione copiâ aucta, & consistentiâ gravior, & coloratior profundius in urinis suspenditur, atque haec coctionis indicia crîsim absolutam fore exacerbatione proximè subsequente haud dubiè designant; quod dum eò ventum est, Febris, quae tunc vehementissima & spasmo stipata esse solet, per excretionem manifestas simul & semel solvitur, & tum urina deponit sedimentum album, leve, & aequale.

Ad excretionem criticam omnes viae excretoriae contribuunt, sic tamen, ut in singula Febre per vias particulares copiosior fiat evacuatio. In morbis acutis omnium maximè crîses fiunt per sudores, potissimum; ut notat divus *Hippocrates a)*, si aestas humida fuerit, aut veri similis, maximè quibus cutis laxior desinentibus accessionibus madescit: pulsus autem undosus potissimum hujus evacuationis argumentum est. Si adhaec ante crîsim alvus exsiccet, parcius fluat urina, & paroxysmus criticus cum horrore ingruat, ne dubites quin sudoris multi, calidi à toto corpore difflu vium expectandum sit.

Crîsibus per expectorationem morbi pectoris maximè opportuni sunt, ut & non rarò in aliis febribus, post coctionis signa sputa alba, probata, puri aemula cum insigni levamine excreentur; sed quâ demum viâ morbi causam natura expellat, urinae sedimentum & alvi dejectio, quae solito magis à pure ferè pallescit, satis arguunt, quantitatem affatu dignam per urinas & alvum amandari: hîc tamen notandum est, in alvino excremento qualitates adeò laudabiles constanter non reperiri, nam ubi (quod non rarum est) materia depravata primis in viis retenta fuerit, haec materia unâ cum pure ex-

a) Cum aestas sit veri similis, sudores in Febribus multos expectare oportet. *Hipp. Aphor. 6. sec. 3.*

excreta facit, ut nonnumquam dejectiones valde fluidae, biliosae, fulvae ac oppidò foetidae fuerint: haec est ratio, cur veteres circa morbi finem dejectiones biliosas, cholericas bonas & salutare agnoverint *b*).

Praeter crises jam memoratas per secessionem, dantur etiam, quae fiunt per eruptionem, nempe per haemorrhagias, & purulentos abscessus: dari crises per haemorrhagias jam inde scripsit *Hippocrates c*), & indies etiam nobis eas videre contingit. Sed dicet aliquis: quomodo Febris solvi potest per excretionem humoris innoxii; nemo enim umquam dixit, sanguinem in febribus potissimum circa finem peccare & evacuari debere; huic difficultati ut occurram, dico in haemorrhagia critica non tam sanguinem; quam ejus vehiculum considerandum esse, est quippe sanguinis vehiculum materiâ morbificâ praegnans & purpureo colore tinctum, quo excreto, febres judicantur: sic ut haemorrhagia non sit salutaris, quatenus evacuatur sanguis, qui circa morbi finem vix abundat, sed quatenus morbi causa, unâ cum sanguinis vehiculo foras elabatur.

Sed, inquiunt, etiam si rubicundi sanguinis particulam parvi facimus respectu vehiculi, quo morbi causa abripitur, non capimus equidem, quomodo vehiculum unius haemorrhagiae, non nisi parvum quid respectu universae massae, secum ducat morbi materiem per humorum molem longè latèque disper-

C c c 2

fam,

b) Cholera in principio aegritudinis apparens significat dominium cholerae, et non est bona, et in fine ejus apud declinationem significat, quod mundificatur corpus, et est significatio bona. *Avicin. apud Savon. pag. 758.*

c) Septimum diem morbi agentibus aut nonnum aut decimum quartum sanguinis profluvia è naribus ut plurimum tollunt febres, . . . idem quoque facit in foemina profluvium menstruale, *Hipp. ad Dieret. l. I, conc. 158.*

sam, aut quod eo modo ex hac materia tam impensa abripiatur copia, quae ad Febres perfectè judicandas satis sit.

Respondeo in primis solutionem febrium esse unum factum, facti autem certitudinem pro praxi sufficere, nec esse, cur de modo, quod id fiat, adeò simus solliciti; ubi tamen hujus rei ratio danda foret, crediderim id non nisi peculiari naturae directioni, eliminandum heterogenium ad locum determinatum ducenti, adscribendum esse: & quamvis revera hujusmodi directio longè nostrum superet conceptum; absit tamen, ut de rei realitate maximè in haemorrhagia critica dubitetur, cùm manifestum sit, spasmi *autocratici* sive dirigentis symptomata hanc haemorrhagiam numquam non praecedere, ac concomitari; adhaec notari quoque meretur, non opus esse ad crisin decisivam, ut tota materia morbifica simul & semel evacuetur; quò enim febris haemorrhagiâ criticâ solvatur, satis est, si ex hac materia certa quantitas haemorrhagia abripiatur, relicto reliquo, per alia colatoria postea sensim & sensim eliminando: imo à vero non absimile est, excretiones per vias ordinarias, perfectae humorum depurationi, quàm ipsammet haemorrhagiam magis contribuere.

Febres sanguinis profluvio maximè opportuna, sunt Febres acutae, sive quae primis exacerbationibus judicantur, tempore maximè veris & aestatis, in junioribus, temperamenti sanguinei: caeterum haemorrhagias praesagiunt pulsus magnus, ardor, maximè circa praecordia, alvus pigra, urinae prius concoctae improvise tenuitas; ubi verò unà cùm indiciis jam memoratis caput cum faciei & oculorum rubore doleat, si aeger sine maestitia lacrymas fundat, nares pruriant, praecordia sine dolore cum difficili spiritu intendantur, rigore praecedente, sanguinis
per

per superiora eruptio fiet: ubi autem à signis, quibus generatim sanguinis eruptio significatur, gravitas, tensio, calor, dolor, pulsatio, circa lumbos sentiantur, per inferiora sanguinis excretio expectanda est. Ubi autem sanguis exitum per inferiora tentans, ad superiora regurgitaverit, & brevi post caput prehenderit, vehemens sanguinis profluvium expectato.

Febres quae abscessibus judicari solent, ferè sunt Febres criticae purulentae, hae, si diutius inhaereant, (quod tempore hiemis maximè obtinet) & pus coctione jam maturum, neque per urinas, neque sputa, neque per alias vias evacuetur, alicubi assurgit abscessus, quo rupto, & purè eâ viâ excreto, Febris solvitur. Ubi ergo in his febribus abscessui opportunis circa diem vigesimum hypochondria mollia sint, & non doleant, & spiritus difficilis accesserit, & mox iterum deferuerit, dolore & gravitate capitis succedente, ad aures abscessum fore credibile est. Sin post diem vigesimum dolor circa praecordia molesta-verit, aut ad inferos artus translatus fuerit, & simul tensio, dolor, & inflammatio articulum aut aliam inferam partem occupaverit, ibidem abscessus futurus est. Ubi autem (quod nec rarum) abscessus jamjam maturus iterum recurrerit, nonnumquam natura medicatrix ad alium locum pus eliminandum defert, hinc urina multa, crassa, sedimentosa sanguinis profluvium copiosum, alvus biliosa purulenta, commo-distimè abscessum solvunt.

Huc usque tibi, Lector, assignavimus, Febris quae sit essentia, quae phaenomena, symptomata, affectiones symptomatae, quae causae, qui effectus: monstravimus Febrem morbum esse, sed per se salutatem, omnes ejus effectus, humorum agitationem, calorem, rarefactionem, ipsos quos producit humo-

res praeternaturales, ad materiae morbificae subactionem, coctionem, exterminationem, aegri salutem omni ope collimare: sed & vidimus, morbum adeò favorabilem nasci à causa irritante, à causa, quae non semper unam producit Febrem, sed quae unà cum Febre etiam producit varios alios morbos plus minus periculosos, quorum effectus, utpote effectibus Febris omnino oppositi, salutifera Febris conamina maximè impediunt, sicque non modo cruditatem, crises difficiles, imperfectas, sed non raro & summum periculum & mortem inferunt.

Igitur in omni Febre acutà duo veniunt potissimum consideranda; *Febris* nimirum sive natura pro aegri salute semper sollicita, & *morbus* naturae infensus inimicus, horum invicem continuò colluctantium vires, & operationes à Medico seriò ponderandae; quia exinde vera, & facilis prognosticandi & medendi ratio omnium maximè haurienda est. Quo enim *natura* à *morbo* minùs impedita aut oppressa fuerit, eò magis aegri res in tuto posita est: imo si pulsus magnus robustus, aequalis fuerit, si aeger cum bonà facie liberè respiraverit, Febris insultus regulares fecerit, si cum cute non nimium tensà, calor toto corpore aequaliter diffusus, excretionis negotium non impeditum, urina pro indole & tempore Febris probe colorata, & concocta fuerit, Medico promptam salutem praedicere fas est, eò citius expectandam, quò Febris fortior & vehementior exstiterit.

Nec in tali casu Medicus inquietus erit, etiamsi aliquod invisum symptoma Febri socium fuerit, imo hujusmodi symptoma, quamvis horrendum vi coercere consultum non est, ne fortè natura jam morbo superior detrimentum inde patiatur.

At ubi ex contrariis indiciis constet, *naturam* à
morbo

morbo valdè oppressam, aut impeditam esse, aeger ex eo, eò magis periclitabitur, & coctio eò difficilius fiet, quò *natura* à *morbo* magis oppressa, & functiones vitales inde magis laesae fuerint.

Igitur quemadmodum pulsus magnus, spiratio facilis, non obstante quovis periculoso symptomate, ad salutem plurimùm faciunt, sic pulsus debilior, spiritus difficilis, urina cruda, cum aliis malis signis ingens, citumque periculum ostendunt. Ubi verò *natura* debilis, sed nec etiam *morbus* vigorosus sit, diuturni morbi argumentum est; in tali casu, si appetitus vigeat, nec continenter vigilia, aut profusa humorum evacuatio, aut quid aliud vires atterat, *morbus* tandem concoquitur, & salus expectanda est.

Sin in morbo longo aeger cibum aversetur, aut copiosa aliqua excretionem, aut aliunde vires debilitentur, metus est, ne aeger pereat, priusquam *morbus* concoctus fuerit. Ubi autem *natura* fortis, sed & ei cum *morbo*, qui parem vigorem habeat, agendum sit, uti si cum pulsu forti, & integro spiritu cutis immanè quantum tensa & arida fuerit, sitis & ardor excessivus, cum urinâ crudâ, aut insignis inflammatio viscus quoddam nobilius prehenderit; quamvis *morbus* cum vehementiâ *naturam* impetat, animosa *natura* vim vi repellit, hinc quidem acriter, sed dubiâ palmâ decertatur, nam ob *naturae* vigorem aeger vix perit, & nec salus expectanda ex tam impensis *morbi* viribus: si postea urina melius coloretur, aut quid concocti in ea appareat, ut *natura* triumphet fore spes est. Sin autem *morbus* crudus insistat, mala accidentia invalescant, ac vires vitales magis magisque deperdant, aegrum periturum praesagire licet. Ubi verò urina non constans, sed nunc cocta, nunc cruda sit, si sine notis *morbus* frequenter cesset, iterumque repetat, indici-

um est longi morbi, in salutem vel mortem abituri, prout aut *natura* aut *morbus* postea praevaluerit. Si autem *naturam* oppidò debilem *morbus* insigniter malignus impetierit, ni Febris mox invalescat, pulsus robustior fiat, aut insignis aliqua evacuatio, aut eruptio exanthematum succedat, *natura* tanto morbo superando impar, ferè succumbit.

Qui igitur naturae ex morbi indole ritè perspectà, accuratè observaverit, quà serie, nihil cogente arte, utriusque accidentia se invicem exceperint, mira praefagiet, & methodicè curabit: & sanè haec fuit observandi disciplina, quae veteres in praedicendo tam miros, tam excellentes, in medendo tam felices, & Medicos omni notà majores effecerit. Enim vero, calor natus in eorum ideà videbatur *natura medicatrix a)*: hic praeter naturam auctus pulsus accellerabat, intendebat, amplificabat *b)*, totum corpus aequaliter calefaciebat *c)*; sed
nec

a) Anima & natura nihil praeter calidum innatum. *Gal. de palpitat.*

Concoctio alteratio quaedam existit, alteratio vero ipsa à calido potissimum perficitur, atque idcirco tum nutritio, tum concoctio, tum omnis succi generatio: jam verò & in excrementis ipsis qualitates à calore innato provenire, *Hippocrates* omnium post hominum memoriam primus rectè dixit, *Aristoteles* post eum rectè interpretatus. *Gal. de facultat. nativ. l. c. cap. 4.*

b) Vehemens pulsus à facultatis semper robore fit, ac quò sit vehementior, tantò robur majus esse facultatis. *Gal. l. c. praef. ex pulsu cap. 7.*

Sola autem extrema pulsus vehementia non modò vacat periculo, sed est etiam maximè utilis. *Idem l. 2. de praecogn. ex pulsu.*

c) Optimum verò est, si corpus omne aequè calidum molleque est; aequalis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non sunt. *Hip. 2. prog. 5.*

nec spirationem *d*), nec somnum *e*) offendebat, faciem non multum mutabat *f*), ventrem non indurabat *g*), ad crisin usque auctus *h*) coctiones regulares producebat *i*), quas per signa demonstratas *k*) tandem crisis cum tumultu, & non raro magnâ vehementiâ *l*) excipiebat. Haec si praestò erant naturæ

C c c 5 expe-

d) Spiratio facilis in morbis acutis maximum est argumentum salutis. *Gal. com. 1. l. d. off. c. 1.*

Respiratio autem libera in omnibus, quae cum Febre acutâ sunt, & iis etiam qui intra diem quadragesimum judicantur, praeclare ad salutem apparet, & facit. *Hip. apud Duret. de resp. c. 5.*

e) Qui cum libertate spirandi & doloris vacuitate somnum inire potest placidum, vix moritur. *Duret. ibor. prog. 28.*

f) Considerare porrò hoc modo convenit in morbis acutis, primum quidem faciem aegroti, an similis sit his, quae in sanis sunt, maximè verò an ipsa sibi ipsi; ita enim optime fuerit. *Hip. lib. praenot.*

g) Jam verò hypochondrium esse decet molle, doloris expers, aequale. *Hip. apud Duret. de Hypochond. l. c.*

h) Circa principia omnia sunt debiliora, circa vigores verò vehementiora. *Hip. aphor. 30. f. 2.*

i) Certa & cita est crisis ad aegri salutem, quam colorata bellè urina denuntiat, habetque hypostasim albam, & levem. *Gal. de diebus decretor. l. 1.*

k) Rursus absolutam crisin eam dico, quae ex morbo nil facit reliqui, fidam, firmam, securam, certam, quae redit numquam, tutam, quae sine periculosis symptomatibus accidit, manifestam, cui excretio quaedam aut abscessus insignis adest, quae ab indice die praemonstrata jam fuerit, bona denique est illa, quae in sanitatem definit. *Idem ibidem.*

l) Fit autem (crisis) naturâ separante à bonis mala, & ad excernendum praeparante, non temerè igitur in tali turbatione graviter sese habent. *Gal. l. 2.*

Crisim praecedens nox solet esse difficilis. *Idem, com. 2. in l. 6. epid. cap. 12.*

expedita videbatur, nullo remedio turbanda *m*). Sed calor contra naturam ponebat *morbum*, naturae infensum inimicum, non modo mala inducentem symptomata, sed qui naturam turbabat, ejus salubria conamina, coctiones, crises distrahebat, hinc morbos horrendos, difficiles, diuturnos producebat. Ex magno vehementi *morbo*, simul *naturam* multum opprimente, pessima ominabantur; hinc inflammationes, dolores fortes viscerum *n*), cum urinâ crudâ
o) pro

Symptomata longè gravissima in morbis acutis solent interdum bonas crises moliri. *Idem in aphor. 5. l. 7.*

Signa judicatoria sunt: capitis dolor repentè invadens, rigores, difficilis respiratio, oris ventriculi morsus, ilia citrà dolorem extensa, vigiliae plurimae, nox absque ratione molesta, accessio anticipans; lacrymae involuntariae, nihil patientibus oculis neque ex mocrone provenientes, rubor faciei, labrum inferius tremulum, lucida vel obscura vel tenebrosa oculis observantia, hallucinationes quaedam, nasus vel malae repentè rubescences, atque alia id genus symptomata, quae omnia morbo jam cocto supervenientia, futuram statim sanitatem denuntiant, aut per largum alvi profluvium, aut per multum sudorem, aut per vomitum, aut aliam evacuationem supervenientem. *Idem in aphor. 12. l. 1.*

m) Quae judicantur & judicata sunt integrè neque movère, neque innovare (licet), sive purgantibus, sive aliis irritamentis, sed sinere. *Hip. aphor. 20. sec. 1.*

Incipientibus morbis, si quid movendum videatur move, vigentibus vero quiescere melius est. *Hip. aphor. 29. sec. 2.*

n) Capitis dolor praegravis, cum acutâ Febre aliove quopiam difficili signo conjunctus, mortiferus. *Hip. apud Duret. de cephalalgia conc. 1.*

Delirium in spiratione minutulâ, & sudatiunculâ, citam mortem denuntiat. Mortiferum etiam est, in difficultate spirandi cum singultu conjunctâ, *Hip. apud Duret. l. 1. conc. 94.*

In principiis Febrium sive delirium accesserit, sive ali-
cujus

o), profusis p), aut infensis q) excretis per sudores al-
vum vomitum, pulsu debili r), spiritu difficili s),
pellimè audiebant; & fere certam perniciem praesa-
giebant: haec tamen minus perniciofa habebantur,
ubi

cujus membri fideratio, perituum hominem sciendum est,
si non omnino, aut ex optimis signis aliquod accedat, aut
corporis vires adint. *Hip. praedic. l. 2. f. 23.*

Malignissimae vero (Febres) & signis horrendissimis ob-
orientes, quarto die aut prius occidunt. *Hip. praenot. f. 2.*

Qui enim superstites evasuri sunt, facile spirantes, &
doloris expertes sunt, & nocte dormiunt, aliaque signa se-
curissima habent; qui vero morituri, aegrè spirantes sunt,
delirantes, vigilantes, aliaque signa pessima habent. *Idem
sec. sequenti.*

o) Si fuerit tenuis urina, eam nec perfectam salutarem
crisim polliceri, & ideò in Febribus acutis cum virium im-
becillitate mortem, & periculum minari. *Claudin. de cris.
pag. 18.*

Lethaliores autem sunt urinae foetidac, & aquosae, & ni-
grae, & crassae. *Hip. praenot. f. 11.*

p) Febricitanti sudor superveniens Febre non remitten-
te malum. *Hip. aphor. f. 4. num. 56.*

Qui verò ad melius judicant, non statim apparent. *Hip.
m. p. l. 2. pag. 686. num. 33.*

In Febre ardente si alvus affatim eruperit, lethale. *Hip.
coac. f. 1. num. 182.*

q) Alvi egestionis variae diuturniores sunt nigris, &
aliis lethalibus egestionibus, nihilo vero minus perniciosae.
Hip. judic. f. 7.

Meracae, desinentes purgationes, omnibus quidem exa-
cerbatoriae. *Hip. praedic. f. 15.*

Alvi egestio abunde colerata mala est. *Hip. coac. f. 6.
num. 23.*

r) Languidus (pulsus) ex facultatis imbecillitate quare
quantò languidior, tantò facultatem ostendit imbecillio-
rem. *Gal. de praecog. ex pulsu l. 1.*

s) Qui verò morituri sunt, aegrè spirantes sunt. *Hip.
praenot. f. 21.*

ubi ex pulsu non debili *t*), & illaeso spiritu *u*), naturam à morbo minus impetitam displicerent. Imo si naturae & morbi vis aequalis videretur, re dubia existente, Medici clysmate *w*), victu tenui *x*), morbi vehementiam extenuare omni ope moliebantur.

Sed ubi in Febre periculosa nec signum lethale, nec

t) Vehemens pulsus à facultatis semper robore fit, & quò sit vehementior, tantò robur majus esse facultatis. *Gal. l. 2. praef. ex pulsu cap. 7.*

A calore nativo, & partium solidarum virtute, veniunt pepasmi & crises. *Hip. apud Duret. coac. 3. cap. 3.*

Pulsus igitur si in die indice fortis apparuerit, indicat caloris nativi statum optimum, & propterea futuram coctionem optimam praenuntiat. Si debilis, contra. *Claud. pag. 16.*

u) Oportet autem aestimare bonam respirationem magnam vim habere ad salutem in omnibus acutis morbis, qui cum Febribus sunt, & in quadraginta diebus judicantur. *Hip. l. praenot. f. 4.*

w) Alvus autem curanda est per clysterem subducen-tem, ac refrigerantem; hoc enim universo morbo commodissimum erit. *Hip. de affect. §. 8. num. 11. & 12.*

Oportet igitur & infernam alvum neque valde suppressam esse, ut ne Febres sint acutae, neque valde egerere, quo saliva sursum educi possit, & aeger viribus valeat. *Hip. l. co. num. 59.*

x) Ubi igitur peracutus est morbus, statim extremos labores habet, & extremè tenuissimo victu necessarium est; ubi vero non, sed pleniori victu uti licet, tantum à tenui recedendum, quantum morbus extremis mitior fuerit. *Hip. aphor. 7. f. 1.*

Non igitur licet vigentibus morbis cibos exhibere. *Hip. de vict. acutor. §. 17. num. 11.*

Febrienti cibum ne offeras . . . in potu dabis aquam calidam, & aquam mulsam, & acetum cum aqua, haec autem quam plurima bibat. *Hip. de locis in homine §. 39. num. 1. 2.*

nec coctionis nota deprehenderetur, aegrum in primo quaternario *y*) non periturum haud dubiè praesagiebant. Huic Febri si nulla diurnitatis indicia accederent, in secundo quaternario *z*) judicatio expectabatur. Sin diurni morbi indicia unà praestò essent, morbum fore longiorem praedixere. Ubi interim morbus crudus *a*) maneret, & exacerpatorio die excretiones non judicantes, sive ex quibus symptomata non mitescerent *b*), sed potius grandescerent, vel alia nova mala accederent, paroxismo proximo crifim fatalem fore praesagiebant.

Sin die critico terrifica symptomata non ingravescerent

y) At si acutè febricitet, nullum vero adsit signum lethale, sed nec aliqua coctionis nota, non potest ut hic quartanus decedat, *Gal. de diebus decretor. l. 1. cap. 12.*

z) Quod si nec coctionis, nec longitudinis morbi indicia adfuerint, in secundo quaternione morbus statum accipiet: si longitudinis indicia adfuerint, secundum quaternionem excedet. Hoc est diem septimum. *Idem ibidem.*

a) Cruda vero & incocta, & in malos abscessus conversa, acrisias, aut labores, aut diurnitatem, aut mortem, aut recidivas; quod vero ex his potissimum futurum sit, ex aliis considerandum est. *Hip. m. pop. p. 661. num. 90.*

b) Judicatoria non judicantia partim lethalia, partim difficilis judicii. *Hip. m. pop. p. 686. num. 34.*

Qui accessione correpti postero die gravius habent, malum. *Hip. coac. f. 1. num. 112.*

In Febre continua, si quis quartâ die & septima affligatur, & non judicatus fuerit, undecimâ plerumque perit. *Hip. judicat. f. 8.*

Febres judicantur eisdem numero diebus, ex quibus superstites evadunt homines, & quibus percunt. *Hip. praen. f. 20.*

At lethalia signa cum coctionis indiciis coibunt nunquam, haec autem non minus periculosa, & salutaria inspicenda sunt, quia si quarta apparuerint, septimo aderit mors, quae crisis est mala, *Gal. de diebus decretor. l. 1.*

vescerent *c*), & quid concocti in urinis conspiceretur *d*), & urina post magis maturesceret cum pulsu valido, proximo die iudicii crisis salutaris sperabatur *e*). Ubi autem in simili Febre *natura* longe à morbo abscessum moliretur, quo quidem humoris morbifici particula abscederet, non autem judicaretur *f*), aut si urina frequenter mutaretur *g*), aut alia frequens vicissitudo corpori accideret *h*), aut si corpus frigore jam affectum rursus incalesceret, aut calor alius ex alio sequeretur *i*), aut quaedam insignis excretio, sed sine coctionis notis morbum solveret *k*), ex his omnibus periculum deferri, & longiorem fore morbum observarunt.

Si

c) Remissio symptomatum cum signorum bonitate conjuncta, semper res aegri bono esse loco ostendit. *Duret. theor. prognos. 26.*

d) Urina bene cocta brevitatem, & securitatem morbi praenuntiat. *Ex Hip. Claud. cap. 17.*

e) Coctiones urinarum paulatim maturescentes, si in iudicatoriis diebus concoctae fuerint, morbum solvunt. *Hip. judic. f. 5.*

Pulsus igitur, si in die indice fortis apparuerit, indicat celeris nativi statum optimum, & propterea futuram coctionem optimam praenuntiat. Si debilis, contra. *Claud. p. 16.*

f) In Febribus abscessus inprimis iudicationibus morbum non solventes. Morbi longitudinem significat.

g) In Febribus mutationes si habuerit urina, longitudinem significat. *Hip. judic. f. 7.*

h) Mutationes protunt, nisi ad prava mutantur. *Idem m. pop. l. 2. f. 2. p. 690.*

i) Et si in toto corpore mutationes, & si corpus perfrigeretur, & rursus calefiat aut calor alius ex alio gignatur, longitudinem morbi significat. *Hip. aphor. 40. f. 4.*

k) Quae in morbis post crism intus relinquuntur, recedivas facere solent. *Hip. aphor. f. 2. num. 12.*

Quae non secundum rationem levant credere non oportet, neque timere valde, quae praeter rationem sunt prava.

Mul-

Si ex iis induciis natura vires recuperaret, malis signis cum signo coctionis sensim extenuatis, spes erat fore, ut aeger ex periculoso morbo tandem evaderet *l*). Sin contra vires quotidie magis deicerentur *m*), & in pejus mutationes fierent *n*), aut nova mala accidentia diebus criticis accederent *o*), aut corpus frigefactum non amplius incalesceret, aut rigor continenter prehenderet, aut alia perniciofa symptomata multum urgerent, lethalem eventum praedixere *p*).

Haec in acutis & periculosis Febris. In Febris autem minus acutis, Febris non regularis, eadem semper hora & non alternis, ut decet, sed fin-

Multa enim horum sunt inconstantia, nec admodum permanere, nec durare solent. *Hip. aphor. f. 2. num. 27.*

Judicationes & remissiones eorum, quae Febrem ardentem significant, longiorem morbum faciunt. *Hip. judic. f. 5.*

l) Remissio symptomatum cum signorum bonitate conjuncta, semper res aegri bono esse loco ostendit. *Duret. theor. progn. 26.*

m) Languidus (pulsus) ex facultatis imbecillitate quare quanto languidior, tanto facultatem ostendit imbecillior. *Galen. de praecog. ex pulsu. l. 1.*

n) Mutationes profunt, nisi in prava mutantur. *Hip. m. pop. l. 2. f. 1. p. 690.*

o) At lethalia signa cum coctionis indiciis coibunt nunquam, haec autem non minus periculosa, & salutaria inspicienda sunt: quia si quarta apparuerit, septimo aderit mors, quae crisis est mala. *Gal. de diebus decretoriis. l. 1*

p) Qui verò morituri, aegrè spirantes fiunt, delirantes, vigilantes, aliaque signa pessima habent. *Hip. praenot. f. 21.*

Anxietates in diebus judicatoriis, si in his sine sudore refrigerantur, malum. *Hip. co. f. 1. num. 60.*

Rigor continenter vexans, corpore jam debili existente, lethalis. *Hip. co. f. 1. num. 15.*

singulis diebus exacerbata *q*), urinae cruditas perpetua *r*), coctionis nota vel non constans *s*), vel non benè conditionata *t*), corporis moles ex Febre non multum attrita *u*), sudor sine periculo continenter frigidus *w*), longi morbi indicia erant.

In hoc casu si appetitus salvus esset *x*), ac aeger ad ea quae offeruntur benè sese haberet *y*), nec vigilia *z*), nec quid aliud unde vis vitae continenter atteritur, aegrum vexaret, potissimum si urina rubrum

q) Si vero lente moveantur (Febres) atque eadem invaserint horâ, & singulis diebus fiant, post longius tempus crîsim futuram portendunt. *Gal. de cris. l. 3.*

Exacerbationes semper unâ horâ et ordinatâ invadentes, morbi diurnitatem significat. *Idem in aphor. 30. l. 4.*

r) Cruda vero et incocta, acrisias, aut labores, aut diurnitatem, aut mortem, aut recidivas, quod vero ex his potissimum futurum sit, ex aliis considerandum est. *Hi. m. pop. p. 661. num. 90.*

s) In Febribus mutationes si habuerit urina, longitudinem significat.

t) Quamdiu vero fulva fuerit, et tenuis (urina) morbum incoctum esse significat. *Hip. praenot. f. 11.*

u) Febricitantium non omnino leviter permanere, et nihil remittere corpus, aut etiam magis, quam pro ratione colliquefieri, malum est. Illud enim morbi longitudinem, hoc vero infirmitatem indicat. *Hip. aphor. 28. f. 2.*

w) Frigidi sudores cum acutâ Febre fientes, mortem, cum mitiore vero, morbi longitudinem significat. *Hip. aph. 37. f. 4.*

x) Circa initia verò cibum omninò non appetentes, postea vero cibum benè capientes, melius liberantur. *Hip. aphor. f. 2. num. 32.*

y) In omni morbo benè sese habere ad ea quae offeruntur bonum est, contrarium vero malum. *Hip. aphor. 33. f. 2.*

z) Somnus concoquit. *Gal. con. 4. in l. 6. epid. c. 26.*

brum demitteret sedimentum *a*), morbum à natura tandem subactum iri praesagiebant.

Sin omnia essent contraria *b*), aut nova alia accidentia accederent, metuebant ne ante coctionem natura succumberet: hinc in morbis longis interdicto quovis remedio debilitante, pleniori victu naturae viribus prudenter prospiciebant *c*).

Haec vestigia calcantes venerandi senes, non tantum & vitam, & mortem aegrotantium, imo non tantum & diem, & modum, quo morbus in mortem aut salutem transiturus esset miro praesagio ac Deorum quasi a flatu praedixerunt, verum & firmis, & rationi innixis fundamentis, & indicationibus à natura mutuatis, curam suorum aegrorum aggressi sunt: & artis salubris usu universam Graeciam, Arabiam, ac Italiam affecere, ut Deorum honores viventes merito acceperint; sic ut Hippocrates Athenis in magnis misteriis alter post Herculem Jovis filium initiatus fuerit, & per os Galeni aegris vaticinari voluisse Pythium Apollinem, populus

a) Urinam cui rubra subsident, diuturniorem esse, illà cui alba, caeterum admodum salutarem. *Gal. com. 3, in l. ep. c. 23.*

b) Quamdiu vero fulva fuerit urina, et tenuis, morbum incoctum esse significat. Si autem diuturna fuerit talis, periculum ne sufficere homo non possit, donec urina cocta fuerit. *Hip. praenot. f. 11.*

c) Considerare autem oportet aegrotantem, si sufficiat cum victus ratione ad vigorem morbi, et utrum ille deficiet prius, et victu non sufficiet, aut morbus prius deficiet, ac obtundetur. *Hip. aphor. 9. f. 1.*

Porro quo longius affuerit status morbi, ac morbus ipse clementior fuerit, eo nutries uberius, at morbi, qui ad decimum quartum omnino sunt crudi, tardius moventur, quodammodo non finiuntur ante quadragesimum diem, *Gal. de diebus decret. l. 1. c. 13.*

lus sibi firmiter persuaserit. Ex quo autem, nescio quo infausto sydere, á veteri medicinâ medicina decesserit, & tam divina ac pretiosa monumenta, sacrilegâ manu temerata, lacerata, ac flocci pensa sint, periit omnino tam felix praesagiendi & medendi facultas, & non alia videtur ratio, cur licet á tempore usque *Hippocratis* corporis humani fabrica, & facultas longè melius perspecta fuerit, & morborum causae altius exploratae, & remediorum copia immensum aucta, rei tamen medicae utilitas plurimum imminuta sit, tantum abest ut increverit *d*).

Sed

d) Fateri enim debemus, non semper in morborum decursu observando á Medicis adhiberi illam diligentiam, quam in veterum Medicorum monumentis invenimus. Quid singulis diebus mutatum apparet in morbo, notaverunt, sedulo, atque sic invenerunt, quomodo natura morbos curaret; hujusque vestigia pressè secuti sunt. Quotus quisque est, qui haec observationis taedia devorare vellet? Qui luculentâ in praxi versantes, optimam haberent occasionem in haec inquirendi, aegrotorum numero saepe obruuntur, sic ut, dum pluribus adsunt ad singulos minús attenti esse debeant. Plurimi etiam, dum aliquoties his, quae in morbis observant, vident non respondere illa quae de crisi, diebus criticis et horum indicibus tradiderunt veteres, postea haec omnino negligunt, et in his saltem regionibus nullius usus esse credunt. Quamvis autem propriae tenuitas conscius probè noverim, quam parum valeat in re tam gravi meum testimonium; dicam tamen illa quae in morbis me observasse credo.

In morbis imprimis acutis curandis solebam, diffidens memoriae coram aegris notare illa, quae in toto morbi decursu singulis diebus observabam, atque domum redux, haec in ordinem redigebam, hac methodo comparavi centenos aliquot integros morborum acutorum decursus, simul notans illa, quae vel per victum vel medicamenta aegris applicueram; placebat hic labor, quia commissos in morbis curandis errores, sic optimè detegere poteram, et vi-
tare

Sed quamvis, ut jam vidimus, haec avorum nostrorum numquam satis honorandorum doctrina, tam bona sit, & tam commendabilis, eam tamen imperfectam, & in multis admodum obscuram esse non est, qui non asseruerit: etenim praeter varia, vel non benè, vel non adaequatè ab iis percepta, alia exstant, quae observatione licet verificata, non tamen satis evoluta, nec à veris sui causis deducta sunt: concipe hinc, cur in eorum monumentis tam exotica occurrant ratiocinia: quo autem illorum virorum scripta impensiori nobis sint utilitati, ea enucleare, & ab obscuritate educere operae praetium est.

D d d 2

In-

tare in posterum. Uti etiam, quod non auderem *magni praeceptoris* petere consilium, quod toties indigebam, nisi accuratam habere morbi historiam, optimus enim ille vir, qui titubanti saepe discipulo in gravioribus casibus compati noverat, sereno vultu excepisset minus in re adeo seria attentum.

Dum vero postea *Hippocratis* & *Galenì* dogmata conferrem cum illis, quae si in morbis observaveram, summam cum animi oblectatione vidi, verissima esse, quae dixerant, praecipuam autem difficultatem inde fieri, quod saepe veteribus Medicis plus sapere velimus, et plura praesagire quam illi. *Van Swieten de morbis internis &c. de Febr. in gener. p. 50.*

Mirari desinant practitantes, si hodie nec frequenter, nec perfectè succedant crises uti olim in graeciâ; siquidem illi graecarum legum vel ignari, vel chreætores, à principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, spirituosis aliisque imprudenter et intempestivè exhibitis medicamentis ferè conficiunt aegrotantem; ideo impossibile est, ut humores per tam diversas remediorum seditiones distracti, ad criticae despumationis negotium statò tempore disponantur; sed assiduus confusio agitatus, loco criseos perfectae, in metastases praeternaturales desinant. *Bagliv. prax. med. l. 2. fol. 232.*

Inprimis non est multum arguendum contra veteres, quod illi de facultate organica partium minus instructi, omnes naturae operationes uni calori nativo ferè appropriaverint, nam cum humorum perfectio, elaboratio, mutatio, à parte rei à calore plerumque expediatur, coctionis significatio tam apta est, ut nulla inde redundet obscuritas. Idem est, de praetensi inter morbum & naturam certaminis analogia, etiam satis clara, & intelligibili. Ad ea, quae de crisi ejusque diebus commentati sunt properamus.

Apparet crisin, de quâ maximè mentionem fecit antiquitas, esse crisin, quae apud nos *purulenta* audit, nimirum crisin regularem, quae coctionis indicis praemonstrata, contingit per excretiones manifestas. Imo veteres eam solam pro crisi vera accepisse veri non absimile est. Quo posito, criseos nominis significatio communiter habita est pro subita & repentina morbi mutatione in mortem, vel salutem; sive pro judicio quo de vita vel morte aegrotantium absolute decernebatur. Etenim juxta *Galenum* & alios vocabulum *crisis* derivatum est à verbo Graeco, quod significat *judicio*, & licet alii idem nomen ab eodem verbo derivantes, *pugnam* significare praetenderint, eique varias alias significationes tribuerint, omninò tamen maximè frequens & usitata acceptio fuit pro judicio, quo fors de vita vel morte aegrotantium positivè dirimebatur.

Crisis salutaris absoluta, coctionis signis regulariter praemonstrabatur, & praecedente insigni perturbatione fiebat die critico per excretiones manifestas, quae autem non itae veniebat, minus laudabilis censebatur.

Quod vero dies attinet, eos criticos sive decretorios nuncuparunt, quibus frequentiora judicia sive crises contingere observarentur, ex his summa potestena-

has septenariis tributa est, deinde quaternariis: septenarii maximè praecipui habebantur septimus, decimus quartus, & vigesimus; nam hic erat & septimus à decimo quarto, & quamvis *Hippocrates*, omisso vigesimo, vigesimum primum criticum agnoverit, alii huic difficultati occurrere volentes sustinuerunt, id ab *Hippocrate* factum esse, quod crises, quae ad finem tertii septenarii incidunt, tam die vigesimo primo, quam vigesimo observarentur.

Singuli septenarii dies medius & ultimus erant quaternarii, quartus, septimus, undecimus, decimus quartus, decimus septimus, & vigesimus tales existerant. His diebus Febres exacerbari observavit *Hippocrates*, & per quatuor dies ad vigesimum usque terminari praecepit e). Quivis quaternarius sui septenarii medius, index & contemplatorius dictus est, quod judicatio proximo septenario futura, praecedenti quaternario significaretur, & sic dies quartus erat index septimi, undecimus decimi quarti, & decimus septimus vigesimi.

Ex reliquis, qui pares erant ad judicia minus efficaces medicinales nuncupati sunt; quia hisce diebus tutius medicamenta exhibebantur f), ni fors iisdem diebus Febres insultus facerent, nam Febres, quae diebus paribus movebantur; paribus quoque judicabantur; in iis autem crises difficiliore expectabantur. Inter criticos diem septimum maximam potestatem habere censuit *Galenus*, deinde decimum quartum, & post hunc vigesimum; hi primum ordinem constituebant, secundum verò undecimus, nonus, decimus septimus, quartus, tertius, quintus, caeteri pares medicinales, ut jam diximus, minori facultate pollebant, sed ex omnibus sextus pessimae erat

D d d 3 fa-

e) *Hip. l. praen. 44.*

f) *Hip. 4, de morbis,*

famae; quae enim in eum incidebant iudicia, exitiosa, aut maximè erant difficilia: in secundo vicenario soli septenarii iudicandi potestatem habebant, & spatio eo elapso, vicenarii; post haec criticorum dierum vis ferè peribat, & crises mensibus, annisque fieri credebantur. Porro diebus criticis Astrorum, & potissimum Lunae influentias efficaciam & potestatem impertiri existimabant. Atque haec sunt praecipua, quae in veterum monumentis de crisi, eiusque diebus inveniuntur.

Quibus ad incudem revocatis, dicimus in primis, veteres malè crisin sumpsisse pro *iudicio*, quo de salute aut morte aegrotantium praetensè decernebatur; nam si crisis à parte rei in huiusmodi iudicio consisteret, omnis exacerbatio critica tam ad crisin salutarem, quam fatalem esset juxtà efficacem, quod tamen nemini cum veritate asserere licet; nam in Febris valde acutis, & periculosis morbus naturâ superior primis diebus non rarò aegros perire facit, quo tempore natura morbo major, aegros salvare nequeat. Hinc in Febris sic dictis criticis purulentis, quae numquam ante diem septimum in salutem abeunt, veteres perperam diem tertium, quintum criticum agnovère: exinde etiam est, quod illi diversas febrium species, quas non confundere summoperè interest, non ritè destinxerint. Sic ut Febres summè acutas, quae inter primam septimanam crisi fatali terminabantur, pro Febris septimanis varia perniciofa symptomata appropriaverint quae iis minimè competunt.

Quò igitur de crisi nobis melior idea formetur, una crisis salutaris coctionis signis regulariter praemonstrata pro crisi verâ habenda est, haec existens effectus visibilis naturae praedominantis, haud aegrè distinguitur à crisi sic dicta fatali, quae effectus praedomi-

dominantis morbi, signis cruditatis & diris symptomatibus praeostensa saepenumero citius quam vera crisis accidit.

Quod vero dies criticos concernit, quorum potestatem & efficaciam ex Astrorum influentiis derivaverunt veteres, exinde omnium maximè eorum patescit ignorantia: quid enim futilius, quàm adscribere diebus unam facultatem, quae visibiliter exacerbationibus cumpetit: imo veteres ipsi, utcumque in favorem dierum praeoccupati, vel inviti fateri coacti sunt, Febres non aliis diebus, quàm quibus exacerbantur, judicari.

Igitur nullus dies criticus est, nisi eum occupaverit exacerbatio, quà morbi causà absolutè concocta, & foras delatà, aeger sanescit. Id pro Febris vehementia & heterogenei indole nunc ocyùs, nunc tardius accidit: in Febre diaria morbi causa perfectè concoquitur & expellitur prima exacerbatione, & ideo primus morbi dies criticus decessivus est. Si secunda exacerbatione idem fiat, dies tertius criticus erit, & sic de caeteris, si nimirum Febris regularis alternis diebus exacerbetur; & nec alia est ratio, cur dies impares partibus magis efficaces sint. Sed quamvis, ut jam vidimus, in Febribus, quae solent citò concoqui, omnis dies exacerbationis criticus esse possit, tamen in Febribus, quae diutius inhaerent, quo coctio & crisis fiat, cum antiquis admittere oportet unam periodum septenariam, quae continet exacerbationes quatuor. Harum prima coctionem quidem incipit, sed nondum signo conspicuam. Ad finem exacerbationis secundae, nubecula in urinis praebet primum coctionis argumentum, quod si nihil impediat quartà exacerbatione crisin absolutam fore praesagit. Exacerba-

acerbatione tertiâ per suspensum urinae innatans crisis confirmatur, & tandem ultimâ & vehementissimâ abcutè perficitur. Criticam hanc periodum, verosimiliter quod prima coctionis indicia die quarto in urinis conspiciantur, diviserunt veteres in duos quaternarios, sed malè, cum haec divisio non sit conformis ordini coctionis; nam coctio, ut jam vidimus, quae per nubeculam in urinis sese manifestat, fit exacerbatione secundâ, quae non quarto, sed tertio die incipit; cum autem septenarius criticus comprehendat exacerbationes quatuor, quarum tres per coctionem, quam visibiliter operantur, sunt ejusdem ordinis, liquet juxta hunc ordinem, qui luculenter est ordo operationum criticarum, praedictam divisionem non habere fundamentum: cum enim gradatio coctionis sit ante quartum, debet haec divisio absolutè praebere falsam ideam, de ordine ejusdem gradationis physicae, ex quibus iterum veterum error manifestus fiat.

Periodus critica, sive spatium quo natura pro coctione & crisi laborat, potest omni die exacerbationis initium capere: si prima die incipiat, prima coctionis nota apparebit ad finem diei tertii, & crisis die septimo expectanda est. Si die tertio exordietur, dies quinta indicativa dabit, & dies nonnus erit criticus decisivus, tam tutus, ac dies septimus indicabit crisin fore die undecimo, & sic de caeteris usque ad diem vigesimum. Sed tunc ut benè notarunt veteres, ordo mutatur, pereunt quaternarii, & coctionis indicia non magis apparent ad finem exacerbationis secundae, sed jam ab exacerbatione, quae septenarium criticum praecedit conspicua sunt, & exacerbationes tres subsequentes coctionem confirmant. Sic ut coctio in Febribus, quae in secundo vicenario

termi-

terminatur, à fine septenarii praecedentis jam eousque processerit, quàm ad finem primi quaternarii in Febribus magis acutis: ita ut in Febribus, quae diutius protrahuntur, duo septenarii idem faciant ad coctionem, ac duo quaternarii in Febribus, quae citius judicantur. Ratio est, quod Febres, quae diutius inhaerent sint minùs vehementes, quàm ut morbi causam quatuor exacerbationibus coquere valeant.

Sed dicet aliquis, si singulus septenarius contineat dies septem, quomodo fit, ut tres septenarii tantum contineant dies viginti?

Respondeo id accidere, quod dies, de quibus hîc agimus, non sint dies naturales, sed dies morbi, qui breviores sunt *a*): aliquibus soli observationi adcompertum est, quatuor septenarii non comprehendere ultra dies 26, & horas 16. alii autem, qui quatuor has revolutiones septenarias aequipararunt revolutionibus periodicis Lunae, sustinuerunt spatium unius mensis morbi aequare spatium unius mensis Lunaris, nempe dierum 27. & horarum 8. Sed quomodocunque res agitata, & computata fuerit, tandem compertum est, 6. periodos septenarias non comprehendere ultra dies praeter propter 40, Veteres autem ut intra hos dies suas periodos invenirent coacti sunt diem decimum quartum in primo vicenario bis computare, hic quippe erat finis secundi, & principium tertii septenarii *b*). Ut hac pariter ratione dies vigesimus erat

a) Decretorios dies non esse integris hebdomatibus supputandos. *Gal. com. 3. in l. epid. cap. 14*

Vigesimus terminat septimanas, minimè, vigesimus primus. *Idem com. in l. epid. c. 23.*

b) Decimus quartus ut finis secundae, sic initium tertiæ septimane existit, octavus septimane secundæ initium. *Idem de dieb. decretor. l. 2.*

erat septimus à decimo quarto, qui si non judicaret, erat initialis primi septenarii vicensarii secundi: de die trigesimo quarto idem censebant. Sed cum hic computandi modus iterum minimè quadret ordini exacerbationum, luce clarius apparet veteres hîc iterum à via multum aberrasse. Etenim extra omne dubium est, quod singulus septenarius absolute continere debeat exacerbationes quatuor, quod fieri nequit, si dies decimus quartus criticus sit; quia primus dies hujus septenarii, nimirum dies remissionis est; adeoque secundus septenarius haberet tantum exacerbationes tres, & deberet terminari non decimo tertio. Quò magis ergo attendimus ad normam, qua veteres criticis sese gesserint, eò luculentius apparet, eos magis numero dierum, quàm exacerbationum inhaesisse. Etenim ut singulus septenarius, prout absolute requiritur, habeat suas exacerbationes quatuor, non potest secundus septenarius incipere die octavo, qui remissionis est, sed denet incipere die nono, & finiri non die decimo quarto, sed decimo quinto: qui dies, si morbum non decreverit, erit initialis septenarii tertii, non vigesimo, sed vigesimo primo terminandi. Cum autem, ut jam vidimus, dies morbi unâ horâ præter propter breviores sint diebus naturalibus, oportet ut viginti & unus dies morbi præter propter adaequant, dies naturales viginti. Nam primus dies naturalis, existens unâ horâ longior, comprehendit totum primum diem morbi, & insuper unam horam diei secundi morbi; adeoque dies secundus naturalis, iterum unâ horâ longior, debet comprehendere & totum diem secundum morbi, & duas horas diei tertii morbi, sicque procedendo comperimus, diem vigesimum naturalem continere horas 20. diei vigesimi primi, hinc non mirum, si
dies

dies vigesimus naturalis, & non vigesimus primus pro critico habitus fuerit. Idem est de die decimo quarto, qui jam horas 14. diei decimi quinti contineat. Igitur si non diebus naturalibus, sed morbi calculemus, in Febre regulari, quae nimirum alternis diebus exacerbat, omnes dies critici impares erunt: cum autem à die undecimo dies impares morbi pro magna parte à diebus paribus naturalibus occupentur, non mirum, quod dies pares naturales pro criticis habitis sint. Non sunt ergo dies decimus quartus & vigesimus dies critici, quod, ut voluerunt veteres, dies decimus quartus sit septimus secundae septimanae, & quod dies vigesimus sit septimus à decimo quarto, sed ob rationes modò dictas, quae, ut opinor, unicuique jam satis obviae sunt.

CAPUT SEPTIMUM.

Divisio Prognosis & cura Febris.

Febbris relativè ad coctionem & crisin, quam triplicem, nempe depuratoriam, exanthematicam, & criticam purulentam diximus; pariter in depuratoriam, exanthematicam, & criticam purulentam dividitur.

Febris depuratoria intra primam septimanam, unde *Febris septimanae* nomen obtinuit, à se ipsa concoquitur, depuratur, & solvitur. Cognoscitur, si absque signis periculosis urina à morbi principio mox turbetur, & blandus oborietur sudor, qui con-

tinenter inhaerens, intra primam septimanam sensim & sensim Febrem solvit. Aliàs urina minus saturata suspensum habet coloris rubri, vel albi, quae coctionis faeculentae nota, secundâ vel tertiâ exacerbatione absolutam crîsim fore promittit per sudores, alvum, aut urinas, quae tunc album, rubrum, vel lateritium sedimentum demittunt i).

Febris exanthematica dependet ab heterogeneo, quod Febre subactum, & exanthematum eruptione ad cutim depositum, Febrem vel summoperè extenuat, vel omnino tollit. Haec certis intervallis epidemicè grassari solet, & signis pathognomonicis, unicuique satis notis, non aegrè innotescii; ad quae tamen signa Medicus benè animadvertat, ne speciei Febris ignarus, exanthematum eruptionem vel plus justo acceleret, vel temerè interpellet.

Febris critica purulenta non nisi coctione & crisi purulentâ in salutem abitura ante septimum diem umquam, rarò die septimo solvitur, saepius addiè decimum quartum, & non infrequenter ad vigesimum usque inhaeret. In hac Febre crisis regularis est, & numquam non coctionis signis regulariter praemonstratur. Urina hîc inter initia benè colorata, vivida & transparens est; huic postea alba nucecula innatat, quae altero die exacerbatorio in suspensum mutatur, quae notae coctionis exacerbatione pro-

i) Si quis primo statim die nullum habens signum periculosum, sed potius salutaria omnia, acutè quidem febricitet, urinam tamen bene coloratam, ac mediocriter crassam mingat, is certe in primis quatuor diebus crîsim est habiturus, & eo magis, si nubecula aliqua vel suspensio optima in urinâ videatur, magis adhuc, si hypostasis se ostendat. *Gal. de crisi. l. I.*

proximè subsequente crifim absolutam fore certò designant. Et tunc urina deponit ſedimentum multum, album leve & aequale.

Quod Febris prognofim attinet, rem fanè acutè tigit inſignis *Sydenhamus* dum de Febre dixit, quod ſit *naturae conamen, materiae morbigicae corpori valde inimicae exterminationem omni ope molientis*. Igitur Febris non modo per ſe ſui ipſius eſt optima medica-
trix, verum eò tutiùs & citiùs ſibi medetur, quò impenſiori impetu mota fuerit: non alkaleſcentia. non debilitas Medicum deterreant, quia inde nihil umquam mali obſervatum eſt; eo minus, cum febricitantes ipſo naturae inſtinctu appetant cibos & portiones auſteras acidulas, quae, quod tardiori paſſu tendant ad alkali volatile, nec tam properè in excrementa abeant, febricitantibus plurimum favent & vires conſervant.

Ubi ergo Febre correptum Medicus acceſſerit, qui de dolore effatu non digno non conqueritur, qui cum pulſu valido, forti, aequali, cum facie tantum non naturali liberè reſpiraverit, qui urinam minxerit benè coloratam & pro indole & tempore Febris probè coctam; caveat ſibi ne huiusmodi Febrem perverſà medelâ perturbet: in tali caſu optima medicina eſt medicinam non facere: remedia refrigerantia, Venae ſectio, anodina, diacodiata infirmandis viribus & extinguendae flammae vitali aptiſſima maximè nocent; ſed etiamnum magis obſunt calida bezoardica, acriora purgantia, inſigni acredine inſenſa. Sufficit ſi Medicus aegro congruam dietam praſcripſerit, ne natura de aegri ſalute ſemper ſollicita cibo gravetur: cibi facilis digeſtionis ſaepiùs, & acerbationis ſpatio oblatis, potiones aperitivae, temperantes, acidulae,

quales instinctu naturali aeger appetit, pulcherrimè
profunt. Juvat etiam collatoria patula esse; hinc
quò transpiratio vigeat, in loco moderatè calido aeger
sefe contineat. De caetero totam curam Medicus
naturae relinquens, cuncta pro votis succedere laetus
videbit.

IX.
JANI PLANCI
ARIMINENSIS
DE
URINA CUM SEDIMENTO CAERULEO,
ADAMICUM
BONONIENSEM
EPISTOLA.

Arimini, 1756.

PROMISERAM jampridem me ad Te, Amicorum Optime, historiam quamdam scripturum de Viro, qui per octo vel decem ante obitum dies Urinam reddiderat cum sedimento pulchre caeruleo, quod Cyaneum illum Veterum colorem, seu Berolinense Recentiorum referebat; quod & Tibi, & aliis singulare admodum, & plane inauditum visum fuerat: nunc fidem datam libero, & in primis morbi historiam praemitto. Vir iste sexagenarius erat, & boni temperamenti Dominicus Paulluccius vocabatur, qui Thermopolii Tabernae erat praefectus. Is a duobus annis dysuria laborare coeperat, ut calculum in Vesica gestare mentiretur. Diluentibus potionibus, & demulcentibus ex seminibus Melonum, & ex Arabico Gummi curabam, ut urinae acrimonia, & stillicidium minueretur, ut reipsa imminuta sunt haec omnia. Verum elapso vere, quum gravibus animi perturbationibus conflictaretur incidit in morbum ex animi moerore, cum febrî, quae ex pulsu & calore magna non apparebat; at insignis erat in aegro linguae & faucium ariditas, fortasse quia aeger, licet a me invitatus, parce admodum bibebat. Inappetentia in eo erat summa, & ad somnum erat pronus. Post tertiam a decubitu diem reddere coepit cum urinis sedimentum pulchri coloris caerulei, veluti Cyanei illius Veterum, quod Ultramarinum vocant, seu veluti Caerulei Berolinensis, ut dixi, quod ego mane per tres dies collegi in chartulis, & ad solem exsicavi, deinde per alios tres dies urina universa, quam nocte reddebat, in qua potissimum sedimentum hoc caeruleum cernebatur, curavi ut ad me deferretur, quae subviridis apparebat cum insigni Spiritus Salis ammoniaci graveolentia. Per chartam bibulam urinam hanc trajiciebam, & in charta sedimentum remanebat, quod exsiccatum pulvisculum referebat aerugin

gini Massiliensi per quam similem. Ultimis tribus diebus ante mortem aegri urina colligi amplius nequibat, quia aeger viribus pene destitutus eam guttatim in lectulo reddebat; sed urina tunc insigni colore caeruleo linthea inficiebat: tandem aeger inedia, seu voluntaria abstinencia cibi, potus & medicamentorum omnium a. d. xi. Kal. Iunias obiit. Sequenti die ejus cadaver a nobis dissectum fuit, cujus dorsum extrinsecus valde lividum apparuit, & in facie ejus pustulae erant variae, ut in gutta rosacea, quae aliquot diebus ante mortem apparere coeperunt. Vesica erat valde crassa cum plicis variis, ut sunt in ventriculo, & cum variis illis herniis a celebri Morgagno descriptis. Vesicae Sphincter valde angustus apparuit, uretheres tamen valde dilatati cernebantur, ut intestina Agni referrent, & inflati, atque exsiccati una cum portione Vesicae, in primo eorum in Vesica ingressu, valvulam semilunarem, seu conniventem ostendebant, ut sunt valvulae hujus generis in Intestino Colo, & in Canali vesicae felleae. Post hanc valvulam canaliculus intra tunicas Vesicae progrediebatur. Quaesivi proximis diebus in alio Cadavere Uretheres ejus inflando cum portione Vesicae, exsiccandoque, atque valvulam hanc adesse non inveni; quare inconstans res haec valvula ad initium Vesicae dicenda, & pro lusu naturae potius est habenda. Intra Vesicam erat portio urinae, sed aquea & sine sedimento illo caeruleo: Renes erant flaccidi, sed sani, nullumque vestigium in iis sedimenti illius caerulei apparebat, neque arenulae cujuscumque coloris, uti neque in Vesica. Intestina, Ventriculus, Pulmo subnigra omnia apparuerunt, gangraena enim erant infecta. In Larynge ventriculi illi Galeni, & Morgagni parvi, & angusti cernebantur, non enim voce magna, sed exili gaudebat Vir iste. Cetera viscera in naturali statu erant.

Igitur quod rarum in hac Historia videtur, est mictus ille caeruleus, seu, ut melius dicam, est sedimentum illud caeruleum in Urinis per octo, vel decem ante mortem dies, & praesertim in ultimis diebus, quod lintea omnia colore isto inficiebat. Quum casuiste de Urina ista caerulea per urbem nostram vulgaretur, retulit mihi mulier sexagenaria, se viginti abhinc annis, quae tunc famulatum nobili Matronae hujus urbis praebebat, & ornatrix ejus erat, quum ruri una cum Domina verno tempore esset, & quibusdam affectionibus hysterice ibi laboraret ex mensium paucitate, & juscula alterata ex herbis sumeret, & quum alvum haberet adstrictam, suasu famuli cujusdam contubernalis sui Pilulam Novellariae sumsit, quam Loyolitaе dispensare solent, quae Ciceris erat magnitudine; ex hac Pilula facta est mulieri purgatio multa, seu hypercatharsis, ut Medici loquuntur, & deinde sequentibus diebus reddere coepit in Urinis sedimentum caeruleum, quod matulas omnes in fundo, & ad latera ita inficiebat, ut detergi nulla vi possent. Hoc per tres, vel quatuor dies accidit, deinde effectus iste cessavit. At Urinae numquam caeruleae apparuerunt, uti non apparebant tales in aegro nostro, sed caeruleus color tantum erat in fundo vasis, seu in sedimento Urinarum.

Causam Urinae hujus cum sedimento isto caeruleo exquirere, non ita facile est. Praeter enim casum Viri hujus nostri, & praeter illum mulieris itidem nostrae, rem similem, neque videre, neque legere umquam mihi contigit. Actuarius ultimus inter Graecos Medicos eruditos, qui Tractatus varios, & peculiare, satis diligentes quidem, ut tempora ejus ferebant, de Urinis, earumque signis, causis, & differentiis scripsit, variis in locis Urinam venetam
memo-

memorat, & venetum in Urinis colorem, & inter signa lethalia plerumque ponit; pessimum enim est apud ipsum niger in Urinis color, quippe qui a Melancholia, sive ab atra bile fusa, ut ait, originem ducat, & colori atro proximus est venetus iste, seu caeruleus color. Ait tamen Urinam venetam malam non esse, si a pharmaco quodam assumpto procedat, & non a vi morbi, narratque casum Servi sui, qui potionem quamdam ex Trochisco quodam amaro cum aqua fervida ex Oxymelle sumserat loco aegri cujusdam morosi, qui eam sumere noluit; deinde Puer ille Actuarii pedibus triginta stadia confecit, & postea Urinam mingere primo nigram, deinde caeruleam, summo cum timore Pueri illius, & magna eum Heri admiratione, qui tamen memor potionis illius, jussit eum bono animo esse, ut revera nil mali accidit Puero illi, nam paullopost omnimorbo, & timore liber evasit. At Actuarius nullam aliam Historiam de Urina veneta, seu caerulea, refert. Quare credibile est praeter illam Pueri sui nullam aliam vidisse, & doctrinam illam de malignitate, & de innocentia Urinae venetae a scientia tunc pervulgata Galenicorum de quatuor humoribus sumsisse, & non a solida ratione, & ab experimentis. Praeterea non dicit ex quibus potissimum rebus conflatus esset Pastillus ille amarus, quem admixtum cum aqua fervida, & Oxymellite propinandum exhibuerat. Aegro cuidam moroso, & delicato, qui, quum sumere nolisset, ejus loco sumsit Puer suus, qui deinde peragratis triginta stadiis, Urinam prius nigram, deinde venetam mingere coepit. Si enim narrasset ex quibus rebus compositus fuisset Pastillus ille, fortasse mo lo nosceremus, quomodo ex assumptione alicujus rei Urina interdum fiat veneta, seu caerulea. Multa sunt quidem, quae naturalem Urinae colorem, &

odorem depravant. Videmus enim assumpto Rhabarbaro colore flavo tingi Urinam, & assumpta Cassia, tingi vinco. & Opuntiae fructus comesi sanguineum colorem Urinae conciliant. Sic Terebinthina, Veneta, & Cypria. & generatim Resinosa omnia, si Balsamum de Copaibe excipias, ut & mala Medica comesa gratum Violarum odorem Urinis conciliant; at Asparagi ingratisimum. Fortasse in Trochisco illo amaro Actuarii basis erat Colocynthis, seu erat Trochiscus ille vulgaris de Colocynthide, qui Arabico nomine de Alhandal vocatur. Colocynthis enim amarissima res est, & valde purgans. Fortasse & Pilularum de Novellaria basis est ipsa Colocynthis; sunt enim amarae & ipsae, & insigniter purgantes. Ex analysi enim earum inventum est Bdellium in iis adesse, & Crocum, & nescio quid amarum, quod Aloen, seu melius, quod Colocynthida referat. Trochisci quidem de Alhandal, seu de Colocynthide a Mesue cum Arabico Gummi, cum Tragacantha, & cum Bdellio parantur. Ex amarore igitur Colocynthidos, & ex salibus suis vellicantibus, pungentibusque prodiisse Urinam illam venetam in Actuarii Pueri, & in Muliere nostra credendum. At quomodo prodierit item in aegro nostro, qui mortem obiit, ignoramus. Fortasse suasu alicujus Amici antequam lectum peteret, sumserat & ipse Pilulas illas Novellariae, ut liberaretur ex anxietate, quam ex animi moerore in se experiebatur, ut solent Viri hypochondriacis morbis tentati, qui purgari frequenter amant. Fortasse & ex hypercatharsi orta est in Viro nostro magna illa linguae, & faucium ariditas, & deinde subsequutus est mictus ille caeruleus, ut contigit mulieri alteri nostrae adhuc viventi, & quum clam sumssisset pharmacum illud, noluit fortasse id assidentibus, & Medico revelare, at majori deinde
animi

animi angore correptus, inedia perire maluit. Verum quicquid hoc sit, semper res admodum rara est mictus iste caeruleus, quum tres casus tantum in Historiis Medicorum narrentur, Actuarii nempe illius, & duo nostri. Quare remanet semper adhuc diligenter inquirendum, quomodo Urina, vel natura, vel medicamentorum vi caerulea fiat, quod fortasse novis Observationibus, & experimentis palam fiet. Haec habui, Amicorum Optime, quae, ut receperam, ad te scriberem de Urina ista veneta, seu caerulea, vel ut melius dicam, de Urina cum sedimento pulchre caeruleo, quae tu communicare poteris cum Amicis nostris, & sententiam illorum exquirere, quam postea ad me scribas velim. Vale. Datis Arimino a. d. viii. Kal. Martias. Anno cIdccclvix Christi Nativitate.

I N D E X.

- A.
- A**dfectio alterius lateris c.
h. ex vasorum systema-
te etc. deducenda. 6.
Explicationes adfectionum
dimidii hominis variorum
auctorum. 42.
Quid causae mechanicae
ad has adfectiones contribu-
ant? 49.
Adfectiones dimidii corpo-
ris a nervoso systemate suam
repetunt originem. 102.
Akenfide de dysenteria. 277
Amor, et morbi qui ex amo-
re succedant. 550.
Angina & morbi ex
ista. 612.
Animi morbi. 345.
Quomodo animi motus
agant in corpus. 546.
Arthritis succedens et mi-
grans. 653.
- B.
- Bilioso-putrida febris. 347.
Hae febre decumbentes, cibos
speciatim e regno animali
fastidiunt. 362.
Bilioso - putridus humor,
circa praecordia fluctuans, ve-
neni ad instar actiones cerebri
vario modo turbat 359.
- C.
- Cachexia ab hepatis mor-
bis. 621.
Calor frigusque alteru-
trius lateris. 16.
Calor febrilis. 722.
Calor humorum 734.
Canceri definitio & descrip-
tio per quatuor stadia. 186.
Sedes. 187. 190.
Causae. 188.
Natura genuina. 192.
Dolor in cancro unde &
quomodo fiat. 194.
Latex canerosus sit natura
alcalina & putrida. 197.
Canceri phaenomena. 210.
In cura canceri statutorum
ipsius stadiorum ratio habenda.
216.
Methodus cancro medendi
optima. 220.
Cura canceri excisoria 227.
Curatio antiseptica exter-
na. 232.
Interna. 240.
Caries ossium a putrido
ichore caneroso. 212.
Catoche dimidii homi-
nis. 124.
Cellulosi textus in adfectio-
nes corporis dimidii influ-
xus. 64.
Chinae cortex quibus cau-
telis in febre bilioso - putrida
adhibendus. 318.
Cirsocèle qui morbus no-
minatur. 508.
Uberior descriptio hujus
morbi. 513.
Decursus & sedis morbi
disquisitio. 517.
Cirsocèle formata existere
potest sine ulla testiculo eius-
que appendicibus iniuncta la-
be. 519.
Causae hujus morbi. 525.
Symptom. explicatio. 529.
Si-

I N D E X.

Similitudo huius morbi & complicatio cum aliis.	531.	Dysenteria debellata saepe rheumatismo corripiuntur aegri, & quomodo is curatur.	302.
Cura.	536.	Causae dysenteriae.	304.
Coeo humorum celerior, effectus febrilis.	736.	Morbi ex dysenteria provenientes.	60.
Colica, & morbi, qui ex hac oriuntur.	627.	E.	
Convulsio alterutrius lateris.	104.	<i>Elfacker</i> de febre remittente continua bilioso - putrida.	315.
Convulsio unius in uno eodemque corpore, lateris alterius paralytis.	112.	Evacuationes criticae alterutrius, lateris inprimis per nares dextras & sinistras.	36.
Crisi.	745.	Exanthema alterutrum latius occupans.	19.
Critici dies.	771.	Excrementorum copiosior generatio, effectus febrilis.	740.
D.		F.	
Decussatio nervorum.	136.	Febris canerosa.	214.
Decussationis doctrina non omnibus admittitur auditoribus.	146.	— biliosa putrida epidemica, eiusque symptomata pathognomonica.	147.
Delirium febrile.	729.	Symptomata sinistra & ut plurimum lethalia altius.	355.
Desperatio & morbi, qui ex desperatione oriuntur.	568.	Epidemicae bilioso-putridae febris genius.	375.
Diaeta, quae in febre bilioso-putrida praescribenda.	430.	Febris aliis morbis succedens.	585.
Diaphoretica & diuretica medicamina in febris bilioso-putridae incremento & vigore sunt incongrua & pernicio- sa.	427.	Febris in aliis sese mutans morbos.	595.
Diarrhoeae, dolore & ceteris dysenteriae symptomatibus fugatis, adhuc superstitis curatio.	301.	De natura febris.	704.
Dolor febrilis.	729.	Eiusdem phaenomena essentialia.	719.
Dysenteriam inter & rheumatismum est arctissima affinitas.	288.	Symptomata febris.	720.
Dysenteriae historiae.	279.	Causae.	731.
De curatione dysentericorum.	292.	Effectus.	734.
		Divisio, prognosis & curatio febris.	775.
		Frigor calorque alterutrius lateris.	716.
		Fu-	

I N D E X.

Funiculi spermatici de-
scriptio anatomica. 501.

G.

Gaudium, & morbi ex gau-
dio. 570.

Genarum rubor, unde. 8.

Gianella de successione
morborum. 541.

H.

Hemiplegia unius lateris
una cum sudore nunc dextri
corporis nunc sinistri. 127.

Humorum aucta agitatio,
rarefactio. 734.

— coctio celerior. 736.

— maior ad alcaliscentiam
inclinatio. 740.

— deperditio. 741.

— praeternaturalium pro-
ductio. 741.

Hydroceles, vel funiculi,
vel testis, cum cirsocele copu-
la eo frequentius occurrit,
quum ab eadem causa utrum-
que malum provenire pos-
sit. 533.

I.

Icterus & morbi, qui ex illo
derivantur. 633.

Inflammatiō sinistri pulmo-
nis cum valorum tenuis me-
ningis distensione ac turges-
centia sinistri lateris. 31.

Ipecacuanhae usus in
dysenteria, & quidem in mini-
ma dosi, ne nausea oria-
tur. 294.

Actio illius in dysenteri-
cos. 312.

Ira & morbi ex ira orti, 558.

L.

Lassitudo, symptoma feбри-
le. 726.

Linguae dimidia intumes-
centia & rubedo. 9.

Lymphaticum systema, qua-
tenus in morbis unius lateris
producendis suas agat
partes. 59.

M.

Medullae spinalis laesiones,
an in oppositi lateris parte su-
os producant effectus. 115.

Metastasis foecunda produ-
ctrix paralyseos nervae. 255.

Moestitia & morbi, qui ex
ista proveniunt. 570.

Morbi animi. 545.

Ex amore succedentes. 550.

Ex odio. 556.

Ab ira. 558.

Ex timore. 563.

Ex desperatione. 568.

A moestitia. 570.

Qui anginae superveni-
unt. 612.

Morbi ab hepatis mor-
bis: 621.

Ex ictero. 623.

Qui ex doloribus intestino-
rum fiunt. 627.

Ex dysenteria. 630.

Ex morbo lienis. 639.

Hypochondriacos afficien-
tes. 644.

Ex affectione hysteri-
ca. 647.

Morbi qui ex variolis gi-
gnuntur. 650.

Murray Adolph de cirso-
cele. 497.

N. Ner-

I N D E X.

N.

Nervi cutanei destrui possunt acrimonia. 252.

Nervorum fasciculi sunt in statu sano succulenti. 246.

Nervosum systema, quid per se, quidque actione sua in alias partes, ad morbos unius lateris producendos, conferat? 174.

O.

Odium & morbi, qui ex odio nascuntur. 556.

Opii usus in febre biliosa putrida maxime vituperandus. 423.

P.

Paralysis dimidii corporis, & quidem illius, cui inhaeret causa. 114.

Paralysis nunc nervea, nunc muscularis, & nunc nerveo muscularis. 250.

Quomodo differunt. 251.

Paralysis nervea produci-
tur ab acrimonia varia. 252.

— a metastasi. 255.

Paralysis e consensu nerveo-
rum. 258.

Summam affinitatem esse inter paralyfin nerveam & muscularem. 260.

Paralysis ex inanitione. 257.

Curatio paralyseos ner-
veae. 264.

Pereboom de paralyfi impri-
mis nerveae. 243.

Peripnevmonia ex meta-
stasi. 608.

Peyrilbe de cancro. 181.

Planci de urina cum desi-
mento caeruleo, 778.

Pleuritide in omni, quo-
cunque obtinuerit latus axil-
larem venam dextri cubiti et
se secandam. 89.

Sanguis in hoc morbo ex
adfecto latere detrahendus. 81. 91.

— Ex opposito latere. 15.

Pleuritis ex metastasi. 608.

Pleuritidi magna & gr-
vissima mala succedunt. 615.

Pui, du, de homine dextro
& sinistro. 1.

Pulsus aucta celeritas. 720.

Roboris pulsus augmen-
tum. 721.

Amplitudo ejusdem. 725.

R

Rarefactio humorum. 734.

Respirationis celeritas. 720.

Rheumatismum inter et
desentyriam arcuissima affini-
tas. 288.

Rigor dimidii corporis. 124.

Rubor genarum, unde? 8.

S.

Salivatio dextri folius late-
ris. 32.

Scorbutici in paralyfin in-
currunt. 254.

Scorbulus succedens et mi-
grans. 659.

Siccitas febrilis. 728.

Sitis febrilis. 727.

Stadt van der, de salubri-
tate febris. 691.

Successio morborum, ratio-
ne vicinitatis. 664.

— ratione consensus. 672.

— ratione officii. 676.

Ex

I N D E X.

Ex translatione humorum ex uno in alterum locum. 677. Ex humorum majori depravatione vel eorundem ex uno in alteram naturam mutatione. 685. Ex vitiosae materiae ad solidas partes propagatione. 689 Sudor unius lateris. 11. T. Tartarus emeticus praestans medicamen in febre biliofo-putrida. 393. Testiculi descriptio anatomica. 507. Timor et morbi, qui ex timore nascuntur. 563. U Ulcera cancroidea, quibus signis discernuntur a cancro vero. 223	Urina cum sedimento caeruleo 779. seq. V. Variolae dimidiam tantum corporis superficiem infestantes. 18. Variolarum sequelae. 650. Venae sectionum in pleuritide aliisque morbis e directo aut in, opposito latere sit instituenda? 75. De selectu V. S. in apoplexia & laesione cerebri, quam consequitur paralyfis alterutrius lateris. 95. V. S. in morbis biliofo-putridis semper nocet. 397. Vesicantia emplastra quando & sub quibus conditionibus in febre biliofo-putrida conveniunt. 414.

Voluminis primi finis.

Errata.

Pag. 541. L. 8. Batavii, l. Patavii.